

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Aleksander Lah

Iran kot grožnja mednarodnemu miru in varnosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**Aleksander Lah
Mentor: doc. dr. Iztok Prezelj**

Iran kot grožnja mednarodnemu miru in varnosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Iran kot grožnja mednarodnemu miru in varnosti

V diplomskem delu sem predstavil glavne vire iranskega ogrožanja mednarodnega miru in varnosti. Iran kot Islamska republika, ki jo vodi vrhovni voditelj, vse od revolucije 1979 predstavlja svojevrsten primer državne ureditve in vodenja mednarodnih odnosov. Temeljne dejavnike ogrožanja mednarodnega miru in varnosti sem razdelil na več sklopov, ki so med sabo povezani. V prvem delu predstavljam temeljne usmeritve zunanje politike, nasprotovanje Izraelu in sovražnost do ZDA ter radikalne politične cilje režima in predsednika. Opisal sem tudi naraščanje vojaške moči Irana in grožnjo z zaprtjem ožine Hormuz. V naslednjem poglavju sledi analiza najbolj aktualnega dejavnika ogrožanja, in sicer iranskega jedrskega programa. Znotraj tega sem opisal kvalitativne in kvantitativne vidike napredka in predstavil temeljne dejavnike ogrožanja varnosti držav v regiji. Naslednji dejavnik ogrožanja mednarodnega miru in varnosti, ki ga opisujem, je iranski balistični program. Analiziram razvoj in arzenal balističnih izstrelkov in njihov pomen za varnost v regiji ter njihove omejitve. Diplomsko delo vsebuje tudi analizo podpore Irana različnim terorističnim akterjem skozi zadnja tri desetletja in opisuje vzroke in upravičenost podpore palestinskemu gibanju Hamas in libanonskemu gibanju Hezbollah. V zaključku sem podal ugotovitve, kolikšno in kakšno dejansko grožnjo predstavlja posamezni dejavnik ogrožanja mednarodnega miru in varnosti.

Ključne besede: ogrožanje mednarodnega miru in varnosti, jedrski program, balistični program, radikalni politični cilji, podpora terorizmu

Iran as a threat to international peace and security

In my diploma I presented the main sources of threat to international peace and security by Iran. Iran as an Islamic Republic, led by a supreme leader, is since the revolution in 1979, a unique example of state regulation and management of international relations. I divided the main factors posing a threat to international peace and security into several sections, which are related to each other. The first part presents basic directions of foreign policy, opposition to Israel, hostility to the U.S., and radical political goals of the regime and president. I described also the growing military power of Iran and the threat of closing the Strait of Hormuz. In the next section is an analysis of the most acute threat factor, namely Iran's nuclear program. Within this I have described qualitative and quantitative aspects of the progress and presented basic factors of security threats in the region. Another factor endangering international peace and security, is the Iranian ballistics program. I analyzed the development and arsenal of ballistic missiles and their importance for regional security and also their restrictions. The diploma contains an analysis of Iran's support to various terrorist actors over the last three decades and describes the causes and justification of support to the Palestinian movement Hamas and Lebanon's Hezbollah movement. In the conclusion I made findings, of how much and what actually constitutes a threat to each factor endangering international peace and security.

Keywords: threat to international peace and security, nuclear program, ballistic program, radical political goals, terrorism support

KAZALO

1 UVOD	8
2 METODOLOŠKI OKVIR	10
2.3 UPORABLJENE METODE	11
2.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA	11
3 TEMELJNI POJMI	13
3.1 MEDNARODNA VARNOST	13
3.2 OGROŽANJE VARNOSTI	15
4 RADIKALNI POLITIČNI CILJI, POLITIKA KONFRONTACIJE IN AGRESIVNA RETORIKA	20
4.1 AGRESIVNEJŠA ZUNANJA POLITIKA	21
4.2 IRAK - POMEMBNA FRONTA IRANA	24
4.3 SOVRAŽNOST DO ZDA	28
4.4 NASPROTOVANJE IZRAELU	31
4.5 RADIKALNI PREDSEDNIK	33
4.6 IRANSKA REGIONALNA ZUNANJA POLITIKA	40
5 NARAŠČANJE VOJAŠKE MOČI IRANA	43
6 BLOKADA OŽINE HORMUZ	46
7 IRANSKI JEDRSKI PROGRAM	50
7.1 ZGODOVINA JEDRSKEGA PROGRAMA	50
7.2 ODKRITJE SKRIVNIH OBJEKTOV	51
7.3 NESODELOVANJE IRANA	52
7.4 PRITISK MEDNARODNE SKUPNOSTI	53
7.4.1 RESOLUCIJA VS OZN 1696	53
7.4.2 RESOLUCIJA VS OZN 1737	53
7.4.3 RESOLUCIJA VS OZN 1747	54
7.4.4 OSTREJŠE SANKCIJE	54
7.4.5 RESOLUCIJA VS OZN 1803	54
7.4.6 RESOLUCIJA VS OZN 1835	55
7.5 POVEČANJE JEDRSKIH ASPIRACIJ	55
7.5.1 ODKRITJE JEDRSKEGA OBJEKTA ZA OBOGATENJE URANA FORDOW V QOMU	56
7.5.2 VOJAŠKE IMPLIKACIJE PROGRAMA	57
7.5.3 NAPREDEK V TEHNOLOGIJI IN STOPNJI OBOGATENJA URANA	58
7.5.4 MOŽNOST RAZVOJA JEDRSKEGA OROŽJA NA PLUTONIJ	60
7.5.5 IZGRADNJA JEDRSKE ELEKTRARNE DARKHOVIN – NEZANESLJIVOST DOMAČE TEHNOLOGIJE	60

7.6	TRENTNE ZMOGLJIVOST IN OMEJITVE	61
7.7	GLAVNI VIRI OGROŽANJA VARNOSTI DRŽAV V REGIJI S STRANI JEDRSKO OBOROŽENEGA IRANA.	62
7.7.1	DIREKTNI NAPAD.....	63
7.7.2	JEDRSKO OBOROŽEN BLIŽNJI VZHOD	64
7.7.3	POVRAČILNI UKREPI IRANA.....	65
7.7.4	EKOLOŠKA KATASTROFA	66
7.7.5	OPOGUMLJEN IRAN IN VPLIV NA AKTERJE V REGIJI.....	66
7.7.6	SPREMEMBE NA NOTRANJE POLITIČNEM PODROČJU IN SPREMEMBE V ZAVEZNIŠTVU	67
8	IRANSKI BALISTIČNI PROGRAM.....	69
8.1	RAZVOJ IRANSKEGA BALISTIČNEGA PROGRAMA	70
8.1.1	RAZVOJ OD KONCA HLADNE VOJNE DO DANES.....	72
8.2	ARZENAL BALISTIČNIH IZSTRELKOV	73
8.2.1	BALISTIČNI IZSTRELKI KRATKEGA DOSEGA - DO 1000 KM DOMETA... ..	74
8.2.2	BALISTIČNI IZSTRELKI SREDNJEGA DOMETA - MED 1000 IN 3500 KM DOMETA (MRBM-MEDIUM RANGE BALLISTIC MISSILE)	75
8.2.2.1	SHAHAB-3	75
8.2.2.2	SHAHAB-4	76
8.2.2.3	SHAHAB-5 in SHAHAB-6.....	76
8.2.3	BALISTIČNI IZSTRELKI NA TRDO GORIVO GHADR-1 in SEJJIL-2.....	76
8.2.3.1	GHADR-1.....	76
8.2.3.2	SEJJIL-2	77
8.2.3	MEDCELINSKI BALISTIČNI IZSTRELKI DOLGEGA DOSEGA- VEČ KOT 5500 KM (ICBM - INTERCONTINENTAL BALLISTIC MISSILES)	77
8.3	IRANSKI VESOLJSKI PROGRAM – IMPLIKACIJE ZA MEDCELINSKE BALISTIČNE IZSTRELKE	78
8.4	IRANSKI BALISTIČNI PROGRAM IN REGIONALNA OBOROŽEVALNA TEKMA	81
8.5	IZRAEL IN IRANSKI BALISTIČNI PROGRAM	82
8.6	OMEJITVE BALISTIČNEGA PROGRAMA	84
9	PODPORA TERORISTIČNIM SKUPINAM	85
9.1	IRAN IN STRATEŠKA UPORABA TERORIZMA OD 1979 DO 1996 KOT IDEOLOŠKA PODPORA - ŠIRJENJE REVOLUCIJE	85
9.2	IMPLIKACIJE PODPORE TERORIZMU	87
9.3	11. SEPTEMBER 2001 IN VOJNA PROTI TERORIZMU	89
9.4	VZROKI ZA IRANSKO PODORO RAZLIČNIM AKTERJEM.....	90
9.5	IRANSKA PODPORA RAZLIČNIM PALESTINSKIM AKTERJEM	93
9.6	PODPORA LIBANONSKEMU GIBANJU HEZBOLAH (HIZBALLAH).....	95

10 SKLEP.....	98
12 LITERATURA.....	112

Kazalo tabel in grafov

Graf 5.1: Komparativni trendi skupnih aktivnih vojaških ljudskih resursov v Perzijskem zalivu od leta 1979 do leta 2010	43
Tabela 8.1: Iranski arzenal balističnih izstrelkov	72-73

Kazalo slik

Slika 6.1: Ožina Hormuz v Perzijskem zalivu.....	45
Slika 8.1: Predvideni domet iranskih balističnih raket.....	77

SEZNAM KRATIC

IAEA – Mednarodna agencija za jedrsko energijo (International Atomic Energy Agency)

AEOI – Iranska organizacija za jedrsko energijo (Atomic Energy Organization of Iran)

AJE – Al- Jazeera English

CFR – Svet za zunanje odnose (Council on Foreign Relations)

CSIS – Center za strateške in mednarodne študije (Centre for Strategic and International Studies)

IEA - Mednarodna agencija za energijo (International Energy Agency)

EU – Evropska unija

GCC – Svet za sodelovanje v Perzijskem zalivu (Gulf Cooperation Council)

IRGC – Iranska Revolucionarna garda (Iranian Revolutionary Guard Corps)

ISIS – Inštitut za znanost in mednarodno varnost (Institute for Science and International Security)

IISS – Mednarodni inštitut za varnostne študije (International Institute for Security Studies)

NATO – Organizacija severnoatlantskega sporazuma (North Atlantic Treaty Organisation)

NCRI – Nacionalni svet odpora v Iranu (National Council of Resistance in Iran)

NPT – Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (Non-proliferation Treaty)

UNHC – Visoka komisija združenih narodov (United Nations High Commission)

UNSCR – Resolucija Varnostnega sveta združenih narodov (United Nations Security Council Resolution)

OZN – Organizacija združenih narodov

ZDA - Združene države Amerike

1 UVOD

Skozi stoletja zgodovine ima Iran pomembno vlogo v svetu in predvsem na Bližnjem vzhodu. Njegova geografska lega in velikost ga skupaj s posebno politično ureditvijo postavljata v edinstven položaj v regiji. Vse od leta 1979, ki je prineslo spremembo odnosa države do Zahoda, skuša država preko izvoza islamske revolucije vplivati na dogajanje v regiji. V zadnjih treh desetletjih je Iran poskušal prikazati ZDA kot svojega največjega sovražnika, kar mu je pomagalo v prikrivanju težav doma. Država, vodena s strani klerikov in konservativne oblasti, predstavlja v mednarodni skupnosti svojevrsten primer zaradi posebnosti odnosov z drugimi državami. Od sredine devetdesetih let pa vse do izvolitve radikalnega Mahmouda Ahmadinedžada za predsednika je država prešla v neke vrste otoplitve odnosov in zmanjšanje potencialne ogroženosti mednarodnega miru in varnosti. Ko so na oblast prišli skrajni konservativci, pa so sprememba politike in retorike v bolj agresivno in militarizacija politike povzročili dodatne skrbi mednarodne skupnosti.

Želja Irana po zagotovitvi celotnega jedrskega ciklusa je kljub podpisu NPT (Non-Proliferation Treaty) in sodelovanju z IAEA (International Atomic Energy Agency) samo še spremenila zaznavo ogroženosti varnosti, predvsem zaradi možnosti tajnega razvoja jedrskega orožja skupaj s tehnološkim napredkom samega jedrskega programa. Marsikatera država si prizadeva za civilni jedrski program, vendar iranska oblast s svojo netransparentnostjo vzbuja dvome o miroljubni naravi svojega jedrskega programa.

Razglasitev uspešnega preizkusa balistične rakete srednjega dometa Shahab-3 z daljšim dometom, ki bi potencialno ogrozila večino mest v regiji, je obrambne strokovnjake postavila pred dejstvo o vidnem napredku tehnologije iranskega balističnega programa. Skupaj z razvojem jedrskega orožja bi to pomenilo novo strateško ravnotežje v regiji.

Umestitev Irana med države na »osi zla« in razglasitev države kot sponzorja terorizma je samo še okrepilo željo režima, da se oddalji od Zahoda. Podpiral naj bi razne radikalne skupine v Libanonu, palestinskih območjih in Iraku ter drugod po svetu. Z okupacijo koalicijskih sil nad Irakom pa se je vloga Irana v tej državi samo še okrepila. Preko različnih gospodarskih, socialnih, materialnih, organizacijskih in drugih vzvodov poskuša Teheran uveljaviti svoje interese.

Z vsemi temi dejavniki ogrožanja gradi Iran svojo vlogo v bližnjevzhodni regiji, ki mu omogoča vse močnejše in vidnejše vplivanje na politične procese. Želja vseh akterjev, ki se z njim soočajo pa je, da se preko mehanizmov transparentnosti namer in njihovih političnih ciljev zgradi večje zaupanje in s tem večja mednarodna varnost in mir.

O državi Iran kot potencialni grožnji mednarodnemu miru in varnosti govori tudi moje diplomsko delo. V uvodu svoje diplomske naloge sem načrtoval metodološki okvir in ob tem opredelil temeljne pojme, pomembne za moje diplomsko delo. Ti so nacionalna varnost, mednarodna varnost in ogrožanje varnosti oziroma grožnje varnosti. Sledi opredelitev glavnih dejavnikov ogrožanja mednarodnega miru in varnosti. V prvem delu so to radikalni politični cilji, politika konfrontacije in agresivna retorika režima v Iranu. V drugem delu sem se osredotočil tudi na razvoj jedrskega programa Irana kot najaktualnejšo grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. V tretjem delu predstavljam razvoj balističnega programa Irana, v četrtem delu pa iransko podporo različnim akterjem oziroma terorističnim skupinam. V zaključku ocenjujem realnost in stopnjo ogroženosti mednarodnega miru in varnosti ter potrjujem oziroma zavračam hipoteze, ki so podane v metodološkem okviru.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Predmet in cilji preučevanja

Iran kot islamska republika, ki jo vodita verski voditelj ajatola Khamenei in konservativni predsednik Mahmoud Ahmadinedžad je svojevrsten varnostni pojav znotraj bližnjevzhodne regije in prav tako na mednarodnem področju. Cilj pričujoče diplomske naloge je ugotoviti, ali predstavlja Iran grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. Znotraj tega diplomskega dela sem skušal ugotoviti, kakšno in kolikšno grožnjo mednarodnemu miru in varnosti predstavlja Iran.

Predmet preučevanja so bili temeljni dejavniki iranskega ogrožanja mednarodnega miru in varnosti. Na eni strani je to sporni iranski jedrski program, s katerim si režim prizadeva zagotoviti celoten jedrski cikel, znotraj katerega Iran domnevno razvija tudi skriven program jedrskega orožja. Osredotočil sem se tudi na iranski balistični program, ki je z varnostnega vidika problematičen predvsem zaradi napredka tehnologije v smeri večjega dometa raket. Varnostni problem predstavlja tudi podpora iranskega režima različnim akterjem, predvsem skupinam v Libanonu, Palestini in Iraku ter drugim skupinam, ki so osumljene terorističnih dejanj. Veliko pozornost mednarodne skupnosti pa na drugi strani dobiva vse večja radikalizacija političnih ciljev Irana, ki skozi različne izjave in ukrepe predvsem predsednika Ahmadinedžada in verskega voditelja ajatole Khameneija še zaostreje mednarodni položaj države.

V diplomskem delu sem si postavil naslednje cilje:

- opredeliti pojme mednarodne varnosti in grožnje mednarodnemu miru in varnosti,
- analizirati glavne dejavnike iranskega ogrožanja mednarodnega miru in varnosti,
- ugotoviti, ali predstavlja Iran grožnjo mednarodnemu miru in varnosti ter v okviru tega kakšno in kolikšno grožnjo dejansko predstavlja.

2.2 Hipoteze

V diplomskem delu sem s pomočjo kvalitativne analize preko različnih primarnih in sekundarnih virov preverjal štiri hipoteze, ki sem jih skušal z argumentacijo v obliki različnih primerov potrditi ali zavrniti.

Hipoteza 1: Vse večje prizadevanje Irana, da si zagotovi celoten jedrski cikel, povečuje možnost razvoja jedrskega orožja in s tem večjo stopnjo ogroženosti mednarodnega miru in varnosti.

Hipoteza 2: Napredek tehnologije iranskega balističnega programa povečuje stopnjo ogroženosti mednarodnega miru in varnosti.

Hipoteza 3: Radikalni politični cilji iranskega režima in politika konfrontacije povečujejo stopnjo ogroženosti mednarodnega miru in varnosti.

Hipoteza 4: Iranska podpora terorizmu preko različnih akterjev vpliva na stopnjo ogroženosti mednarodnega miru in varnosti.

2.3 Uporabljene metode

V diplomski nalogi sem uporabil metodo analize in interpretacije primarnih in sekundarnih virov, zgodovinsko-razvojno analizo, primerjalno analizo in deskriptivno metodo.

Z metodo analize in interpretacije sem preučil posamezne primarne vire (dokumenti, poročila, resolucije) in sekundarne vire (knjige, članki, medmrežje).

Zgodovinsko-razvojna analiza mi je služila za oris zgodovine razvoja vseh štirih glavnih virov ogrožanja, predvsem jedrskega programa in podpore terorističnim skupinam.

S primerjalno metodo sem primerjal pretekla dejanja Irana s spornimi dejanji v zadnjem času, s čimer sem ocenil povečanje stopnje ogrožanja.

Deskriptivno metodo sem uporabil za pojasnitev temeljnih pojmov in predstavitev temeljnih iranskih groženj mednarodnemu miru in varnosti.

2.4 Struktura diplomskega dela

Po uvodni predstavitvi teme sledi v drugem poglavju metodološki okvir, ki predstavlja temeljno ogrodje za nadaljnjo analizo. V tretjem poglavju sem se osredotočil na teoretska izhodišča in definiral mednarodno varnost in opredelil grožnje mednarodnemu miru in varnosti. Predstavitvi temeljnih dejavnikov iranskega ogrožanja mednarodnega miru in varnosti, ki so trenutno najbolj aktualni, je namenjeno četrto do deveto poglavje. Znotraj tega sem v prvem delu opisal radikalne politične cilje režima, politiko konfrontacije in agresivno retoriko ter opisal naraščanje vojaške moči Irana in blokado ožine Hormuz kot dejavnika ogrožanja mednarodnega miru in varnosti. V drugem delu sem analiziral iranski jedrski program in stopnjo razvitosti tajnega programa jedrskega orožja, v tretjem delu sem opisal iranski balistični program in stopnjo njegove razvitosti, v četrtem delu pa sem podal primere iranske podpore terorizma preko različnih akterjev vpliva na države v regiji. V desetem poglavju sem na podlagi prejšnjega poglavja potrdil ali zavrnil začrtane hipoteze. Enajsto poglavje je namenjeno končni oceni stanja oziroma sklepu, kakšno in kolikšno grožnjo predstavlja Iran mednarodnemu miru in varnosti.

3 TEMELJNI POJMI

3.1 Mednarodna varnost

V diplomskem delu se večina opisanih problematik nanaša na koncept mednarodne varnosti. Za razumevanje tega koncepta moramo najprej opredeliti izraz varnost. Buzan (1991, 16) pravi, da je »varnost relativna odsotnost vojne, ki jo spremlja relativno visoko pričakovanje, da poraz ne bo posledica katerekoli vojne, ki se lahko pojavi.« Lippmann meni, da je narod varen, dokler ni v nevarnosti žrtvovanje osnovnih vrednot, da bi se izognili vojni in je sposoben, če je izzvan, ohraniti vrednote z zmago v taki vojni (Buzan 1991, 16). Jozsef Balazs je mnenja, da je: «mednarodna varnost določena z zunanjo in notranjo varnostjo različnih družbenih sistemov po meri, po kateri je identiteta sistema odvisna od zunanjih dejavnikov» (Buzan 1991, 16).

Jelušičeva (1989, 335) varnost definira kot »stanje ravnotežja mednarodnih, meddržavnih, medskupinskih, družbenih, interpersonalnih in intrapersonalnih procesov, zaradi česar se v zavesti posameznika oblikuje občutek stabilnosti, homeostatičnosti, torej tudi zagotavljanje pogojev za življenje in preživetje«. Varnost se opredeljuje tudi kot stanje svobode pred različnimi oblikami groženj in v svoji absolutni obliki pomeni popolno varnost pred vsemi grožnjami. Prav tako lahko varnost:« opredelimo kot stanje, v katerem je zagotovljen uravnotežen fizični, duhovni in duševni ter gmotni obstoj posameznika in družbene skupnosti v razmerju do drugih posameznikov, družbenih skupin in narave. Razvojno gledano pa je varnost biološki mehanizem, težnja organizma na ogrožajoče vplive« (Grizold 1998, 26).

Tradicionalistično pojmovanje varnosti temelji na zunanjepolitičnem kontekstu in se opira predvsem na zagotavljanje varnosti preko vojaške dimenzije. Vendar je za razumevanje koncepta treba dandanes obravnavati posameznika in ostale akterje ter njihovo delovanje v mednarodnem okolju bolj celovito. Poleg politično vojaškega vidika moramo obravnavati tudi ekonomski, družbeni, informacijski, komunikacijski, okoljski vidik, itd. Obenem pa se obravnava deli tudi glede na področja povezovanja, in sicer na nacionalno, regionalno, mednarodno in svetovno. Posledično se v medsebojni povezanosti pojavlja pet različnih

varnostnih konceptov: nacionalni, mednarodni, regionalni, meddržavni in globalni (Godson in drugi 1997, 2).

Na eni strani imamo nacionalno varnost, ki jo lahko najsplošneje opredelimo kot varnost državnega naroda. Njena vsebina zajema ohranitev nacionalnega ozemlja (vključno z zračnim prostorom in ozemeljskimi vodami), zaščito življenja ljudi in njihove lastnine, utrditev mednarodnega statusa države ter ohranitev nacionalne suverenosti. Pri nacionalni varnosti gre po Grizoldu (1998, 3-4) za: «celoto razmerij med notranjimi dejavniki (gospodarskimi, socialnimi, kulturnimi, političnimi, ekološkimi, vojaško-obrambnimi, idr.) in zunanjimi (mednarodnimi) dejavniki». Po drugi strani pa sodobne države delujejo v mednarodnem političnem in gospodarskem okolju, ki vpliva na različne načine na njihovo varnost. Medtem ko je neodvisna država še vedno temeljna enota v kvazianarhičnem mednarodnem političnem sistemu (brez naddržavne oblastne avtoritete), pa se njena vloga v mednarodnem gospodarskem okolju bistveno manjša. Zaradi notranje razvojne logike je svet postal soodvisen in s tem nacionalna varnost del mednarodne varnosti (Grizold 1992, 65).

V konceptu mednarodne varnosti pa je pomembna tudi razlika med realističnim in idealističnim pristopom razlage. Buzan omenja moč in mir, ki ju postavlja kot osrednja koncepta svoje teorije. »Po realistični šoli mednarodnih odnosov naj bi moč ne le odkrivala osnovne vzorce obnašanja akterjev v mednarodnem sistemu, temveč naj bi tudi označevala osnovni motiv za obnašanje mednarodnih akterjev. Varnost je v tem konceptu videna kot omejena dobrina, za katero države nenehno tekmujejo. Akter, ki bo dosegel zadostno mero moči, bo tako pridobil dominanten položaj in s tem tudi varnost kot rezultat. Po drugi strani pa idealistična šola zagovarja koncept miru, kjer se osredotočajo predvsem na vprašanje vojne. Varnost se doseže kot posledica miru, kjer dolgotrajen mir zagotavlja varnost za vse« (Buzan 1991, 2).

Sodobna nacionalna varnost je vpeta v širše mednarodno okolje, kjer je odgovornost za zagotavljanje varnosti poleg držav in njihovih zvez vse bolj domena tudi globalnega mednarodnega sistema. Mednarodna varnost tako ni le seštevek posameznih nacionalnih varnosti, ampak je celota norm, ukrepov, vrednot, ki se uresničujejo skozi skupno sprejete mednarodne mehanizme in instrumente, ki zagotavljajo obstoj in razvoj vseh držav na ravni mednarodnega sistema. Medtem ko je v konceptih individualne in nacionalne varnosti prisotna predpostavka o virih ogrožanja na eni strani in subjektu, ki je ogrožen, na drugi strani, pa prihajajo grožnje mednarodni varnosti od znotraj (tj. od držav članic mednarodnega

sistema in drugih subjektov mednarodnih odnosov). Ta predpostavka je med drugimi izražena v Ustanovni listini OZN v obliki predpostavke o obstoju mednarodne varnostne skupnosti, ki ji pripadajo vse države, ki so hkrati zavezane, da upoštevajo vse njene vrednote in norme. Države, ki tega ne upoštevajo, so prepoznane kot kršilci mednarodnih norm in v tem smislu vir ogrožanja varnosti. Mednarodna varnost je torej notranji varnostni problem sistema držav in sveta kot celote in je kot taka kolektivna dobrina mednarodne globalne družbe in ne le dobrina posamezne države ali zvez držav (Grizold 1999, 4).

Sprememba v pojmovanju mednarodne varnosti se je pojavila po koncu hladne vojne s pojavom t. i. Kopenhagenske šole, ki je poleg vojaškega značaja poudarjala še štiri varnostne »sektorje«:

- Politična varnost z organizacijsko stabilnostjo in sistemom vladanja in ideologije, ki daje sistemu legitimnost.
- Gospodarska varnost z dostopom do virov, sposobnostjo trga in financ, da vzdržijo stopnjo blaginje in moči države.
- Družbena varnost z znosnostjo pogojev evolucije, vzorci jezika, kulture, religije, nacionalne identitete ipd.
- Okoljevarstveno varnost z ohranjanjem biosfere kot osnovnega podpornega sistema, od katerega je odvisno človeštvo (Buzan in drugi 1990, 4).

3.2 Ogrožanje varnosti

Prezelj (2001b, 848) navaja, da »ogrožanje varnosti razumemo v netradicionalističnem smislu kot kakršnokoli stanje, v katerem ni zagotovljen uravnotežen fizični, duševni ter gmotni obstoj posameznikov, družbe, države in celotne mednarodne skupnosti. Grožnje varnosti so tisti pojavi, ki izdatno zmanjšujejo eksistencialno in razvojno varnost (to se pravi omejujejo eksistenco in razvoj) izbranega referenčnega objekta«. Grožnje onemogočajo fizični obstoj prebivalstva, motijo ali onemogočajo normalno delovanje temeljnih družbenih in državnih struktur, onemogočajo izvajanje politične suverenosti in preprečujejo družbeni razvoj.

V sodobni družbi se pojavljajo drugačni viri ogrožanja, kot so bili v preteklosti. Kotnik-Dvojmoč omenja abstraktnost teh groženj, saj ne vemo, koliko je ta grožnja res realna in v kolikšni meri je le rezultat percepcije strokovne ali laične javnosti. Za percepcijo naj bi bila

pomembna intenzivnost in časovna opredeljenost določene varnostne grožnje. V razvitih industrijskih družbah se je razvil koncept varnostnih izzivov in varnostnih tveganj, s čimer se je spremenil tradicionalni koncept o neposrednosti in takojšnjemu odzivu grožnji. Nastal je nov koncept stopnjevalne lestvice delovanja virov ogrožanja. To pomeni, da se na najnižji stopnji začne z varnostnimi izzivi, ki lahko prerastejo v varnostna tveganja in na najvišji stopnji nastanejo varnostne grožnje (Kotnik-Dvojmoč 2002, 144).

Zaradi procesov, ki so medsebojno prepleteni in potekajo po celem svetu soodvisno, se je v zadnjem času začelo spreminjati tudi samo dojemanje koncepta varnosti ter zaznavanja virov ogrožanja mednarodnega miru in varnosti. Ti viri so kompleksnejši, med seboj izrazito prepleteni in transnacionalni, kar jim omogoča, da prehajajo državne meje in delujejo na širokem področju. (Raščan 2005, 31). Zaenkrat še vedno večino varnostnih groženj pomenijo različne oblike oboroženih spopadov, ki jih države dojemajo kot tradicionalne vojaške grožnje. V globaliziranem in medsebojno soodvisnem svetu pa varnost posameznikov, držav in celotne mednarodne skupnosti vse intenzivneje ogrožajo tudi nevojaški (družbeni in naravni) viri ogrožanja. Ti so: meddržavni konflikti, vključno z državljanskimi vojnami, množičnimi kršitvami človekovih pravic in genocidom; gospodarske in socialne grožnje; terorizem; transnacionalni organizirani kriminal in orožje za množično uničevanje (UNHC 2004). Temeljna značilnost sodobnih groženj varnosti je njihova narava, ki nima nič skupnega z vojaško dimenzijo ogrožanja. Zato države ne odgovarjajo na grožnje s klasično vojaško silo. Zaradi kompleksnosti groženj države rešujejo probleme v sodelovanju z drugimi državami v okviru mednarodne skupnosti (Kotnik-Dvojmoč 2002, 172).

Po Ulmanovi (1983, 133) definiciji naj bi: »med grožnje nacionalni varnosti sodili vsi tisti dogodki ali sekvence dogodkov, ki grozijo, da bodo v kratkem času drastično znižali kakovost življenja prebivalcev države ali drastično znižali možno paleto političnih reakcij, ki so na voljo državi ali privatnim nevladnim subjektom (posameznikom, skupinam in korporacijam) znotraj države«. Varnost lahko razumemo tudi v **pozitivnem smislu**, kjer grožnje varnosti predstavljajo dejavniki, ki onemogočajo ali otežujejo delovanje in povezovanje družbenih (nacionalnih in mednarodnih) mehanizmov in instrumentov za zagotavljanje varnosti, ali pa v **negativnem smislu**, kjer ogrožanje varnosti pomeni prisotnost škodljivih groženj (Ulman 1983, 133).

Za razumevanje samih groženj tako ni pomemben samo kontekstualni okvir ogrožanja referenčnega subjekta (grožnje varnosti, interesom, stabilnosti, miru ali vrednotam), ampak je

pomembno tudi opredeliti, kaj konkretno je pri tem subjektu ogroženo. Delimo jih na:

- a) **grožnje varnosti**, ki opredeljujejo tiste pojave, ki izdatno zmanjšujejo eksistencialno in razvojno varnost referenčnega subjekta;
- b) **grožnje interesom** – npr. nacionalni interes predstavlja temeljno determinanto politike, vsebuje več prvin groženj kot grožnja nacionalni varnosti in predstavlja generalizacijo temeljnih nacionalnih potreb (ozemeljska celovitost, samoohranjanje, neodvisnost, vojaška varnost in ekonomska prosperiteta);
- c) **grožnje stabilnosti**, kjer se spremembe sistemske strukture in sistemskih meja dogajajo zunaj znanih parametrov;
- d) **grožnje miru** – v pozitivnem pogledu jih predstavljajo dejavniki, ki onemogočajo ali otežujejo delovanje in povezovanje družbenih (nacionalnih in mednarodnih) mehanizmov in instrumentov za zagotavljanje varnosti, v negativnem pogledu pa pomenijo prisotnost organiziranega nasilja med narodi, državami, etničnimi in rasnimi skupinami;
- e) **grožnje vrednotam** kot grožnje konceptom, ki vodijo naše selekcijsko obnašanje in povzročajo vrednotne neskladnosti (Prezelj 2001a, 131–133).

Omeniti moramo tudi spremembo in premik iz tradicionalnega k netradicionalnemu poimenovanju groženj varnosti, ki se je zgodil z preučevanjem Kopenhagenske šole, kjer se je spekter groženj varnosti povečal. V tem smislu se je v teoriji pojavil koncept **kompleksne grožnje varnosti**, ki vsebuje naslednje tipe groženj:

1. Vojaške grožnje. Oboroženi konflikt predstavlja ključno vojaško grožnjo varnosti. Carnegie Komisija za preprečevanje konfliktov poudarja 3 oblike vojaških groženj: nevarnost uporabe orožja za množično uničevanje, nevarnost konvencionalnega spopada med vojskami, nevarnost internega nasilja (kriminal, terorizem, upornišтво, represivnost režimov, ...) (Prezelj 2000, 52). Vojaške grožnje so zaradi svoje zmožnosti, da nenadno in hitro spremenijo delovanje države največkrat na najvišjem prioritetenem mestu v nacionalno-varnostnih zadevah držav (Buzan 1991, 117). Zunanje vojaške grožnje predstavljajo ozemeljske prisvojitve, nadlegovanja ribiških ladij, popolna invazija in napad na eksistenco prebivalstva, ipd. Sem sodijo tudi posredne grožnje, ki delujejo na zunanje interese držav, kamor sodijo varnost preskrbovalnih poti ali ozemelj strateškega pomena (Buzan 1991, 50).

Znotraj tega moramo omeniti najbolj aktualno področje groženj – **širjenje orožja za množično uničevanje**. To grožnjo povzročajo neupoštevanje in nepristopanje k pogodbam o

neširjenju orožja za množično uničevanje, predvsem jedrsko orožje. Obstoj samega orožja sicer še ni opredeljeno kot grožnja mednarodnemu miru in varnosti, vendar Varnostni svet OZN v specifičnih resolucijah omenja obstoj orožja za množično uničevanje na Bližnjem Vzhodu zaradi nestabilnosti in posebnih konfliktnih razmer kot specifične grožnje mednarodnemu miru in varnosti. Tudi konkretni poizkusi na jedrskem področju, povezani z vojaško dimenzijo v nekaterih državah (Severna Koreja, Sirija, Irak, itn.) predstavljajo grožnje (Švarc 2011, 126-127). Zaradi možnosti dostopa nedržavnih akterjev do orožja za množično uničevanje in še posebej posedovanja s strani terorističnih skupin, se je ta grožnja v zadnjih letih samo še povečala. VS OZN zato zahteva od držav članic, da se vzdržijo: »vsakršne oblike podpiranja nedržavnih akterjev, ki skušajo razviti, pridobiti, proizvesti, posedovati, prevažati ali uporabiti jedrsko, kemično ali biološko orožje ali njihova dostavna sredstva« (citirano po Švarc 2011, 126). Kakor pravi Šket-Jarm: «potencialne grožnje varnosti niso le rezultat večje količine obogatene materiala in obvladovanje jedrske tehnologije. Število akterjev zaostrejuje tudi število držav, ki imajo rakete daljšega dosega in ostala sredstva za prenos orožja» (Šket-Jarm 2006, 30).

2. Politične grožnje. Kopenhagenska šola navaja politično varnost v povezavi z državo kot ključnim referenčnim objektom in se nanaša na nevojaške grožnje državni suverenosti. Izpostavlja se grožnjo strmoglavljenju legitimnih političnih institucij s subverzivno dejavnostjo z ali brez nasilja ter zunanje pomoči. Buzan (1991, 44) omenja tudi eksplicitno državno politiko proti določeni družbeni skupini v obliki političnega nasilja (vključno z političnim terorizmom) politične elite. Omenja politične neredne (boj za državne institucije), nespoštovanje človekovih pravic, svobodo tiska, korupcija državnih uradnikov, nedemokratični politični sistem. Politično grožnjo predstavlja tudi tekmovanje med različnimi ideologijami, kjer lahko ena država s svojo ideologijo občuti ogrožanje druge države z drugačno ideologijo. Tako včasih lahko že sam obstoj države z nasprotujočo ideologijo pomeni grožnjo varnosti, ker se pojavlja v okolju, v katerem predstavlja nezaželeno alternativo (Weaver 1998, 119).

3. Gospodarske grožnje. Buzan (1991, 125) opredeljuje gospodarske grožnje na ravni posameznika kot stalni dostop do sredstev za zadovoljevanje osnovnih človekovih potreb (hrana, voda, zavetišče, izobrazba, itd.). Na državni ravni pa pomeni dostop države do potrebnih sredstev za njeno preživetje (surovine, finance, dostop do trgov za vzdrževanje sprejemljive stopnje blaginje in moči države). Drugi avtorji omenjajo gospodarske grožnje v povezavi z neodvisnim dostopom do zmožnosti za vojaško proizvodnjo, varnostjo preskrbe (z energenti) v povezavi s stopnjo gospodarske odvisnosti od drugih na globalnem trgu,

nevarnostjo, da bi globalni trg povečal neenakost akterjev (izkoriščanje, zadolževanje, nezaposlenost), nevarnost ilegalne trgovine (droge, orožje) (Prezelj 2000, 62).

4. Kriminal. Vedno večje razraščanje kriminalnih dejavnosti in večje mednarodno povezovanje kriminalnih družb predstavlja grožnjo varnosti, ker se viri zbrani okrog kriminala v naslednji fazi uporabljajo za destabilizacijo družbe, političnega sistema in gospodarstva. Pomembno je omeniti grožnjo varnosti v obliki tihotapljenja jedrskih in drugih nevarnih materialov zaradi možnosti, da bi nevarni subjekti (npr. teroristi) lahko razpolagali z orožjem za množično uničenje. Prav tako lahko tihotapljenje in nelegalno trgovanje s konvencionalnim orožjem destabilizira družbe in države ter pripravlja podlago za konflikte (Prezelj 2000, 74–88).

5. Terorizem. Predstavlja ekstremno nasilje ali grožnjo z ekstremnim nasiljem, ki z ustrahovanjem večjega občinstva želi doseči določene politične cilje. Gre za grožnjo varnosti, ker ogroža družbeno kohezijo in politično stabilnost. V povezavi z mednarodnim terorizmom se omenja tudi uporaba orožja za množično uničevanje (predvsem kemično in biološko orožje), obstaja pa tudi verjetnost, da bi teroristi s pomočjo mednarodne ilegalne jedrske trgovine lahko prišli do t. i. »umazane bombe«. Terorizem sam po sebi ogroža temeljna demokratična načela in se povezuje s kriminalom kot načinom financiranja (Prezelj 2000, 74–88). Švarc (2011, 123) omenja tudi Resolucijo 1373 Varnostnega sveta OZN, kjer so po terorističnih napadih v New Yorku 11. septembra 2001, opredelili na splošno mednarodni terorizem kot grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. V kasnejših resolucijah se je opustil pridevek »mednarodni« terorizem in varnostni svet je obsodil: » vsa dejanja terorizma, ne glede na njihovo motivacijo, kadarkoli so izvršena in kdorkoli jih izvrši, kot eno najresnejših groženj miru in varnosti« (Švarc 2011, 124).

Kopenhagenska šola v svojem konceptu kompleksne grožnje varnosti omenja tudi okoljske grožnje varnosti, zdravstvene grožnje varnosti ter identitetne in kulturne grožnje, ki pa na našo oceno iranskega ogrožanja mednarodnega miru in varnosti bistveno ne vplivajo.

4 RADIKALNI POLITIČNI CILJI, POLITIKA KONFRONTACIJE IN AGRESIVNA RETORIKA

Islamska revolucija leta 1979, v kateri so z oblasti vrgli šaha, je prinesla v državo in regijo nov način vodenja države in spremenila položaj države v mednarodni skupnosti. Po ustavi ima izvršno oblast vlada in zakonodajno oblast parlament, vendar je v realnosti vse vodeno in odobreno z najvišje ravni - verske, ki jo vodi verski voditelj. Glavna naloga režima, to je izvoz islamske revolucije, je z militarizacijo islamske politike in z vseobsegajočo politiko konfrontacije, spremenila zaznavo varnosti in miru v regiji in svetu. Situacija se je še bolj zaostрила, ko je mesto predsednika leta 2005 prevzel skrajno konservativni Mahmoud Ahmadinežad (Menashri 2007).

Konfrontacija z Zahodom je začela najprej prevladovati na političnem področju, s spornimi izjavami predsednika Ahmadinežada pa so se mednarodni odnosi še bolj zaostрили. Glavno vodilo nove politike je postalo »sovražnik z Zahoda«, kar je režimu še bolj omogočilo, da je preusmeril pozornost z ekonomskih in socialnih težav doma. Teheran se je tako podal na nevarno pot konfrontacije zaradi nenehnega neizpolnjevanja obvez mednarodnih zakonov in agresivne, neodgovorne retorike. S tem pa je »okrepljeni« Iran začutil pravi trenutek in pospešeno začel sodelovati z nekaterimi državami v regiji in v mednarodnem okolju, ki zaradi medsebojnih (predvsem energetskih) interesov omogočajo Iranu, da se pojavlja kot morebitna regionalna velesila.

Povečanje agresivnosti v zunanji politiki Irana lahko pripišemo spremembam znotraj države in njenem zunanjepolitičnem okolju. Reformistično gibanje pod vodstvom prejšnjega predsednika Khatamija, ki je umirilo iransko zunanjo politiko v devetdesetih letih, je porazilo novo, konservativno jedro pod vodstvom predsednika Ahmadinežada (Gasirowski 2007, 127). S pojavom bolj radikalnih elementov znotraj oblastnih struktur naj bi se Iran spogledoval z radikalnimi revolucionarnimi načeli v osemdesetih letih, ko je režim na vsak način hotel izvoziti svojo revolucijo v druge države in se bojeval z interesi zahodnih sil v regiji. V zadnjih letih so cene nafte strmo narasle, kar je povečalo finančne vire iranskih voditeljev za zmanjšanje domačih pritiskov po večji zmernosti režima in s tem povečalo sposobnost vpliva na naftnem trgu.

Strategija politične smeri, kateri pripada Ahmadinedžad, se trudi doseči prevlado v notranjepolitičnem področju in obsega politični ter ekonomski populizem, represijo in vzdrževanje krize v zunanjepolitičnih odnosih. Prav vzdrževanje krize v zunanjepolitičnih odnosih naj bi bila ključna za povečanje avtoritarnosti vlade in preusmerjanje pozornosti domačega nezadovoljnega prebivalstva zaradi slabe ekonomske situacije (Ansari 2007, 45). V temelju zunanjepolitične usmeritve režima se pojavlja odmik od dialoga in vztrajanje na trdem konfrontacijskem odnosu z Zahodom. Odpor proti tujemu zatiralcu, agresorju služi kot ideološko vodilo in izvor nacionalistične mitologije (Ansari 2007, 46).

Iranski strateški regionalni cilji so kljub ekstremni ideološki retoriki podobni nekaterim drugim državam na Bližnjem Vzhodu. Iran želi razširiti ideološke in kulturne vezi s sosednjimi državami (razen Izraela), povečati svoje območje vpliva, podpirati regionalno stabilnost in nasprotovati politični in vojaški prisotnosti ZDA v regiji.

4.1 Agresivnejša zunanja politika

ZDA in mednarodna koalicija so z odstranitvijo talibanskega režima v Afganistanu in Sadamovega režima v Iraku umaknili največja sovražnika in strateška nasprotnika Irana v regiji. Zaradi svoje velikine, geostrateškega položaja, vezi s šiitskimi prebivalci v regiji, naraščajočo vojaško in gospodarsko močjo se je Iran tako znašel v položaju, ko lahko preko svojih potencialov širi vpliv v regiji in svetu (Menasri 2007). Po drugi strani pa so se ZDA s svojimi varnostnimi zagotovili, sklepanjem pogodb o nabavi orožja državam v regiji, gradnjo vojaških oporišč in vplivom na politične odločitve v regiji, postavile kot strateški nasprotnik Irana (Takeyh 2006).

Povečanje agresivnosti iranske zunanje politike se je začela z ameriško vojno proti terorizmu po 11. septembru 2001, ko je Zahod na čelu z ZDA preusmeril svoj fokus na Bližnji vzhod. Točka preobrata je pomenila izraelska zasedba ladje Karin, ki je dostavljala veliko pošiljko orožja in eksploziva iz Irana na palestinska ozemlja. Nekaj mesecev kasneje je Bush označil Iran kot državo na "osi zla", ki podpira terorizem in želi razviti orožje za množično uničevanje. Avgusta 2002 so bili predstavljeni dokazi, da je Iran tajno gradil tovarno za bogatenje urana, kar je več kot očitno kršilo njegove zaveze pod NPT. Obenem je v naslednjih nekaj letih na dan prišlo še nekaj dokazov, da Iran poskuša obogatiti uran in razviti

tehnologijo za jedrsko orožje. Ta odkritja so povzročila velike napetosti med Iranom in EU, ki so jo podpirale ZDA, kar je vodilo v prijavo Irana Varnostni svet OZN-a in v sprejetje resolucije z ekonomskimi sankcijami. Vendar je Iran kljub nasprotovanju mednarodne skupnosti nadaljeval z bogatenjem urana in razvojem jedrskega programa. Skupaj s tem je Iran začel z operativno uporabo balističnih izstrelkov z dometom 1200 km, ki dosežejo tarče v regiji, predvsem v Saudski Arabiji in Izraelu (Menashri 2007).

Po Chubinu (2009, 165) naj bi Iran predstavljal tudi politično grožnjo regiji, saj je s svojim obnašanjem in cilji v zadnjih nekaj letih pokazal svoje težnje doseči status regionalne, če ne celo globalne sile. Vse bolj aktivna in učinkovita diplomatska prizadevanja Irana na Bližnjem vzhodu naj bi bila posledica treh med seboj prepletajočih se prizadevanj:

- pojav regionalnega okolja, ki je sovražen iranski diplomaciji (Chubin 2009, 165).

Tako so ZDA v želji zmanjšanja iranskega vpliva ustanovile arabsko-sunitski blok držav GCC¹, Egipta in Jordanije. Ta blok naj bi dosegel mirovni dogovor z Izraelom ter se tako postavil nasproti prizadevanjem Irana in njegovih zaveznikov Sirije, Hamasa in Hezbolaha (Bahgat 2008, 238).

- pojav in dvig ideološke in konservativne vlade ter predsednika Ahmadinedžada, ki je nagnjena k bolj "aktivni" diplomaciji,

- povečanje dobičkov od nafte, ki so omogočili povečanje virov za podporo gibanj in klientov, ki podpirajo cilje Irana (Chubin 2009, 166).

Po besedah pokojnega ustanovitelja Islamske republike Iran ajatole Homeinija je: «poslanstvo Irana vzdrževanje svoje neodvisnosti z bojem proti hegemonskim in zatiralskim sistemom, širjenje revolucije z svojo državo kot primerom Islamske republike in branjenje zatiranih množic v islamskem svetu» (Menashri 2007). V regionalnem kontekstu se to nanaša na iranske pozive k izgonu zahodne prisotnosti v regiji in v podpori Palestincem in drugim odporniškim gibanjem v regiji. Grožnja regionalnemu redu in ravnovesju tako ni samo vojaška, ampak predvsem politična (Menashri 2007). Po Chubinu (2009, 169) prvič to pomeni prizadevanje za dosego vpliva v političnih, diplomatskih, vojaških, ekonomskih in drugih segmentih delovanja drugih držav. Drugič, zaradi slabe izhodne strategije ZDA v Afganistanu in dvoma o vzpostavitvi demokracije v Iraku, se je v arabskem svetu povečal dvom glede uspešnosti in upravičenosti delovanja koalicijskih sil. Nezadovoljstvo množic v arabskem

¹ GCC - Svet za sodelovanje v Zalivu (the Gulf Cooperation Council), je politična in gospodarska zveza arabskih držav. Članice so Bahrain, Kuvajt, Oman, Katar, Saudska Arabija in Združeni Arabski Emirati (Globalsecurity 2011).

svetu je preko pozivov za odhod tujih sil iz regije izkoristil Iran in s tem pridobil v njihovih očeh status edinega nasprotnika okupaciji. Tretjič, to pomeni, da je Iran prikazal nasprotovanje krivičnosti in s tem predstavil model odpora, ki je sposoben preživetja. Postavil se je nasproti kapitalističnemu modelu, liberalni ekonomiji in okupacijski sili. Zato Iran ni klasična imperialistična sila ali oportunistična sila brez izjem, ki hoče doseči premoč v svojem sosledstvu, ampak predstavlja revizionistično državo v smislu statusa in ne teritorija (Chubin 2009, 165-166).

Iranska zunanja politika je v zadnjih letih preko svoje agresivnejše države povzročila skrbi ZDA, Evropi in državam v regiji. Največ poudarka je mednarodna skupnost dajala jedrskemu programu Irana zaradi možnosti razvoja jedrskega orožja. Iranski vpliv na dogajanje v Iraku ni ogrožal varnosti samo ameriških in britanskih vojaških sil, ki obtožujejo Iran, da podpira odporniške skupine in milice. Zaradi strahu pred šiitsko prevlado in večjim sektaškim nasilju v Iraku se ta grožnja nanaša tudi na Saudsko Arabijo in ostale države v regiji, katerim vladajo sunitske manjšine. Hkrati z iransko podporo Hezbolaha v Libanonu in radikalnimi palestinskimi gibanji je v mednarodni skupnosti prišlo do prepričanja, da si Iran prizadeva doseči regionalno hegemonijo (Gasirowski 2007, 125).

To pomeni, da se je zaradi nezmožnosti mednarodne koalicije, da učinkovito zmanjša nasilje in politično vmešavanje odporniških skupin v Iraku, in zaradi neuspešne želje postavitve stabilne vlade v Afganistanu, Iran pojavil kot nova sila v regiji. Arabske države so zaradi svoje neaktivne vloge ob dogajanjih v Iraku in neodločne podpore palestinskemu vprašanju in popuščanju zahtevam Izraela in ZDA zmanjšale regionalni vpliv (Bahgat 2007, 6).

Obenem je Egipt izgubil vlogo arabskega voditelja, zaradi česa se je v regiji pojavil "voditeljski vakuum", ki pa ga je Iran z svojo aktivno zunanjepolitično angažiranostjo odločno zapolnil (Chubin 2009, 171).

Glavni cilj režima v Teheranu je bil do prihoda Ahmadinedžada preprečitev pojava močne vojaške iraške grožnje. To je dosegal preko povezav s prijateljsko, politično stabilno, koherentno in vojaško šibko vlado, v kateri so zavezniške šiitske stranke pridobile pomembne položaje. Njihova želja je bila čim daljše udejstvovanje ZDA v Iraku. Iran je tako lahko uporabil vpliv v državi za omilitev morebitnega pritiska ali celo konflikta z ZDA in

mednarodno skupnostjo (Ansari 2008, 59–60).

Edini zanesljivi in trdni zaveznik Irana vse od revolucije je bila Sirija in njen režim družine Asad. Skupni interes v zadnjih 30-ih letih je bilo nasprotovanje in grožnja Sadamovega Iraka, obenem pa je skupna grožnja ZDA omogočila, da sta se državi v zadnjem desetletju še bolj zblížali. Skrbi mednarodne skupnosti povzročata predvsem dejstvo, da je Iran skupaj z Sirijo poskušal povečati tudi moč Hezbolaha na jugu Libanona. Oskrbel ga je z veliko količino raket in drugega orožja, kar mu je v zadnji vojni z Izraelom leta 2006 omogočilo, da je obstal kot organizacija. To je pomenilo velik dosežek tudi za Irana, saj je Hezbolahov model islamskega odpora predstavljal način konfrontacije Izraelu (Takeyh 2006). Državi si tudi delita skupno prepričanje, da je os Teheran-Damask-Hezbolah edina in najučinkovitejša proti popolni dominaciji ZDA in Izraela na Bližnjem vzhodu. Proti interesom ZDA se pojavlja tudi želja Sirije in Irana, da Irak ne postane končni zaveznik ali baza ZDA in obe državi želita, da ZDA zapustijo Irak ponižane in poražene (Chubin 2009, 173).

V zadnjem času se pojavlja tudi nasprotovanje mednarodne skupnosti zaradi iranske podpore sirskega režimu Bašarja al Asada, ki je nasilno zatrl proteste pretežno sunitskih državljanov, ki se borijo za večje politične in ostale pravice. Iran se boji, da bi s padcem režima v Siriji izgubil edinega zanesljivega zaveznika, kar bi mu onemogočilo pridobitev večje regionalne moči v regiji. Obenem pa Iran obtožuje države GCC, predvsem Saudsko Arabijo, da oborožujejo sunitske upornike v Siriji in s tem dodajajo svoj delež k neizogibni državljanski vojni. Pokazalo se je, da je Sirija novo konfliktno prizorišče, kjer se križajo interesi Zahoda (na čelu z ZDA) skupaj s Saudsko Arabijo (s podporo držav GCC) in interesi Irana (Al Jazeera 2012a).

4.2 Irak - pomembna fronta Irana

Ko gledamo odnose Iraka z Iranom, moramo upoštevati dejstvo, da sta bili državi med leti 1980 in 1988 v krvavi vojni, ki je vzela več sto tisoč življenj in povzročila val beguncev v Iran. Režim Sadama Huseina je v svojih operacijah uporabil tudi kemično orožje proti svojim državljanom, ki so bili šiitske veroizpovedi, in podpiral različne iranske opozicijske skupine, ki so poskušale spremeniti islamsko republiko Iran. Obe državi sta v svoji politiki medsebojnega sovraštva poskušale uveljavljati svoje interese ena v drugi, kar se je pokazalo v napetih odnosih, ki so se stopnjevali do najvišje intenzitete (Halpin 2008).

Glede na svoj položaj v regiji in odnos s sosedomi predstavlja Irak glavni strateški interes Irana. Napad ZDA na Irak leta 2003 je pustila močne posledice v iranski politiki in njegovem strateškem položaju zaradi svoje bližine in iranskih vitalnih interesov v Iraku. Z ameriško navzočnostjo v Afganistanu je Iran postal strateško obkrožen s proameriškim varnostnim pasom, ki se razteza od Kuvajta preko Azerbajdžana na Kavkazu. Vzpostavitev številnih vojaških baz ZDA okoli Perzijskega zaliva pa je občutek strateškega obkrožanja Irana samo še stopnjevala in vse skupaj predstavlja veliko varnostno grožnjo Iranu (Chubin 2009, 176).

Iran je največ pridobil zaradi ameriške oz. Busheve bližnjevzhodne politike, ker je tako na obeh straneh države ZDA porazila njegovi največji varnostni grožnji - Sadama Huseina in talibski režim v Afganistanu. Iran se je preprosto postavil na stran in počakal, da ZDA končajo operacije v Iraku in Afganistanu. S svojo politiko aktivne nevtralnosti je največ pridobil ravno v Iraku, ker je država večinsko šiitska in ta večina naj bi prevladovala v novo ustanovljeni iraški vladi, kar bi omogočilo nekdanji velikima sovražnicama, da delijo kulturne in verske vezi (Sheikhnesin 2009).

Omeniti velja, da je Iran pred napadom ZDA na Irak, predlagal iraški opoziciji spravo z režimom Sadama Huseina v Iraku, kjer naj bi Združeni narodi nadzorovali referendum. Teheran je to predstavil kot edino možno rešitev za mirno spremembo režima, ne da bi to vodilo v regionalno vojno in povzročilo vprašanje teritorialne integritete Iraka. Teheran je tako v obdobju začetka operacij v Iraku zavzel pozicijo "aktivne nevtralnosti" in se glede na iransko regionalno pozicijo in nacionalne interese, zavzel za aktivne pogovore z vsemi udeleženi akterji z željo preprečiti širše vojne v regiji. Aktivno so nasprotovali unilateralnim sankcijam ZDA in se zavzemali za akcijo znotraj mednarodnega multilateralnega pravnega okvirja. Odnos Irana do vojne in do povojne ureditve Iraka se je z željo ZDA po vzpostavitvi demokratičnega "svetilnika" na Bližnjem vzhodu križala z interesi Irana po širitvi islamske revolucije in vzpostavitve šiitske islamske republike. ZDA so tako poskušale diskreditirati in zmanjšati pomen Irana kot edine države na Bližnjem vzhodu, ki naj bi bila blizu demokraciji (Byman 2008, 180).

Iran nasprotuje prisotnosti ZDA v regiji, predvsem njeni želji vzpostavitve "marionetne" iraške vlade, ki bi sledila interesom ZDA in nasprotovala širši vključitvi šiitskih skupnosti v odločevalne procese. Tako se je pozicija Irana v regiji povečala zaradi ameriškega odnosa in obnašanja do Iraka, ko so ZDA napadle Irak zaradi prizadevanj po uničenju orožja za

množično uničevanje in želje po širjenju demokracije in človekovih pravic, kar pa se ni pokazalo kot iskrena želja. Obenem pa je Iran pokazal, da ne želi doseči hegemonije v državi, temveč omogočiti zatiranim delom družbe širšo vključitev v državo. Vse to je spremenilo pogled nekaterih držav v regiji na prave želje ZDA, to je želje po demokraciji. Vse več ljudi na Bližnjem vzhodu vidi ZDA kot državo, ki želi kontrolirati energetske zaloge Bližnjega vzhoda in obvladati tako šiitske kot tudi sunitske muslimane (Chubin 2009). V regiji se je uveljavilo vsesplošno prepričanje, da Iran vidi Irak predvsem skozi prizmo konflikta z ZDA. Glavna skrb Teherana je preprečiti pojav grožnje Iraka, kar želi doseči z oblikovanjem in usmerjanjem prihodnosti ureditve Iraka in ne s prizadevanjem teritorialne kontrole. Največ pozornosti posvečajo čedalje večji in daljši prisotnosti ameriških vojaških sil v Iraku, ki predstavlja kontrolo in nadvlado. Po besedah nekdanjega predsednika Irana Rafsanjanija pomeni nadaljnja prisotnost ZDA v Iraku manj varnosti tudi za regijo (Chubin 2009).

Iranski uradniki so v želji, da rešijo vprašanje Iraka na multilateralnem forumu - predvsem OZN, pokazali na varnostne dileme, ki se nanašajo predvsem na njihov odnos z ZDA. Na eni strani imamo tako nasprotovanje ameriški vojaški prisotnosti na iranskih mejah. Drugi razlog za mednarodno rešitev vprašanja Iraka leži v iranski bojazni glede unilateralnih ukrepov ZDA, če želijo organizirati mednarodno koalicijo za podporo njenim vojaškim akcijam. To pomeni, da bi lahko Iran postal naslednja tarča ZDA, če si zagotovi mednarodno podporo. Tretji razlog leži v Iranu kot voditelju t. i. tretjega sveta in islamske skupnosti. ZDA bi lahko enako, kot so napadle nerazviti Afganistan, napadle tudi razvijajočo državo Iran. Zato Iran poziva k vsesplošnim volitvam v Iraku, ker verjame, da so volitve prvi korak k vzpostavitvi varnosti in stabilnosti. Ob vzpostavitvi volitev naj bi tuje okupacijske sile zapustile državo in državljani naj bi sami odločili o svoji usodi (Carpenter 2008).

Leta 2004 je takratni predsednik Irana Mohammad Khatami izjavil, da je vojna v Iraku služila predvsem za promocijo terorizma in ekspanzionizma v svetu. Trdil je, da je okupacija Iraka ciljala najprej za izkoreninjenje terorizma in diktature v državi, vendar naj bi dogajanja v Iraku spremenila državo v center gibanj ekstremnega terorizma. Terorizem je tako vrnil udarec nazaj iraškim ljudem in okupatorjem države (IRNA 2004).

Povezava Irana z Irakom poteka preko dolgoletnih ideoloških, političnih in sektaških vezi z glavnimi šiitskimi muslimanskimi skupinami. Glavna politično-varnostna grožnja ZDA in njenim vojaškim silam v Iraku tako predstavlja povečana podpora in oboroževanje iraških

milic, ki so blizu Teheranu, kar je še bolj zaostri razmere v državi po nastopu sektaškega nasilja med različnimi milicami.

Po Carpenterju (2008) Irak predstavlja za Iran prvo obrambno linijo proti invaziji ZDA in njenih zaveznikov v primeru napada na njegove jedrske objekte, še posebej ker je bil Irak uporabljen v preteklosti za vojaške operacije proti Iranu. Pred in po invaziji koalicije na Irak je Iran izvedel potrebne priprave in ukrepe za utrditev svoje strateške pozicije za kontrolo Iraka preko svojih obveščevalnih služb in sektaških političnih strank. Te organizacije in politične stranke so izrabile proti-sunitsko pozicijo iraških varnostnih sil in proces odstranitve vpliva nekdanjega Sadamovega režima za infiltracijo, manipulacijo in kontrolo iraških varnostnih sil in ministrstev. Kot dokaz navajamo izjavo pomočnika poveljnika IRGC leta 2004 med obiskom v Londonu, da ima Iran dve brigadi in ostale milice v Iraku za varovanje nacionalne varnosti Irana (Carpenter 2008).

V prvih dveh letih po padcu režima Sadama Huseina so poskušali iranski diplomati in voditelji prepričati vse šiitske islamske frakcije v Iraku naj sodelujejo skupaj s koalicijo v političnem procesu, ker šiitska večina v državi zagotavlja večino v izvoljeni vladi. Preko demokratičnega procesa je leta 2005 na parlamentarnih volitvah pridobil šiitski islamski blok, ki ga je podpiral Iran preko stranke SCIRI (Supreme Council for Islamic Revolution in Iraq, ki je najbolj proiranska skupina) in stranke Da'wa, zavidljivih 128 od skupno 275 poslanskih sedežev. Večina voditeljev SCIRI je preživela svoja leta v izgnanstvu v Iranu. Prav tako je bila v šiitskem islamskem bloku frakcija Moqtada Al Sadra, ki ima ideološke vezi z Iranom in katere predani volivci, predvsem med nižjimi razredi, predstavljajo vse bolj močno politično-interesno skupino (Katzmann 2007). Večjo skrb koalijskih sil kot politična podpora različnim šiitskim islamskim frakcijam predstavlja iranska materialna podpora šiitskim milicam. Milice so obtožene sodelovanja v sektaškem nasilju proti sunitskim skupinam, kar predstavlja največjo grožnjo varnosti ameriških sil v Iraku, čeprav šiitske skupine odgovarjajo na to kot povračilni ukrep zaradi nasilja sunitskih skupin nad njimi (Katzman 2007, 69–70).

V času divje državljanske vojne, ki je potekala na sektaški osnovi, se je večini šiitskih milic uspelo prebiti v nove varnostne sile na vseh ravneh. Svoje delovanje so iz središča Bagdada uspele razširiti preko večine ozemlja države in so odgovorne za veliko civilnih žrtev, prav tako kot sunitske milice in tuji borci, ki so glavni sovražnik ZDA. Te milice in organizacije, ki jih podpira Iran - Badrova Brigada (Badr Brigade) in Mahdijeva Armada (Mahdi Army), so

izvajale napade pod oblastjo in v uniformah iraškega notranjega ministrstva in ministrstva za obrambo. Obtožujejo jih obračunavanja, zapiranja, nasilnega zasliševanja, mučenja in ubojev sunitskih pripadnikov in nedolžnih civilnih žrtev. Pokazalo se je, da so mnoge pripadnike varnostnih sil izurile in opremile koalicijske sile, da bi ščitile varnost in stabilnost demokracije, vendar je znotraj teh sil prevladala sektaška delitev in sledenje političnim direktivam verskih voditeljev iz Irana in Iraka (Carpenter 2008).

4.3 Sovražnost do ZDA

Odnosi med Iranom in ZDA so se v zadnjih letih zaostri predvsem zaradi vse bolj intenzivne medsebojne interakcije po odkritju jedrskih teženj Irana in po ameriški invaziji Iraka. ZDA vidijo Iran kot potencialnega strateškega nasprotnika, medtem ko Iran vidi ameriško prisotnost v regiji kot morebitno eksistenčno grožnjo nacionalni in regionalni varnosti. Da bi razumeli kompleksnost iransko-ameriških odnosov, moramo postaviti najprej zgodovinski kontekst, ki ga zaznamujejo predvsem dogodki, ki so vplivali na zunanjo politiko in pomanjkanje diplomacije na obeh straneh. Že leta 1954 je CIA pomagala pri vojaškem puču, ki je z oblasti vrgel demokratično izvoljeno vlado premiera Mosaddeqa, in je na oblast postavila zahodnim vojaškim, političnim in gospodarskim interesom naklonjenega šaha Rezo Pahlavija. V času njegove oblasti so ZDA v veliki meri sodelovale z Iranom (prodajale so mu ogromne količine naprednega orožja in dobile dostop do iranske nafte). To je ZDA omogočilo uresničitev strateških interesov z zagotovitvijo neomejenega dostopa do energetskih virov. Odnosi so se zaostri leta 1979 v času islamske revolucije, ko je prišlo do zasedbe ameriške ambasade v Teheranu in prekinitve diplomatskih odnosov ter s tem do nove varnostne paradigme v regiji. V varnostnem trikotniku so si tako nasproti stali Iran (kot perzijsko-šiiitska in Islamska Republika), "sekularen", vojaško močan Irak (vodila ga je sunitska stranka Baas Sadama Huseina) in absolutna (sunitska, na šeriatskem pravu utemeljena) monarhija Saudska Arabija (ob podpori držav GCC). Vpliv na odnos med državama je imela tudi podpora arabskih držav in ZDA Iraku v vojni z Iranom v letih 1980-1988, v kateri je vojaško močan Irak zadrževal interese šiitskega Irana (Sheikhneshin 2009).

Ustanovni mit iranske revolucije je bil, da je antiamerikanizem enakovreden antiimperializmu. Skupaj z revolucionarno željo po "izvozu revolucije" je ta mit postal del iranske identitete in kakor pravi Chubin (2009, 166), "raison d'etre", ki vključuje podporo

zatiranih ljudi. Ti koncepti so vitalnega pomena za legitimnost režima in tudi varnost. V devetdesetih letih so se zaradi vse večje vojaške moči, vse večjih ozemeljskih teženj Iraka ter po iraškem napadu Kuvajta, ZDA postavile v bran širjenju demokracije in svobode na Bližnjem vzhodu (predvsem z željo po kontroli nad energetskimi viri) in napadle Irak. Po Zalivski vojni so ZDA in države GCC sklenile nemalo dogovorov kot del razširjene vojaške zagotovitve varnosti ter tako dovolile nastanitev ameriških vojakov v njihovih državah in odkrito podprle zadrževalno politiko proti Iranu in Iraku. Tako sta postala Iran in Irak prva na seznamu za spremembo režima v regiji, zaradi svojih nedemokratičnih državnih ureditev, potencialnih programov orožja za množično uničenja in predvsem nestrinjanja s strateškim pozicioniranjem ameriških sil v regiji (Massoudi 2010, 3). Do spremembe v odnosih med ZDA in Iranom je prišlo z Bushevo administracijo po terorističnem napadu na ZDA 11. septembra 2001, ki je postavila Iran na "os zla" skupaj z Irakom in Severno Korejo. ZDA so kmalu zatem odstranile talibski režim v Afganistanu in leta 2003 zaradi domnevnega posedovanja orožja za množično uničevanje odstranile tudi režim Sadama Huseina v Iraku (Bahgat 2008, 237). Odstranitev režimov in nastanitev tujih (predvsem ameriških) vojakov v dveh sosednjih državah je za režim v Teheranu pomenilo, da so oni lahko naslednja tarča za spremembo režima. Obenem pa je postavitve nove šiitske vlade v Iraku z močnimi vezmi z Iranom močno povečala iransko nacionalno varnost in s tem iranske regionalne ambicije. Iran je postal bolj aktiven v vlogi voditelja regionalnih zadev, kot so stabilnost v Iraku, prihodnost Libanona in arabsko-izraelski konflikt. To je pomenilo, da sta ZDA in Iran postala glavna akterja v oblikovanju varnostne strukture v regiji (Massoudi 2010).

Na eni strani je Iran z svojo velikostjo, populacijo in močno povezanostjo s šiitsko populacijo v regiji dobro pozicioniran in "opremljen" za nasprotovanje in zmanjšanje ameriških interesov. Na drugi strani pa so ZDA edina ostala supersila, ki je že uporabila svoje gospodarske in diplomatske prednosti za zadrževanje iranskega vpliva (Bahgat 2008, 238). Kakor pravi Bahgat (2008, 238), moramo pravi vzrok za obojestransko nasprotovanje ZDA in Irana iskati v različnih pogledih obeh akterjev na varnostne strukture v regiji. ZDA vidijo Iran kot glavni vir napetosti in grožnje varnosti in stabilnosti v regiji. Zato so ustvarile sunitsko-arabsko zavezništvo držav GCC, Jordanije, Egipta in drugih zmernih arabskih držav nasproti Iranu. To sunitsko-arabsko zavezništvo naj bi v strategiji zadrževanja Irana (in njihovih zaveznikov Sirije, Hamasa in Hezbolaha) doseglo mirovni sporazum z Izraelom. Obenem so ZDA z temi državami podpisale obrambne sporazume (sodelovanje na vojaškem področju) in ustanovile vojaške baze. To je pomenilo, da je v Perzijskem zalivu Iran postal strateško

obkrožen s prisotnostjo ameriške vojske.

Pomemben element ameriške varnostne strukture predstavlja povečanje obrambnih zmogljivosti držav GCC preko nakupa ameriške vojaške tehnologije. Te države so poleg Egipta in Izraela največji dobavitelji ameriškega orožja. Iranski uradniki ostro nasprotujejo tem prodajam, ker naj bi povzročale vse bolj intenzivno oboroževalno tekmo in tako predstavljajo pravo grožnjo mednarodnemu miru in varnosti v regiji (Bahgat 2008, 240).

Druga varnostna struktura, ki jo promovira Iran, se nanaša na iransko zaznavo regije, kjer želijo ZDA prevladovati na Bližnjem vzhodu in skupaj z lokalnimi zavezniki strateško kontrolirati regijo ter jo "oropati" resursov. Iran vidi ZDA kot glavni faktor nestabilnosti in poskuša doseči izgon tujih agresorskih sil iz regije ter zmanjšati oboroževalno tekmo. Kakor pravijo iranski uradniki, bodo nekega dne agresorji, ko bodo zadovoljili svoje strateške interese, odšli, Iran pa bo ostal v regiji in s tem trajno oblikoval varnostno okolje. Vendar sosednje države ne delijo istega mnenja kot Iran in vidijo ZDA kot glavni element varnostne strukture (Sheikhnesin 2009, 103). Napetosti med dvema državama so se zaostriale še bolj v drugem mandatu ameriškega predsednika Busha konec leta 2005, ko je predsedniški položaj v Iranu prevzel Ahmadinežad. Zaradi prepričanja o neuspešnem pogajanju EU-3 z Iranom glede spornega jedrskega programa so v ameriškem obrambnem ministrstvu pripravljali načrt za obsežen zračni napad na jedrske objekte (Gasirowski 2007). Administracija Busha je preko javnih govorov v začetku leta 2007 poskušala pripraviti javno mnenje v ZDA na morebiten napad na Iran. Kljub pomanjkanju relevantnih dokazov je Bush obtoževal Iran, da podpira napade na ameriške enote, razvija jedrsko orožje in poskuša destabilizirati proameriške vlade v Izraelu, Jordaniji, Bahreinu, Saudski Arabiji. To pomeni, da bi lahko dosegel status najmočnejše sile v regiji in tako ogrozil nemoteno oskrbo z nafto (Bahgat 2008). V zadnjem času je v očeh ZDA narasla strateška pomembnost Bližnjega vzhoda. Od druge svetovne vojne naprej je bila ameriška politika v regiji zaznamovana z "dostopom" in "zanikanjem dostopa" (tukaj mislimo predvsem na energetske vire). Washington si prizadeva doseči vojaški, politični in gospodarski dostop do resursov regije in ga dovoljuje tudi zaveznikom, po drugi strani pa zanika kontrolo nad vsemi temi resursi kaki drugi, (sovražni) dominantni sili. V zadnjih letih je tako rivalstvo prešlo iz Sovjetske zveze na Irak in sedaj na Iran (Chubin 2009).

Vse od zasedbe ameriške ambasade leta 1979 je odnose med državama zaznamovala sovražnost in sumničenje glede namenov. To tri desetletja trajajoče konfrontacijsko stanje se

napaja predvsem v treh obtožbah ZDA proti Iranu – pospešena jedrska proliferacija, podpora terorizmu in obstrukcija arabsko-izraelskega mirovnega procesa. V zadnjem času se poudarja tudi vloga Irana v destabilizaciji Iraka, kar pa Iran kategorično zanika. Pomemben spekter zaznave odnosov predstavljajo tudi nenehne multilateralne in bilateralne sankcije ZDA proti Iranu vse od revolucije 1979. V zadnjem času se te nanašajo predvsem v povezavi z jedrskim programom in ciljajo predvsem iranski energetski sektor, kar pa vpliva tudi na vsakdanje življenje Irancev. ZDA vse od leta 1984 uvrščajo Iran med države podpornice terorizma, kar še bolj zmanjšuje možnost diplomatskih odnosov med državama (Masoudi 2010). Čeprav se v zadnjem času morda zdi, da se večino napetosti in nasprotovanj nanaša na jedrski program Irana, v resnici problem leži v konfliktnosti interesov obeh držav na Bližnjem vzhodu. Če povzamemo Nacionalno varnostno strategijo ZDA so glavni interesi ZDA zagotovitev varnosti dostopa do zalog energentov, odstranitev groženj terorističnih organizacij, preprečitev razširitve orožja za množično uničevanje, ohranjanje eksistence Izraela in kvalitativne vojaške prednosti (Ozcan 2009, 124). Vsi ti interesi pa so v konfliktu z iranskimi cilji. Prvič, Iran ni pod vplivom ZDA glede svoje produkcije in transporta energentov. V bistvu lahko Iran z blokado ožine Hormuz ovira transport energentov in obenem dogovarja svoje transportne dogovore z Rusijo, Kitajsko in ostalimi državami. Drugič, Iran je velik podpornik Hamasa in Hezbolaha v regiji. Tretjič, ZDA obtožujejo Iran, da podpira šiitske skupine v Iraku in s tem onemogoča stabilnost države. Obenem pa zaostrena retorika teh skupin in režima v Teheranu, uperjena proti Izraelu, nasprotuje ameriškim interesom branjenja izraelske varnosti. In zadnjič, možnost, da bi Iran razvil jedrsko orožje predstavlja veliko grožnjo varnosti ZDA. To bi Iranu zagotovilo mogočno strateško orožje, s katerim bi si islamski režim zagotovil preživetje, grozil Izraelu, sprožil jedrsko oborožitveno tekmo v regiji in obenem pridobil možnost posredovanja tega orožja terorističnim skupinam. Vpliv Irana v regiji bi se s tem močno povečal, kar pa bi zamajalo že tako slabo ravnotežje moči (Ozcan 2009, 125).

4.4 Nasprotovanje Izraelu

Iransko nasprotovanje Izraelu je razglasil že pokojni ustanovitelj islamske države ajatola Homeini, ko je označil nastanek židovske države, ki je razselila palestinske muslimane, kot neopravičljiv greh. V primeru ZDA Iran nasprotuje njenemu delovanju in politiki v regiji, v primeru Izraela pa je glavni vir nasprotovanje obstoju po njihovem nelegitimne države (Menashri 2007). Prvi izmed Homeinijevih pozivov je bil, naj se muslimani pripravijo za boj

proti Izraelu. Celo predsednik parlamenta Rafsanjani je dejal, da je odpor židovski državi verska dolžnost vsakega muslimana. Antiizraelski pozivi so tako od samega začetka države postali del vsakdanjega diskurza islamskega režima (Takeyh 2006). Iranski pogled na Izrael je bil podobno kot na ZDA definiran religiozno, in sicer kot boj med prvotno Islamsko civilizacijo in bogokletnim sionističnim režimom. Zato naj bi bila osvoboditev Jeruzalema ne samo palestinska dolžnost, ampak dolžnost celotnega muslimanskega sveta (Takeyh 2006). V očeh iranskega režima naj bi mu njegovo vodstvo proti-izraelskega bloka omogočilo povečanje svojih teženj po doseg statusa glavne islamske sile. Ker vidi sebe kot največjega nasprotnika ameriškega zaveznika Izraela, se Iran počuti odgovoren za nasprotovanje vsaki pobudi legitimiziranja izraelskega obstoja. Prav tako vidi uspehe palestinskih islamskih odporniških gibanj in Hezbolaha kot poklon svoji revoluciji, kot dokaz širjenja svojega vpliva, centralne regionalne vloge in vloge islamskega voditelja (Menashri 2007, 157).

Iranska politika glede palestinskega vprašanja ima jasna stališča:

- nepriznavanje Izraela kot države,
- podpora pravici Palestinec do svoje države z Jeruzalemom kot glavnim mestom,
- vrnitev okupiranih ozemelj,
- pravica vseh palestinskih beguncev do vrnitve v domovino,
- pravica do referenduma o prihodnosti države (Chubin 2002, 100).

Iranska podpora palestinskim skupinam predstavlja glavno "orodje" Irana za doseg svojih interesov. Preko spodbude in pomoči poskuša prilagoditi "libanonski model" Hezbolahovega odpora palestinskemu odporu ter s tem doseči:

- povečanje moči radikalne iransko-sirijske osi na Bližnjem vzhodu,
- oslabeitev Izraela z ustvarjanjem razkola in razcepitve v njegovi družbi ter povzročanjem gospodarske škode,
- preusmeritev izraelske pozornosti in sredstev na palestinski konflikt in s tem zmanjšanje pritiska na Iran,
- povečanje moči ekstremističnih islamističnih sil na palestinskih območjih,
- sabotazo izraelsko-palestinskega dogovora in političnega procesa (ITIC 2003).

Izrael je velikokrat služil kot podaljšana roka ZDA za direktne grožnje režimu v Teheranu. Preko odprtih groženj napada na iranske jedrske objekte so se ZDA in Izrael direktno soočile s spornim jedrskim programom. To je velikokrat povečalo zaznavo ogrožanja varnosti predvsem v regiji, kjer bi zračni napad lahko okrepil Iran v oboroževanju palestinskih skupin

in obenem podprl šiitske skupine arabskih držav. Vendar je treba omeniti, da Izrael v svojih kalkulacijah ne postavlja Irana na prvo mesto med grožnjami svoji varnosti, predvsem zaradi njegove oddaljenosti in močne konvencionalne ter prav tako prikrite jedrske oborožitve, ki zaenkrat deluje kot zadovoljiv zastraševalni element. Bolj kot sam Iran ga ogroža iranska podpora različnim palestinskim akterjem in Hezbolahu, ki v njegovi neposredni bližini izvajajo teroristične napade in preprečujejo politični kompromis ter s tem trajni mir med Palestinci in Izraelom.

4.5 Radikalni predsednik

Z izvolitvijo Mahmuda Ahmadinedžada za novega predsednika Irana leta 2005 in povečano močjo konservativne politične sile, kateri pripada, se je na notranjepolitičnem področju sovražnost proti Izraelu in ZDA samo povečala. Zadnje sledi racionalnosti v iranski politiki so tako obstajale v obdobju predsednika Khatamija, njegovo mesto pa je zasedel posameznik, ki je užival v pozornosti mednarodne skupnosti. Ahmadinedžad predstavlja novo generacijo ideologov, ki prevzemajo konservativni "establishment" in ki se je koval v vojni z Irakom in je predan idealom revolucije (širjenje revolucije, socialna enakost in pravica, boj proti zatiranju, ...), katere naj bi prejšnji predsednik Khatami s politiko popuščanja napetosti svojim arabskim sosedom in Evropi izdal (Hen-Tov 2007, 166). Ahmadinedžad predstavlja strastnega ideologa in populističnega demagoga, ki je aktiviral nove, revne, podeželske volivce in pomagal oživeti revolucionarni duh. Del njegovih posebnih volivcev predstavljajo člani IRGC, ki jih je v času svojega mandata nagradil z vplivnimi položaji v vladi (Chubin 2009). Pomemben element v prizadevanju konservativne struje, da pridobi premoč v državi predstavlja tudi nastanek Ahmadinedžadovega osebostnega kulta. Verjel naj bi v vrnitev skritega dvanajstega imama, ki naj bi združil vse šiite v istem kraljestvu. Ta argument je postal pomembno sredstvo za opravičevanje in legitimiziranje tretje islamske revolucije, kar bi mu omogočilo utišanje opozicijskih glasov zaradi radikalnejših zunanjepolitičnih izjav in ukrepov. Njegovo karizmo označujejo nacionalizem in religija, kar se nanaša na velikost iranskega naroda in radikalni islamizem (Ansari 2008, 42-43).

S kombiniranjem antiamerikanizma in antižidovskega nazora je predsednik Ahmadinedžad postavil antiizraelsko retoriko kot določevalno karakteristiko njegovega predsedovanja Iranu. Po njegovih besedah je « izraelsko-palestinska konfrontacija ena stopnja vojne med silami arogance (zahodne sile) in Islamom. » (Menashri 2007, 158) Obenem naj bi »bila ustanovitev

sionističnega režima poteza svetovnega zatiralca (ZDA) proti islamskem svetu.« (Menashri 2007, 158) Dve izjavi na začetku predsedovanja sta pritegnili pozornost mednarodne skupnosti glede Ahmadinedžadovega ekstremnega pogleda na Izrael. V svojem govoru na konferenci imenovani "Svet brez sionizma" v Teheranu oktobra 2005 je izjavil, da: »svet lahko gleda v prihodnost, v kateri bo okupacijski režim v Jeruzalemu izbrisan iz strani zgodovine.« (Jafarzadeh 2007, 122)

Ta izjava je doživela obtožbe večino zahodnih vlad, EU, Rusije, VS OZN in generalnega sekretarja ZN. Celotni voditelji Egipta, Turčije in palestinskih oblasti so izrazili nezadovoljstvo glede kontroverznih izjav. Takratni kanadski premier Martin je celo izjavil, da: »je to grožnja obstoju Izraela, to poziva k genocidu in skupaj z iranskimi jedrskimi ambicijami je to zadeva, ki jo svet ne sme ignorirati.« (AJE 2005) Druga sporna izjava Ahmadinedžada je postavila pod vprašaj obstoj holokavsta. Dejal je celo, da je mit, kar pa je samo še okrepilo kritike iz vseh strani. S povezovanjem vprašanja holokavsta in palestinskega vprašanja se je novi predsednik Irana postavil kot voditelj islamskega ljudstva. Ta njegova ostra retorika mu je omogočila, da je dobil delno podporo disidentskih voditeljev, kot je na primer levičarski populistični venezuelski predsednik Hugo Chavez, ki je prav tako kot Ahmadinedžad velik nasprotnik Zahoda in kapitalizma (Michael 2007, 667).

Decembra 2006 je Ahmadinedžad organiziral v Teheranu "Mednarodno konferenco za pregled globalnega pogleda na holokavst". Sklic naj bi jo sam predsednik zaradi tega, da se odpre možnost za razmišljanja in izmenjavo mnenj glede teme, o kateri se v Evropi ne more svobodno diskutirati. Pozval je Zahod, naj bo odprt do konference in omogoči prosto mednarodno debato. Vendar se je v zahodnih medijih pojavljalo predstavljanje te konference, kot da je namenjena zanikanju obstoja holokavsta (Michael 2007, 668). Omeniti moramo, da je šel predsednik Irana v tej svoji izjavi korak dlje od pogleda ajatole Khameneija in večine na Bližnjem vzhodu, ki menijo, da so bili Palestinci kaznovani za grehe druge celine, to je Evrope. Ahmadinedžad je še bolj radikaliziral svoj pogled z izjavo, da: »je holokavst prevara, ki je služila za upravičenje nastanka Izraela.« (Ansari 2008, 51) Ti dve izjavi sta po besedah Ansarija (2008, 51) imeli večji vpliv na jedrska pogajanja kot katero koli diplomatsko prizadevanje zahodnih sil, kar je od tedaj naprej znatno vplivalo na pogajalski proces. V očeh mednarodne javnosti se je pojavil občutek, da jedrska pogajanja niso več diplomatski proces, temveč politični. Povečali sta mednarodno nezaupanje v Iran in pripomogli k še dodatnemu diplomatskemu oddaljevanju.

Vendar moramo omeniti, da je mednarodna skupnost ne glede na radikalnost izjav prevečkrat pretiravala z negativnim ocenjevanjem in širjenjem iranskega ogrožanja. Ko je bilo pod vprašaj postavljeno vprašanje obstoja izraelske države, se je Ahmadinedžad v bistvu samo skliceval na razširjeno mnenje med politično elito v Iranu in v muslimanskem svetu, ki vidijo Izrael kot ilegalno državo (Menashri 2007, 158). Ansari (2008, 52) celo razlaga, da bi moralo mednarodno skupnost skrbeti predvsem Ahmadinedžadovo sklicevanje na: »takojšnji izbris okupacijskega režima.« Vendar tukaj misli predvsem na "izbris" Izraela kot politične in administrativne tvorbe in ne ljudi. Nasprotuje sionističnemu režimu, ki vlada državi in s svojo okupacijsko politiko in vojaško superiornostjo nasproti celi regiji predstavlja pravo grožnjo varnosti. Kakor pravi Takeyh: »teokratski režim v Teheranu ne nasprotuje samemu židovskemu ljudstvu, ampak nasprotuje sionističnemu režimu, ki temelji na rasistični izključevalni ideologiji.« (Takeyh 2006, 85)

Ahmadinedžad je z izzivalno, nepremišljeno retoriko o holokavstu pridobil priljubljenost med radikalnimi političnimi segmenti na Bližnjem vzhodu in se ne glede na sektaške razlike postavil na stran nasprotnikov Izraela. S svojo konfrontacijsko držo in apeliranjem tudi na sunitske Arabce se je regionalno in globalno postavil kot branilec islama proti sovražnemu zavezništvu ZDA in Izraela (Michael 2007, 671). Anasari (2008, 52) opozarja tudi, da je izjava o Izraelu zameglila pozornost mednarodne javnosti iz druge pomembne izjave predsednika Irana, ki "vidi ZDA kot upadajočo velesilo" in da "svet brez ZDA naj ne bi bil daleč". To nam razkrije več jasnosti glede njegove zunanje politike, posebej, ker misli, da ameriška vojaška moč zaradi vojne v Iraku upada. Poslabšanje situacije v Iraku in napadi odporiških elementov na koalicijske sile so samo povečali njegovo prepričanje v upadanje moči ZDA. Ahmadinedžad je preko svoje povezave z elementi IRGC dal tem enotam bolj proste roke, da pospešijo odhod koalicijskih sil iz Iraka (Ansari 2008, 52). Aktivna podpora boja in konfrontacija z ZDA naj bi utrdila Ahmadinedžadovo moč v Iranu in mu prinesla hegemonijo v regiji in status velesile. Po dogodkih z ameriškim mučenjem zapornikov v Abu Graibu se je še bolj trudil, da bi širil videz ZDA kot kaotične, usodne okupacijske sile in s tem pod vprašaj postavil njeno prizadevanje v svoji politiki demokratizacije Bližnjega vzhoda (Hen-Tov 2007, 166).

Najbolj pomembna sprememba v iranski zunanji in jedrski politiki se je zgodila s prihodom Ahmadinedžada na oblast. Do takrat je Iran kljub šestim resolucijam IAEA, namenjenim proti

njegovemu jedrskemu program, poskušal v svojih zmožnostih podrediti svoje aktivnosti in tehnologijo bogatenja urana zahtevam mednarodne skupnosti. Iranski uradniki so po izvolitvi Ahmadinedžada postali prepričani, da je glavni cilj ZDA in Evrope ne samo nadaljevanje prenehanja bogatenja, ampak ustavitev njihovega jedrskega program. Ker je bil Iran prepričan, da je jedrska tehnologija pod NPT pravica vsakega naroda, je spremenil svojo zunanjepolitično orientacijo (Haji-Yousefi 2010). Iran se je odločil, da bo nadaljeval z obogatitvijo urana in se ne bo pogajal o svoji pravici. V svojem prvem govoru pred Generalno Skupščino OZN 15. septembra 2005 je Ahmadinedžad zavrnil možnost, da bi Iranu druge države zagotavljale jedrsko gorivo za reaktorje, poudaril je miroljuben namen njihovega jedrskega programa ter razglasil, da jedrsko orožje nasprotuje njihovim islamskim načelom. Po večkratnih resolucijah sveta guvernerjev IAEA in VS OZN je iranski režim spoznal, da mednarodna skupnost ne bo dovolila razvoj jedrskega programa niti po pravilih NPT, zato so se odločili, da ne bodo več prostovoljno sodelovali z IAEA in prav tako ne bodo upoštevali Dodatnega Protokola. S tem so prenehali s starim načinom pasivnosti v zunanji politiki in postavili nove temelje za konfrontacijsko politiko, s katero se ne podrejajo pritiskom in zahtevam Zahoda (Haji-Yousefi 2010).

Vprašanje radikalnosti islamskega režima na čelu z Vrhovnim voditeljem

V našem diplomskem delu se radikalnost predsednika omenja predvsem v povezavi z izjavami in ukrepi na področjih, ki najbolj povečujejo skrbi mednarodne skupnosti. Vendar se moramo v naši oceni ogrožanja mednarodnega miru in varnosti s strani radikalnega predsednika vprašati, kolikšna je dejanska in politična moč predsednika v Islamski Republiki Iran? Da bi lahko odgovorili na to vprašanje, je treba poznati politični sistem in razdelitev politične moči znotraj Irana.

Predsednik, ki je voljen neposredno na volitvah, je podrejen avtoriteti Vrhovnega voditelja. Predsednik nadzoruje gospodarsko politiko in upravljanje državnih poslov, podpisuje lahko dogovore s tujimi vlada in potrjuje imenovanje veleposlanikov, kar pomeni, da je v večini odgovoren za naloge izvršne oblasti. Zakonodajno oblast ima parlament, izvršna oblast pa vlada, v kateri so ministri, ki jih predlaga predsednik. V realnosti je vse vodeno z najvišje oblasti v državi – vrhovnega voditelja, ki ima ustavno avtoriteto in največjo moč ter vpliv nad izvršno, zakonodajno in sodno oblastjo ter državnimi mediji. Predstavlja tudi vrhovnega poveljnika vseh oboroženih sil, to je regularne vojske in njemu najbolj lojalne Revolucionarne

garde ter tudi policije (CFR 2012). Sadjapour (2012, 3) omenja, da je »vrhovni voditelj Khamenei najbolj močan posameznik v zelo razčlenjenem političnem sistemu in avtokratskem režimu. Nobene večje odločitve ne morejo biti sprejete brez posvetovanja z njim«. V teoriji iranska ustava zagotavlja kombinacijo teokracije z demokracijo, vendar je v praksi tako, da imajo iranske institucije, ki niso neposredno voljene - vrhovni voditelj in svet varuhov - veliko večjo politično moč kot neposredno voljene institucije - predsednik države in parlament. Vrhovni voditelj ima tudi nadzor nad drugo najbolj vplivno institucijo, 12-članski Svet Varuhov (Guardian Council), ki ima moč veta nad kandidati, ki so voljeni neposredno (predsednikom in člani parlamenta) in lahko izdaja veto na parlamentarne odločitve. Obenem je večina iranskega gospodarstva vodenega s strani države in Khamenei ima največ nadzora nad tem, kako so dobički iz nafte porabljeni (Sadjapour 2012, 2). Islamski režim na čelu z Vrhovnim voditeljem Khameneijem je predvsem v zadnjem času zaradi kritik znotraj države, okoli sebe zbral konservativne klerike in poveljnike elitne IRGC, ki skupaj predstavljajo simbol revolucionarnega duha elite in s tem dobil še večjo kontrolo nad sodstvom, obveščevalnim in vojaškim aparatom. Dejansko je islamski režim tisti, ki kontrolira glavne politične odločitve in upravlja aktivnosti, ki povečujejo skrb mednarodne skupnosti. Ajatola Khamenei kot voditelj islamske revolucije uporablja konfrontacijsko zunanjo politiko kot sredstvo za utrjevanje ideološke identitete režima in legitimnosti režima (Takeyh 2012). Nasprotovanje in odpor ZDA in Izraelu mu služi tudi kot element združevanja Irancev vseh političnih prepričanj na nacionalistični bazi. Čeprav je Iran obkrožen z vojaškimi bazami ZDA, pa je največja skrb režima predvsem politična in kulturna kampanja ZDA, usmerjena k zamenjavi režima preko »mehke« ali »žametne« revolucije. Režim se tako boji za svojo oblast in uporablja svojo zaostreno retoriko proti Zahodu predvsem za pridobitev politične podpore na domačem terenu (Escobar 2012).

Omeniti moramo tudi vse ostrejšše sankcije ZDA in zahodnih držav, ki v Iranu zmanjšujejo dobičke od nafte in s tem vire za podporo različnim akterjem v regiji, obenem pa zaradi naraščajočih cen v državi ljudstvo vse bolj pritiska na režim. Režim se boji izgube moči in legitimnosti, kar se na zunanjepolitičnem področju kaže v vse bolj intenzivnih odnosih z regionalnimi državami. Khamenei verjame, da: »zaradi iranskega političnega, kulturnega in verskega vpliva, nobeden od glavnih vprašanj na Srednjem vzhodu in muslimanskem svetu ne more biti rešeno brez vključitve Irana« (Sadjapour 2012, 4). Velik del skrbi regionalnih arabskih sunitskih držav predstavlja tudi pozivanje režima za večje pravice šiitskih manjšin v

teh državah. Po protestih šiitske manjšine v Bahreinu, kjer je zaradi nemirov Arabska liga poslala vojaške enote Saudske Arabije za zatrtje protestov, se je Khamenei in islamski režim še bolj zavzel za večje politične, gospodarske in socialne pravice šiitov. Predvsem njegova povezava z režimom v Siriji in Hezbolahom v Libanonu predstavlja svojevrsten varnostni problem v regiji. Kot edini regionalni zaveznik vlade v Siriji se postavlja proti interesom Zahoda in arabskih držav, ki podpirajo sirske sunitske upornike. Islamski režim v Iranu bi zaradi možne izgube edinega arabskega zaveznika v regiji postal osamljen, obenem pa bi izgubil tudi stik z libanonskim gibanjem Hezbolah. Tako bi se po besedah Videmška (2012): «porušil tako imenovani šiitski polmesec, ki so se ga v bližnjevzhodni hladni vojni s polno paro lotili Saudska Arabija, Katar, ZDA, Izrael in vse bolj tudi Turčija. Takšen scenarij je bil predvidljiv vnaprej, Iran preprosto ni imel druge izbire, kot da do zadnjega – seveda z rusko in kitajsko pomočjo – stoji ob strani Bašarju al Asadu». Na zaostrovanje položaja Irana v regiji kaže tudi izjava posebnega odposlanca Vrhovnega Voditelja Džalilija, da: «gre za spopad med osjo odpora ne eni ter regionalnimi in globalnimi sovražniki te osi na drugi strani» (Videmšek 2012).

Nasprotovanje izraelsko–palestinskemu mirovnemu procesu in podpora Hezbolahu in Hamasu omogoča islamskemu režimu, da se postavi kot glavni nasprotnik nepravilne okupacije in čuti to kot Islamsko dolžnost. V zadnjem času je zaradi izraelske grožnje z direktnim vojaškim napadom na jedrske objekte, Khamenei zaostрил retoriko proti Izraelu in dejal: «če Izrael stori kakršen koli nepremišljen ukrep, bo prejel močan povračilen udarec. Njegova govorica o vojaškem napadu kaže na ranljivost sionističnega režima kot posledico padca Mubarakovega Egipta kot zaveznika Zahoda» (AJE 2012).

Povečanje diplomatskih odnosov in soočanje z Zahodom in Izraelom, ki ga je vodila Ahmadinedžadova administracija, je postavila režim nasproti dejanjem predsednika, ker režim potrebuje nenehno nasprotovanje Zahodu za utemeljitev revolucionarne ideje in kot sredstvo legitimnosti obstoja. V zadnjem času je prišlo na notranjepolitičnem področju v Iranu do boja za politično moč med privrženci Ahmadinedžada in islamskimi konservativnimi elementi v režimu na čelu s Khameneijem. Že večkrat v zgodovini islamske republike se je zgodilo, da je predsednik želel pridobiti več moči na račun verskega voditelja. V primeru Ahmadinadžada se je »tekma« odvijala tudi na jedrskem področju, kjer le ta za režim predstavlja temeljne revolucionarne teme: boj za neodvisnost, nepravilnost tujih sil, potreba po samozadostnosti in spoštovanje znanosti v Islamu (Sadjapour 2012, 5). Ahmadinedžad je izkoristil vse večji napredek jedrskega programa, kar bi mu prineslo večje pridobitve v pogajalskih procesih z Zahodom, če se odpove razvoju kapacitet. Ker pa je vsaka zunanja politika odraz notranje

politike, je Ahmadinedžad deloma pridobil na svojo stran tudi tiste elemente iranske družbe, ki praviloma nasprotujejo razvoju jedrskega orožja. Kot pravi Malone: «iranski predsednik ni hotel izkoristiti dialoga zaradi zблиževanja z ZDA, ampak mu služi za izboljšanje položaja na notranjepolitičnem področju. Ideja o pogajanjih na najvišjem nivoju mu je ponudila priložnost, da se pojavi na mednarodni areni kot pobudnik novega protiameriškega svetovnega reda» (Malone in Takeyh 2012). S tem, ko se je soočil z ZDA in Zahodom, je nastopil direktno proti islamskemu režimu, ki vidi jedrski napredek (in tudi morebiten razvoj vojaških jedrskih kapacitet) kot glaven element iranskega strateškega koncepta. Režim vidi jedrske kapacitete kot sredstvo za dominantnejšo vlogo v regiji in ga omenja kot zagotovilo za ustrežnejše ravnanje mednarodne skupnosti v primeru obnovitve diplomatskih in trgovinskih odnosov. Argument, ki opravičuje vojaško dimenzijo jedrskega programa pravi, da je tako oborožena država preveč nevarna, da bi bila izolirana in mora biti znova vključena v globalni sistem. Zato kot pravi Takeyh (2012): «ni presenečenje, da Khamenei ni naklonjen sprejemanju pogojev in odrekanju, ki bi omejile iranski jedrski napredek.»

Iranski režim je videl v ravnanju predsednika Ahmadinedžada grožnjo svoji politični dominaciji in svoji ideologiji. Vendar dokler je njegova »radikalna« drža ustrezala interesom režima, mu je le ta prepuščal proste roke in ga celo spodbujal. Celó po spornih predsedniških volitvah leta 2009, na katerih je Ahmadinedžad dobil drugi mandat, in ko se je zaradi nasprotovanja rezultatom na ulice odpravilo ogromno privržencev opozicije. Khamenei se je takrat postavil na stran Ahmadinedžada in na ulice poslal režimske enote, ki so nasilno obračunali s protestniki. Že takrat se je v mednarodnem okolju razširilo prepričanje, da se je režim zaradi vse manjše podpore državljanov, začel vse bolj radikalizirati in zanašati na represijo kot sredstvo za utišanje nasprotnikov režima v Iranu (Abdo 2012). Zaradi tega je zmanjšal pristojnosti in moč predsednika in se še bolj trdno prijel oblasti in kontrole v Iranu. Zaradi vse večje moči Khameneja se noben element v političnem sistemu, ki ima kaj moči, ne upa nasprotovati njegovemu sovražnemu in sumljivemu odnosu z Zahodom. Medtem ko se nemiri širijo v arabskih državah, poskuša Iran razširiti svoj vpliv v regiji in širše. Vse bolj samozavesten in agresiven Iran je vse manj pripravljen sprejeti omejitve za svoje jedrske ambicije in zmanjšati podporo Hamasu, Siriji in Hezbolahu. To predstavlja v mednarodni skupnosti grožnjo mednarodnemu miru in varnosti, ker so do sedaj za zaježitev iranskih jedrskih ambicij uporabljali samo gospodarske sankcije. Te naj bi povzročile notranjepolitičen boj med različnimi političnimi strujami, kar bi vodilo v sesutje in zamenjavo režima (Escobar 2012).

Khamenei se boji izgube legitimnosti in politične moči, zato se vse bolj navezuje na islamske »radikalne« elemente v državi, v veliko podporo pa mu je lojalnost najvplivnejših poveljnikov IRGC. Tukaj lahko povežemo radikalnost režima tudi s kontrolo nad balističnim programom, kjer IRGC v celoti nadzoruje razvoj in uporabo. Režim velikokrat uporablja vojaške poveljnike za izjave o vojaški moči ali napredku. Zdi se, da Iran na pritiske mednarodne skupnosti odgovarja z obsežnimi vojaškimi vajami, napredkom v jedrski tehnologiji, napredkom v dosegu ali natančnosti balističnih raket in izjavami o nemoči Zahodnih prizadevanj. Konec februarja 2012 je Khamenei javno izjavil da: «uporaba jedrskega orožja nasprotuje načelom Islama ter je prepovedana in naloga vsakogar je, da zaščiti človeštvo pred to veliko katastrofo» (Escobar 2012). V neki drugi svoji izjavi pa je odgovoril na provokacije Izraela z napadom, da: «nimamo jedrskega orožja in ga ne nameravamo uporabiti, vendar se nameravamo v primeru agresije ZDA ali Izraela obraniti z isto stopnjo sile kot sovražnik» (Escobar 2012).

4.6 Iranska regionalna zunanja politika

V zadnjih nekaj letih je okrepljeni Iran večal grožnjo mednarodni varnosti in miru. Kar je bilo do nedavnega vidno kot bilateralno rivalstvo med Iranom in ZDA, se je zaradi vse večje moči in udejstvovanja Irana v regiji razširilo v multilateralno preverjanje ravnotežja moči. Sirija, Palestina, Irak, Libanon in države GCC so bile vse deležne vpliva zaradi večanje napetosti med tema državama in trend kaže, da se je iranski vpliv v teh državah samo povečeval.

Po Chubinu (2009) se je iranska bolj aktivna in učinkovita diplomacija na Bližnjem vzhodu pojavila zaradi treh prepletajočih se trendov:

- pojav regionalnega okolja, ki je naklonjen iranski diplomaciji – slaba izhodna strategija ZDA v Iraku in Afganistanu, kar je v zaznavanju regionalnih držav zmanjšalo pomen ZDA kot kredibilnega zaveznika in voditelja;
- dvig ideološke in konservativne vlade v Teheranu, ki je privržena bolj aktivni diplomaciji;
- dvig cen energentov, kar je omogočilo večje resurse za akterje, ki podpirajo iranske cilje (Chubin 2009).

V obdobju Ahmadinežadove administracije je kot strateška prioriteta v zunanji politiki opredeljeno izboljšanje in razvoj odnosov z regionalnimi državami, predvsem arabskimi in islamskimi državami ter državami t. i. Tretjega sveta. S povečanjem zunanjepolitičnih

aktivnosti je hotel Iran obenem zmanjšati skrbi sosednjih držav zaradi jedrskega programa, se postaviti nasproti obtožbam o hegemonizmu v regiji, še posebej zaradi obtožb o formiranju šiitskega bloka nasproti sunitskim vladam, ter poskušal z interakcijo s sosednjimi državami doseči asimetrično nasprotje ZDA v regiji (Gasirowski 2007). Iran je tako izrazilo pragmatičen in oportunističen akter v zunanji politiki, kar se je pokazalo v sodelovanju v pogajanjih z ZDA glede prihodnosti in varnosti Iraka. Izkoristil je priložnost za izboljšanje bilateralnih odnosov z ZDA ter s tem umiril tudi skrbi mednarodne skupnosti. Njegovi odnosi z Irakom temeljijo ne glede na tip vlade, ki vodi Irak, predvsem na etničnih in geografskih dejavnikih, regionalnih rivalstvih in izkušnjah v bilateralnih odnosih v preteklosti (Haji-Yousefi 2010).

Čeprav je Iran v zadnjih letih sprejel politiko prilagajanja realnim zadevam v zunanji politiki, se je v mednarodni skupnosti in predvsem v arabskih državah Iran zaznavalo predvsem kot grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. Predvsem arabske države v regiji so zaradi novonastalih razmer in razmerij na Bližnjem vzhodu ter predvsem njihovega šibkega položaja v reševanju teh zadev uporabile strategijo nasprotovanja Iranu. Kot vzrok so navajale prizadevanje Irana, da ustvari šiitsko zavezništvo v arabskih državah, ki bi lahko ogrozile vladajoče sunitske monarhije. Temu pozivu so se zaradi svojih strateških interesov pridružile tudi ZDA, ki so v nastalih razmerah morale reševati novonastalo situacijo v Iraku in ponovno potrditi zavezniške vezi z režimi v regiji (Haji-Yousefi 2010). To je Ahmadinedžadova administracija videla kot poizkus ZDA, da preko sektaško-religioznih razlik kontrolirajo Iran. Režim v Teheranu je nagovoril države v regiji z zagotovilom, da je islamska revolucija bolj islamska kot šiitska, in da se poudarja pomen enotnosti islamskega sveta. S tem so hoteli zagotoviti sosedom, da se kljub razlikam in podobnostim, Iran zaradi svoje politike, ki je tesno povezana z islamom, ne bo vmešaval v njihove notranjepolitične zadeve. Je pa pomembno poudariti, da se je okrepljeni Iran zelo močno angažiral in s tem postavil tudi temelje za novo ureditev razmerij v svoji regiji, v kateri se nekatere države niso dovolj zunanjepolitično udeležile in s tem znatno izgubile na svoji politični teži (Chubin 2009). Omeniti moramo tudi prepričanje iranskih voditeljev, da je njihova država v svojih prizadevanjih dosegla novo stopnjo na mednarodnem prizorišču, kar jim je po treh desetletjih zmanjšane pomena v regionalnih zadevah prineslo nov zagon za bolj proaktivno in agresivnejšo zunanjo politiko.

Iran je v svojih prizadevanjih po večanju moči preko t. i. "palestinizacije" zunanje politike

uporabil ostrejšo retoriko in izkoristil pomanjkanje aktivnosti mednarodne skupnosti (predvsem ZDA in Izraela) v reševanju arabsko-izraelskega mirovnega procesa. Osredotočil se je na zahteve, da Izrael kot država nima pravice obstoja, da lahko v Palestini obstaja samo ena država in da je glavna mednarodna "misija" Irana omejiti moč Izraela. Zaradi pomanjkanja napredka mirovnega procesa v Palestini in propadajoče rešitve dveh držav (Palestine in Izraela na palestinskih območjih), se je Iran pojavil kot glavni zagovornik pravic Palestincev (Chubin 2009).

Glede na dejstvo, da ZDA ne najdejo prave rešitve v Iraku in Afganistanu, se Iran pojavlja tudi kot glavni zagovornik odhoda tujih okupacijskih sil iz območja. Vse to je Iran spretno izkoristil, da je pridobil "glasove na arabski ulici", kar ga je postavilo v še bolj proaktivno vlogo v regiji. Z neposrednim nagovarjanjem množic v arabskih državah je Iran pridobil tudi sredstvo za propagando proti sunitsko-absolutističnim vladam (Haji-Yousefi 2010).

Pozivi k izgonu prisotnosti zahodnih sil in podpora palestinskim in drugim "odporniškim" gibanjem predstavljajo vidik, da izziv regionalnemu redu ni vojaški, ampak predvsem politični. To se po Chubinu (2009) nanaša na:

- okrepljeno iransko prizadevanje po vplivu v regionalnih zadevah,
- nagovarjanje in pridobitev glasu množic v regiji nasproti zahodnim interesom,
- predstavljanje Irana kot modela za odpor,
- demonstriranje, da Iran lahko in zna nasprotovati nepravici,
- okrepljeno regionalno agendo (podpora šiitom, podpora Palestincem, interesi v Iraku, nasprotovanje Izraelu in ZDA, ...).

5 NARAŠČANJE VOJAŠKE MOČI IRANA

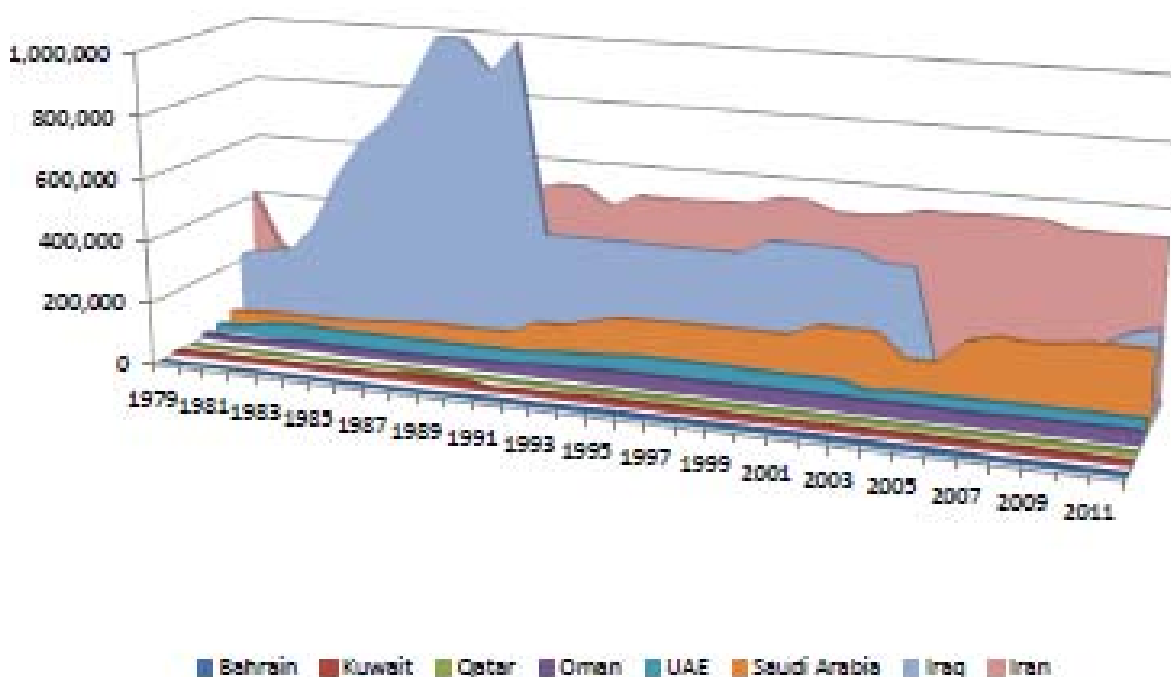
Iran se je vse od islamske revolucije leta 1979 in še posebej po vojni z Irakom, ko je večino njegovih vojaških kapacitet doživelo tako kvalitativno in tudi kvantitativno zmanjšanje, naslanjal na asimetrično vojskovanje kot glavni element vojaške doktrine za odvrčanje napada sovražnika na njegovo ozemlje. Zaradi različnih sankcij si je Iran poskušal zagotoviti večino svojih kapacitet preko dobaviteljev iz Rusije, Kitajske in Severne Koreje. Obenem pa se je zaradi svoje konvencionalne inferiornosti proti vojaškim silam ZDA v regiji kot glavnemu zagotovilu varnosti držav GCC moral nasloniti na razvoj domače obrambne industrije in razvoj ter proizvodnjo svojih naprednih oborožitvenih sistemov (Cordesman 2010, 5).

V zadnjih letih se je po O'Neillu (2009) v mednarodni skupnosti pojavila skrb glede vojaške moči Irana, predvsem v zaradi naslednjih trendov:

- 1. Pospešeni nakupi sodobnih konvencionalnih oborožitvenih sistemov** – podmornice, sistemi zračne obrambe, protiladijski vodeni izstrelki, moderni tanki in letala (O'Neill 2009).
- 2. Napredek v balističnem programu**, s katerim je Iran razvil in operativno namestil balistične izstrelke Shahab-3. (O'Neill 2009).
- 3. Vse večja moč in napredek IRGC**, ki deluje kot glavni protagonist asimetričnega vojskovanja Irana. IRGC se je v zadnjem času razvila v socialno-vojaško-politično-gospodarsko silo z razširjenim vplivom globoko v iranski strukturi oblasti. Organizacija se je tako preko nadzora strateških industrijskih panog, trgovskih služb in podjetij, ki delujejo na črnem trgu, razvila v največjo vplivno domačo institucijo. Ta trend kaže na to, da se v Iranu na nek način dogaja militarizacija oblasti. IRGC nadzoruje ves balistični program in pa tudi nekatere objekte, ki spadajo pod jedrski program. Vse večjo grožnjo mednarodnemu miru in varnosti predstavlja čedalje bolj konfrontacijska drža iranskega ladjevja pod vodstvom IRGC v Perzijskem zalivu. Grožnjo predstavlja tudi večkratno navajanje poveljnikov IRGC, da lahko z svojimi zmogljivostmi zaprejo ožino Hormuz kot pomembno strateško ožino za transport energentov. Vendar so kljub grožnjam nekateri vojaški analitiki ostali realni, da že sama prisotnost mornarice ZDA v Zalivu in ameriških vojaških baz v državah Perzijskega zaliva pomeni dovolj velik dejavnik odvrčanja od takega poizkusa Irana (O'Neill 2009).

4. Ogromna vojaška moč Irana v človeških resursih. Kot prikazuje Graf 5.1, lahko vidimo, da ima Iran med vsem državami v Perzijskem zalivu največje stalno jedro aktivnega vojaškega osebja. To število znaša 525.000 vojakov in osebja, kar mu v svoji strategiji asimetričnega vojskovanja in strateškega odvratanja sovražnikovega napada na njegovo ozemlje omogoča veliko številčno prednost v primerjavi z državami v regiji (Cordesman 2012).

Graf 5.1: Komparativni trendi skupnih aktivnih vojaških ljudskih resursov v Perzijskem zalivu od leta 1979 do leta 2010

Vir: Cordesman (2012, 5)

5. Povečanje števila, intenzitete in obsega vojaških vaj, ki so namenjene prikazovanju napredka in sposobnosti iranske vojaške moči. Velikokrat so vaje provokacija ali odgovor na vojaške dejavnosti oz. ogromno vojaško prisotnost ZDA v sosednjih državah. Nazadnje je Iran z veliko mornariško vajo, s katero je prikazal svojo zmožnost za zaprtje ožine Hormuz odgovoril na vse bolj intenzivne sankcije ZDA in Zahoda (O'Neill 2009).

6. Treniranje in vojaška pomoč (skupaj z finančno) različnim mednarodnim akterjem (Hamis, Hezbolah, šiitske milice v Iraku) kot del strategije asimetričnega vojskovanja proti interesom Izraela, ZDA in nekaterih režimov v regiji preko enot IRGC za posebne operacije – sile Qouds. Sile Qouds so najbolj skrivne od vseh iranskih vojaških organizacij in so najbolj izurjena, opremljena in aktivna enota IRGC. Vključujejo najbolj izkušene poveljnike in

osebje IRGC. Njihove naloge obsegajo vodenje, načrtovanje in izvedbo operacij IRGC zunaj ozemlja Irana. Njihov voditelj neposredno odgovarja vrhovnemu poveljniku, ajatoli Khameneiju. Sile Qouds nadzirajo ali vsaj koordinirajo aktivnosti, ki se nanašajo na izvoz islamske revolucije v različne države (Iran Terror Database 2005a).

7. Velik pomen asimetričnega vojskovanja kot del vojaške doktrine. Iran s svojo konvencionalno močjo regularnih vojaških sil ne predstavlja tolikšne grožnje mednarodnemu miru in varnosti kot dejanski napredek v kapacitetah za asimetrično, neregularno in revolucionarno vojskovanje. Čeprav lahko ZDA uspešno zadržujejo in vojaško porazijo Iran v katerem koli konfliktu, dajejo te asimetrične zmogljivosti Iranu možnost ustrahovanja sosednjih držav. Iran je tudi edina država v Perzijskem zalivu, ki uporablja asimetrično vojskovanje kot glavni element prerazporeditve svojih vojaških sil in vojaške doktrine. V regiji obstajajo vse večje možnosti, da bo naslednji konflikt asimetrični, in ga bo sprožil iranski odziv na sankcije in zaznano ogroženost ZDA in držav GCC. Obenem predstavljajo iranske asimetrične vojaške zmogljivosti ključni izziv za vojaško ravnotežje v regiji in silijo ZDA in države GCC v preoblikovanje konvencionalnih vojaških sil za soočenje z iransko grožnjo mednarodnemu miru in varnosti (Cordesman 2012).

6 BLOKADA OŽINE HORMUZ

Perzijski ali Arabski zaliv predstavlja veliko strateško vplivno območje ne samo za Iran ampak tudi za Zalivske države (Bahrein, Irak, Kuvajt, Katar, Saudska Arabija in Združeni arabski emirati) in ostale glavne globalne velesile. Zaliv predstavlja 600 milj dolgo območje, ki loči Iran od Arabskega polotoka in je eno najpomembnejših plovnih poti predvsem zaradi transporta nafte (glej sliko 6.1). Zalivske države pridelajo okoli 40 % svetovne nafte, medtem ko se na tem območju nahaja še 57 % zalog surove nafte. Skoraj 90 % vse pridelane nafte v Perzijskem zalivu transportirajo na tankerjih preko ozke ožine Hormuz, to je več kot 17 milijonov sodčkov ali 20 % svetovne potrebe po nafti. Predstavlja edini morski prehod, ki povezuje z nafto bogat Zaliv s svetovno ekonomijo (Talmadge 2008, 82).

Slika 6.1: Ožina Hormuz v Perzijskem zalivu

Vir: Dolan, 2012.

Po napovedih Mednarodne agencije za energijo (IEA) naj bi izvoz nafte preko ožine Hormuz do leta 2020 naraslo dvakratno na 30 do 34 milijonov sodčkov na dan, kar postavlja to plovno pot med glavne strateške poti energentov. Zato je zagotavljanje prostega pretoka nafte strateškega pomena za razvite države, predvsem ZDA, ki uvozijo od tam 25 % vse nafte, in

azijske velesile, kot so Kitajska, Indija, Japonska, Singapur in Južna Koreja. Pomembnost ožine se je povečala v zadnjih letih, ker večina presežka pridobljene nafte na svetovnem trgu prihaja iz Saudske Arabije, Kuvajta in Združenih arabskih emiratov. Ta presežek bi lahko bil uporabljen za omilitev učinkov prekinitve ali motnje na svetovnem trgu dobave nafte in bi v primeru zaprtja te ožine predstavljal resno grožnjo energetskega trgu (Cordesman 2007, 2). Iranska obala predstavlja pomemben element v transportu nafte, ker plovne poti potekajo blizu iranskega kopnega, otokov pod kontrolo Irana in blizu večjih mornariških baz. V svojem najožjem delu je ožina široka samo 34 milj, z dvema 2 milj širokima plovnima koridorjema. Tako so tankerji izpostavljeni iranskim teritorialnim vodam samo na nekaj milj, kar jih postavlja v doseg mornariške flote Irana ob morebitnem konfliktu (Cordesman 2007, 2).

Po Britu (2009) grožnjo prosti navigaciji in transportu preko ožine Hormuz predstavljata dva scenarija:

- možnost, da bi nevladna ali teroristična skupina, kot je Al Kaida, poskušala s potapljači ali manjšimi čolni izvesti samomorilski napad ali uporabiti "umazano" bombo oziroma katerokoli drugo orožje za množično uničenje,
- možnost, da bi katera država v Zalivu grozila z zaprtjem prehoda ožine preko konvencionalnih in nekonvencionalnih sredstev. To bi ji omogočilo doseči vpliv in moč v lokalnem sporu, političnem in strateškem konfliktu z velesilo ZDA ali z veliko azijsko državo porabnico nafte (Brito in Myers Jaffe 2009).

Ožina leži na področju z zelo pogostimi političnimi konflikti in mnogi strokovnjaki se bojijo, da bi nesreča, teroristični napad ali pa želja po vojaški blokadi, močno ogrozila svetovno ekonomijo. Obstaja možnost, da bi Iran uporabil blokado ožine proti vse bolj naraščajočim pritiskom in morebitnim zračnim napadom ZDA in Izraela. Nekateri iranski uradniki celo obljublajo, da bodo to storili, če ne uveljavijo svojih interesov v mednarodni politiki (Cordesman 2007, 3).

Po eni strani se zdi, da ni v iranskem interesu povzročiti blokado transporta nafte, predvsem zaradi velike ekonomske odvisnosti od nafte in močne navzočnosti ameriške vojske v regiji. Vendar bi lahko Iran vseeno uporabil metode asimetričnega bojevanja za motnjo pretoka nafte v Zalivu, brez neposredne konfrontacije z ameriškimi vojaškimi silami. Največji pomen pa Iran postavlja na blokiranje velikih tankerjev, ki lahko nosijo tudi nad dva milijona sodčkov nafte (Brito in in Myers Jaffe 2009).

Iran ima kljub modernizaciji vojske omejene mornariške in zračne zmogljivosti, zato lahko pričakujemo naslednje načine blokade ožine:

1. Morske mine: Mine so relativno poceni, enostavne za namestitev in taktično učinkovite. Iran je v zadnjih letih povečal število min v svojem arzenalu.
2. Protiladijski vodeni izstrelki: Iran je razvil veliko število teh izstrelkov. Ti vodeni izstrelki so bili najbolj uporabljeno orožje proti tankerjem med iraško-iransko vojno. So relativno poceni, natančni in težko izsledljivi.
3. Majhni, hitri čolni: Lahko bi jih naložili z razstrelivom in uporabili za samomorilske napade na tankerje (O'Neill 2009).

V zadnjih letih se je grožnja blokade ožine povečala in učinkovitost v vzdrževanju le-te se je povečala zaradi posodobitve mornarice z nakupom treh podmornic razreda Kilo, povečanja flote bojnih ladij, pospešenega razvoja programa zračne obrambe in posedovanja velikega števila morskih min. Skupaj z naprednejšo tehnologijo vodenih izstrelkov bi lahko napadel vojaško, civilno in energetska infrastrukturo v Zalivu, predvsem naftovode in pristanišča (Burke 2007, 4).

Pokazalo se je, da je iranska grožnja z blokado postala močno politično sredstvo tudi v soočanju mednarodne skupnosti z jedrskim programom Irana. Tako je po diplomatskem pritisku IAEA, da zaustavi sporni program bogatenja in predelave urana avgusta leta 2008 in konec 2011, Iran na ZDA pritisnil z zaprtjem ožine. Pomagal si je s sredstvom pritiska, da je dobil diplomatska zagotovila za prenehanje sankcij ZDA. Predvsem pa mu grožnja blokade pomaga za zmanjšanje grožnje zračnega napada Izraela ali ZDA na njegove jedrske objekte. Po drugi strani pa bi si Iran z jedrskim orožjem lahko zagotovil zastraševalni učinek proti vojaškemu posredovanju kakšne od držav, če se odloči blokirati ožino (O'Neill 2009).

Alternativo tej grožnji pa Talmadgeju (2008, 88) predstavlja preusmeritev transporta nafte na naftovode, ki zaobidejo ožino, kar bi prineslo naslednje koristi:

- ZDA bi si kupile čas, da bi lahko v regijo pripeljale več vojaške sile za soočenje z grožnjo jedrskega Irana;
- Iran bi v tem primeru grozil z uporabo orožja brez provokacije nasprotnikov, kar bi mu oslabilo položaj v pogajanjih.

Ena stvar je uporabiti orožje, ko ti grozijo z napadi na jedrske objekte in povsem druga, če

groziš z uporabo orožja, ko v pogajanjih ne dosežeš popuščanja ali privolitve (Talmadge 2008, 88).

V zadnjem času je pozornost mednarodne skupnosti pritegnila vse večja moč IRGC, ki je s svojo močno razvito vojaško strukturo in zmogljivostmi, odgovorna za obrambo domovine pred sovražnimi elementi. Predvsem je problematična vse bolj napredna moč mornarice, zadolžene za obrambo obale (Cordesman 2012).

Sama grožnja pa je prisilila nekatere države, da premislijo, kaj lahko prinese blokada ožine za svetovni naftni trg. Podaljšana blokada bi prekinila dotok približno četrtine nafte na svetovni trg. Tudi če ožina ne bi bila zaprta v smislu fizične blokade, bi vojaški konflikt na območju povzročil, da bi se cene nafte močno dvignile zaradi pričakovanja motnje na trgu dobave nafte. Za primer naj navedemo, da so cene nafte, ko je Irak napadel Kuvajt leta 1990, zaradi začasne prekinitve dobave poskočile na dvakratno ceno (Brito in Myers Jaffe 2009).

Po Britu (2009) je zagotovitev odprte ožine in svobodne plovbe v mednarodnih vodah pomembna zadeva za mednarodni red in globalno ekonomijo. O tem priča tudi nenehna prisotnost 30 vojaških ladij v Perzijskem zalivu in regiji, kar je dvakrat več kot pa v času iransko-iraške vojne. Moramo vedeti, da je zaradi omejenih zmogljivosti, logističnih težav v zagotavljanju trajne blokade in trajne prisotnosti vojske ZDA v Perzijskem zalivu, možnost dolgega in učinkovitega blokiranja svetovnega naftnega trga zelo malo verjetna. Vseeno pa bi lahko Iran dosegel negotovo grožnjo, če bi obstajala možnost napada na tankerje. Tako bi se podjetja in prevozniki lahko odločili, da je grožnja za izgubo tovora ali življenj prevelika in bi se odločili proti transportu preko ožine Hormuz (Brito in Myers Jaffe 2009).

7 IRANSKI JEDRSKI PROGRAM

7.1 Zgodovina jedrskega programa

Iran je začel z svojimi jedrskimi težnjami že leta 1957, ko je z ZDA podpisal pogodbo o tehnični podpori in sodelovanju na področju civilnega jedrskega programa. V začetnih stopnjah razvoja jedrskega programa se je Iran zanašal predvsem na pomoč ZDA in zahodnih držav. Leta 1967 so v raziskovalnem centru za jedrsko energijo na univerzi v Teheranu zgradili raziskovalni reaktor, ki je dobival obogateni uran od ZDA. Leto kasneje je Iran podpisal Pogodbo o neširjenju jedrske tehnologije (NPT), ki jo je ratificiral leta 1970 (Ozcan 2009).

Iranski jedrski program je bil vse od svojega začetka ambiciozen. Cene nafte so strmo padale, še posebej po izraelsko-arabski vojni leta 1973, kar je spodbudilo režim v Teheranu, da investira v razvoj jedrske tehnologije. V naslednjem desetletju je režim pod šahom Muhammedom Pahlavijem podpisal več pogodb z ZDA o nakupu osmih reaktorjev (1974), z Nemčijo (1974) o gradnji jedrske elektrarne Bushehr z dvema 1200 MW reaktorjema in s Francijo (1977) o gradnji dveh 900 MW reaktorjev v Darkhovin (Bahdat 2006).

Iran je s pomočjo ZDA postal odločen, da zgradi lastne jedrske zmogljivosti oz. jedrski ciklus, kar bi mu omogočilo večjo energetske neodvisnost. Leta 1974 je tako nastala Iranska organizacija za atomsko energijo (AEOI), ki je poslala svoje strokovnjake na izobraževanje v tujino, zgradila napreden raziskovalni reaktor in investirala v razvoj rudarstva in predelovanja uranove rude. Le nekaj mesecev pred revolucijo leta 1979 je bil podpisan sporazum z ZDA, ki je pomenil povečano sodelovanje obeh držav na jedrskem področju, kar je vključevalo izgradnjo 8 reaktorjev, dobavo jedrskega goriva in opreme ter pomoč pri iskanju in izkopavanju uranove rude (Ozcan 2009).

Kljub sumom o miroljubnih namenih jedrskega programa je pomembno, da opozorimo, da je leta 1974 ob nastanku AEOI iranski voditelj šah Pahlavi pozval države Bližnjega vzhoda k prizadevanju za območje brez jedrskega orožja. Ta poziv je bil kasneje pod Islamsko

republiko Iran glavno izhodišče jedrske politike te države. Jedrski program je tako po revoluciji leta 1979 izgubil na pomenu, kajti po besedah ajatole Homeinija jedrsko orožje nasprotuje osnovnim načelom islama. Veliko jedrskih znanstvenikov je zapustilo državo in mnoge zahodne države so zamrznile pogodbe in dogovore z Iranom in umaknile podporo razvijajočemu se programu. Tukaj mislimo predvsem na reaktor Bushehr 1, ki je bil zgrajen v 90 odstotkih, s 60 odstotki vgrajene opreme, in reaktor Bushehr 2, ki je bil zgrajen do polovice (Cirincione 2007).

Drugi faktor, ki je onemogočil Iranu razvoj jedrskih zmogljivosti, je bila vojna z Irakom od 1980 do 1988. Irak je bombardiral jedrske reaktorje in raziskovalne centre ter poškodoval dva reaktorja v Bushehru. Po vojni se je potreba po elektriki znatno povečala in sredi 80-ih let se je režim odločil ponovno zagnati jedrski program ter ponudil iranskim znanstvenikom v tujini velike ugodnosti, če pridejo v Iran. Mednarodna izolacija in napeti odnosi z ZDA so po drugi strani otežili Iranu nadaljnji razvoj, obenem pa so pod velikim pritiskom ZDA in njihove politike dvojnega zadrževanja tuje države (Nemčija, Argentina, Španija, Češka republika, Italija in Poljska) in podjetja odstopala od pogodb in pomoči (Bahgat 2006). Ob nezmožnosti dobiti pomoč z Zahoda, se je Iran obrnil proti Sovjetski zvezi in Kitajski. Leta 1990 je podpisal pogodbi o jedrskem sodelovanju z Moskvo in Pekingom in leta 1995 po dolgih pogajanjih podpisal 800 milijonov dolarjev vredno pogodbo o dokončanju reaktorjev v Bushehru. Po tej pogodbi naj bi bil objekt pod nadzorom IAEA, s sposobnostjo proizvesti 180 kilogramov plutonija letno. Prav tako je pogodba vsebovala zavezo Rusije, da nudi tehnično podporo ter izobraževanje iranskih jedrskih znanstvenikov. Zaradi velikih pritiskov ZDA pa je konec devetdesetih let Kitajska prav tako zaustavila pomoč pri izgradnji jedrskega programa Irana (Bahgat 2007).

7.2 Odkritje skrivnih objektov

Skrbi mednarodne skupnosti glede iranskega jedrskega programa so se zaostriale leta 2002, ko je iranska opozicijska skupina NCRI (National Council of Resistance in Iran), ki je bazirana v Iraku, razkrila podrobnosti o dveh jedrskih objektih, ki sta bila prej skrita in neznanca mednarodni javnosti in prav tako IAEA. Prvi objekt v Natanzu je namenjen bogatenju urana, drugi objekt v Araku pa proizvodnji t. i. težke vode. Problematično je predvsem dejstvo, da je Iran molčal o tem projektu in je zgradil objekt za proizvodnjo jedrskega goriva globoko pod

zemljo, kar nakazuje na očitno skrivanje in utrjevanje objekta pred morebitnim zračnim napadom. To so potrdile tudi satelitske slike obveščevalnih služb ZDA in temu je sledila izjava Teherana, da je njihov jedrski program miroljubne narave in da dovolijo preglede IAEA. Pokazalo se je, da si je Teheran zagotovil skoraj celoten jedrski cikel, od pridobivanja rude v domačih rudnikih, konverzije le-te do primerne stopnje, uporabne za nadaljnji proces, tehnologije centrifug in uporabe goriva v reaktorjih ter predelave jedrskih odpadkov (Jafarzadeh 2007).

Decembra 2002 so ZDA obtožile Iran prekomernega prizadevanja pridobiti tehnologijo in orožje za množično uničevanje, kar je zaostriło odnose med državama. Februarja 2003 je IAEA poslala svoje inšpektorje, da pregledajo objekte v Natanzu in Araku, ki so potrdile sume IAEA, da niso v skladu z NPT. Inšpektorji so v objektih našli dokaze za izdelavo bolj naprednih centrifug IR-2, ki bi bile lahko uporabljene za bogatenje jedrskega goriva na višje stopnje, kot so uporabne za civilne namene (Cordesman 2004). To je spodbudilo EU na čelu z Veliko Britanijo, Nemčijo in Francijo, da so se udeležili pogajanj z Iranom, v želji, da se ta polno drži obveznosti, ki mu jih nalaga NPT. Pod vse močnejšim mednarodnim pritiskom je Iran podpisal Dodatni Protokol (AP - Additional Protocol), ki omogoča bolj stroge inšpekcije IAEA v zvezi z domnevnim programom jedrskega orožja. Treba pa je tukaj omeniti, da ta sporazum nikoli ni bil ratificiran v parlamentu, kar je Iranu omogočalo, da ni dovolil določenih inšpekcij v objektih sumljivega namena. Iranski uradniki so navajali, da popolno sodelujejo pod NPT in kot dokaz argumentirali, da so prostovoljno dovolili inšpekcije IAEA v devetdesetih letih, ki niso pokazale nobenih ilegalnih aktivnosti (Jafarzadeh 2007, 16).

7.3 Nesodelovanje Irana

Zaradi vse večjih skrbi mednarodne skupnosti je IAEA dala Iranu čas do konca oktobra 2003, da razjasni vprašanja o neprijavljenem jedrskem materialu in gradnji objektov, še posebej objekt za bogatenje urana v Natanzu. Novembra 2003 je z objavo poročila IAEA sporočila, da je Iran sistematično kršil jamstvena zagotovila glede svojega programa, dokazovala pa je tudi sistematično skrivanje razvoja tehničnih zmogljivosti, ki so lahko uporabne za jedrsko orožje. To se nanaša predvsem na procese bogatenja urana in separacije plutonija iz porabljenega goriva, posebej sporno pa je izvajanje poizkusov na ravni laboratorijev. Izpopolnjevanje te tehnologije bi Iranu omogočilo razviti program do te mere, da bi ga lahko

uporabili tudi za izdelovanje jedrskega orožja (Phillips 2009). Iran je sicer priznal te aktivnosti, vendar naj bi bile namenjene samo raziskovanju in izpopolnjevanju tehnologije za civilne namene. Isti mesec je Iran zagotovil evropskim pogajalcem, da bo prenehal z vsemi aktivnostmi pridobivanja in predelave jedrskega goriva. EU jim je v zameno ponudila ekonomske ugodnosti in popuščanje. ZDA in zahodne države so podprle iniciativo EU in se zavzele za diplomatsko rešitev problema (Phillips 2009).

Po kratkem obdobju izboljšane zaupanja med akterji je septembra 2005 IAEA izdala poročilo o ponovni aktivnosti konverzije urana v Isfahanskem jedrskem raziskovalnem objektu. Januarja 2006 so iranski znanstveniki v Natanzu odstranili zaščitne plombe in začeli z bogatenjem urana, IAEA pa je prijavila zadevo Varnostnem svetu OZN. Februarja je Iran končal inšpekcije IAEA in aprila naznanil, da je proizvedel LEU² za jedrske elektrarne ter po dveh in pol letih ponovno zagnal program konverzije urana preko centrifugiranja v objektu v Natanzu. Kmalu zatem je Javier Solana, vodja zunanjepolitične delegacije EU, ponudil ekonomske stimulacije in ugodnosti Iranu, če se odpove bogatenju urana. VS OZN je tako 30. marca zahteval od Irana, da preneha z bogatenjem urana v 30-ih dneh. Medtem ko je poročilo IAEA iz leta 2003 zanikalo kakršen koli neposreden dokaz o jedrskem orožju, je agencija v poročilu iz leta 2005 sporočila Iranu, da bo potrebovala več časa za zagotovitev izrecno miroljubnega namena iranskega programa. IAEA je prav tako zahtevala povečanje transparentnosti in aktivnega sodelovanja z namenom razumevanja večletnih nerazkritih jedrskih aktivnosti Irana (Phillips 2009).

7.4 Pritisk mednarodne skupnosti

7.4.1 Resolucija VS OZN 1696

Aprila 2006 je predsednik Ahmadinežad razglasil bogatenje urana kot uspešno in znotraj mednarodne skupnosti se je začel prvi krog sprejetja resolucij VS OZN. Kljub temu, da je prva resolucija 1696 delovala pod okvirjem 41. člena Ustanovne listine Združenih narodov in ni zahtevala konkretnih sankcij, je pozivala Iran k razrešitvi spornih vprašanj glede njihovega jedrskega programa ter k sodelovanju z IAEA. Poleg tega je resolucija zahtevala tudi prekinitev vseh procesov povezanih s predelavo, raziskovanjem, razvojem in bogatitvijo urana (UNSCR 2006a).

7.4.2 Resolucija VS OZN 1737

Zaradi nesodelovanja iranskega režima in nadaljevanja razvoja obogatitvene tehnologije je 23.

²LEU – nizko obogateni uran do stopnje 3,5 %, primeren za uporabo v jedrskih elektrarnah.

MEU – srednje obogaten uran med 3,5 do 20 %, ki se uporablja za izdelavo medicinskih izotopov in raziskave.

HEU – visoko obogaten uran med 20 in 100 %. Za jedrsko orožje se uporablja obogateni uran nad 90 % (Cordesman 2010).

decembra 2006 VS OZN sprejel resolucijo 1737. Ta je sankcionirala predvsem iranski jedrski program s prepovedjo izvoza večine jedrske tehnologije Iranu, s prepovedjo tehničnega sodelovanja vezanega na jedrski program (razen v medicinske in humanitarne namene), s pozivom k prekinitvi vseh obogatitvenih procesov v 60-ih dneh, s pozivom državam k zamrznitvi transakcij in sredstev posameznikov, povezanih z jedrskim in balističnim programom, in z zahtevo po nadaljnjem sodelovanju Irana z IAEA (UNSCR 2006b). Iran je razglasil to resolucijo za nelegalno in nadaljeval s procesi bogatitve.

7.4.3 Resolucija VS OZN 1747

Pozivom k prenehanju obogatitvenih procesov urana se je pridružila tudi Rusija, ki je do tedaj veljala zagovornik jedrskih teženj Irana. Prenehala je z dobavo jedrskega goriva za skoraj dokončani reaktor v Busheherju ter odpoklicala svoje strokovnjake, ki so delali na objektu (Cordesman 2007).

V želji po nadaljnjem pritisku na Iran je 24. marca 2007 VS OZN enoglasno sprejel resolucijo 1747, ki predvideva:

- nadaljnje finančne sankcije in sankcije namenjene proti razvoju orožja,
- daje Iranu 60 dni časa za prekinitve vseh obogatitvenih procesov,
- prepoveduje izvoz iranskih vojaških kapacitet,
- poziva države k prekinitvi oz. zmanjšanju izvoza vojaške opreme v Iran,
- poziva države k prekinitvi finančnih posojil, pomoči in zagotovil vladi (UNSCR 2007).

7.4.4 Ostrejšje sankcije

Po drugem krogu neuspešnih sankcij je Iran zaradi svojih dvomljivih namenov glede zaustavitve jedrskega programa doživel nov krog še ostrejših sankcij. V ZDA so konec leta 2007 objavili dokument obveščevalnih služb (National Intelligence Estimate), ki je navajal, da je Iran prenehal z razvojem jedrskega orožja konec 2003, vendar je kmalu zatem iranska opozicijska koalicija NCRI opozorila ZDA, da je po njenih podatkih Iran nadaljeval skrivno razvijati jedrsko orožje že konec leta 2004 (Ozcan 2009).

7.4.5 Resolucija VS OZN 1803

Po poročilu IAEA, da je Iran začel proizvajati jedrsko gorivo v podzemnih objektih za bogatenje urana ter po neuspešnih pogajanjih Irana z EU, ZDA, Rusijo in Kitajsko in po razglasitvi Ahmadinedžada, da je Iran uspešno obogatil uran, je VS OZN sprejel resolucijo 1803. Ta zahteva omejitev finančnih transakcij, posojil, pomoči, zavarovanj in delovanja dveh iranskih bank zaradi domnevne povezanosti s spornimi deli jedrskega programa. Novost te resolucije je bila zahteva po inšpekcijah tovora na letalih in ladjah iranskega državnega prevoznika, ki potujejo iz Irana ali v Iran zaradi sumov prevažanja sumljivega tovora, prepovedanega pod to in prejšnjo resolucijo. Vseh pet stalnih članov VS OZN se je na tej točki še vedno zavzemalo za diplomatsko rešitev spora (UNSCR 2008a).

Maja 2008 je skrbi mednarodne skupnosti povzročila izjava IAEA, da Iran pospešeno razvija in povečuje domet balističnih raket, obenem pa pospešeno razvija obogatitvene zmogljivosti. Kmalu za tem je v Perzijskem zalivu IRCG testirala 9 bolj naprednih balističnih izstrelkov srednjega dosega, kar je v regiji povzročilo pospešeno oboroževalno tekmovanje. Arabske države so si preko ZDA in tudi Izraela pospešeno zagotavljale najsodobnejšo orožje, kar bi jim omogočilo prestrežanje in povračilne ukrepe proti morebitnemu napadu Irana (Ozcan 2009, 128).

7.4.6 Resolucija VS OZN 1835

Ker Iran ni prenehal z razvojem jedrskega programa, je VS OZN 27. septembra 2008 sprejel novo resolucijo št. 1835, ki se je zavzemala za dvotirni pristop k reševanju jedrskega programa Irana. Po eni strani se je mednarodna skupnost zavzemala za diplomatsko rešitev spora in zahtevala popolno sodelovanje Irana v okviru resolucij VS OZN in IAEA, po drugi strani pa je izvajala še dodaten pritisk na režim v Teheranu (UNSCR 2008b).

7.5 Povečanje jedrskih teženj

V začetku leta 2009 je Iran ponovno povečal svoje želje po zagotovitvi celotnega jedrskega ciklusa. Po poročanju IAEA naj bi do konca februarja 2009 Iran nakopičil že dovolj nizko obogatene urana, ki bi bil z nadaljnjim procesom obogatitve uporaben v jedrskem orožju. Ahmadinedžad je na slavnostnem govoru v Teheranu izjavil, da je Iran osvojil znanje

celotnega jedrskega ciklusa in testiral že naprednejše centrifuge IR-2 za bogatenje urana (IAEA 2011).

Kmalu po izvolitvi je novi predsednik ZDA Barack H. Obama pozval Iran k soočenju, ki naj bi temeljil na odkritosti in zaupanju. Iran je sicer pozdravil poziv, vendar je režim zahteval previdnost in konkretne ukrepe v tej smeri. Junija 2009 je Ahmadinedžad ponovno osvojil predsedniške volitve, ki so jim sledili množični protesti zaradi domnevne volilne prevare. Režim je s pomočjo IRGC in milic Basij (le te so sestavljene iz prostovoljcev, naklonjenih režimu) nasilno zatrl te proteste in v mednarodni skupnosti se je pojavil poziv h končanju nemirov in k spoštovanju človeških pravic. V senci dogajanja okoli protestov pa je režim skrivno izpopolnil in povečal število centrifug za bogatenje urana v Natanzu. Iran je kmalu zatem tudi dovolil inšpekcijo IAEA v objektu za težko vodo v Araku in dovolil povečanje nadzora na objektu za bogatenje urana v Natanzu (Fitzpatrick 2011a).

Skrb IAEA je povzročilo predvsem dejstvo, da je povečanju števila centrifug sledilo tudi povečanje stopnje obogatitve urana. Za potrebe pridobivanja električne energije se uporablja nizko obogaten uran s 3,5 odstotke obogatenega urana, Iran pa naj bi po navedbah IAEA poskušal obogatiti uran vsaj do 19,5 odstotkov (srednje obogaten uran), kar bi mu omogočilo stopnjo bližje k osvojitvi tehnologije za bogatenje urana za uporabo v jedrskem orožju. Mednarodna skupnost je znova pozvala Iran k zaustavitvi spornega programa, vendar je Ahmadinedžad izjavil, da bo nadaljeval svoj jedrski program in se ne bo nikoli pogajal o "jasni" pravici naroda in se mu ne bo nikoli odpovedal, da bi pomiril zahodne kritike (Fitzpatrick 2011b).

7.5.1 Odkritje jedrskega objekta za obogatenje urana Fordow v Qomu

Oči mednarodne javnosti so bile zopet uprte v Iran 25. septembra 2009, ko je IAEA izjavila, da ji je Iran sporočil, da gradi nov obogatitveni objekt Fordow v bližini iranskega svetega kraja Qom. Še isti dan je ameriški predsednik Obama izjavil, da imajo skupaj s Francijo in Veliko Britanijo dokaze, da je Iran že več let skrivno gradil ta objekt, kar pa ni v skladu z določili NPT in IAEA, ki pravijo, da morajo vsak novi objekt države podpisnice NPT prijaviti IAEA pred začetkom gradnje (IAEA 2011).

Ahmadinedžad je v nasprotju s pričakovanji pokazal voljo za inšpekcije IAEA v objektu v

Qomu, kar je za kratek čas umirilo napetost v mednarodni skupnosti. Po drugi strani pa je le nekaj dni po odkritju objekta v Qomu, IRGC v Perzijskem zalivu testirala balistične izstrelke srednjega dosega. Arabske države v Zalivu in seveda tudi Izrael so takoj reagirale s pozivom k ostrejšim sankcijam proti Iranu, obenem pa so pozvale ZDA k večjim varnostnim zagotovitvam, kar bi omejilo vojaške in teritorialne grožnje Irana (Fitzpatrick 2011a).

Istočasno je IAEA sprejela resolucijo, ki zahteva od Irana, naj nemudoma preneha z gradnjo objekta v Qomu in naj pošlje večino svojega nizko obogatene urana v Rusijo, ta pa mu v zameno dostavi srednje obogateni uran. Ahmadinežad je zavrnil to resolucijo in odgovoril z najavo gradnje še desetih novih jedrskih objektov ter poudaril, da je bila gradnja znotraj parametrov pravil IAEA. Po navedbah Irana mora država podpisnica NPT prijaviti svoj objekt IAEA 180 dni pred prvo uporabo jedrskega goriva v reaktorjih, IAEA pa trdi, da bi morali po protokolu AP (Additional Protocol) prijaviti objekt že v načrtovalnem obdobju. Objekt naj bi služil obogatitvi urana do 5 odstotkov, sporen pa naj bi bil predvsem zaradi namena gradnje in skrivanja lokacije objekta (IAEA 2011).

Po besedah Iranske Jedrske Organizacije – AEOI (Atomic Energy Organization of Iran), so se zaradi nenehne grožnje z napadi na jedrske objekte skupaj z Organizacijo za pasivno obrambo - PDO (Passive Defence Organization) odločili zgraditi podzemne objekte, ki bi zagotovili obogatitvene zmogljivosti. IAEA je obtožila Iran, da je začel nelegalno graditi objekt že med letoma 2002 in 2004, obenem pa dvomila o namenu tega objekta znotraj njihovega jedrskega programa. To je povečalo skrbi IAEA glede drugih možnih neprijavljenih jedrskih objektov, ki bi bili lahko povezani z vojaškim programom. (Albright 2010).

Po navedbah nekaterih strokovnjakov naj bi bila lokacija objekta v Qomu znotraj območja, ki ga kontrolira IRGC, vendar je za vse dejavnosti odgovorna AEOI, ki naj bi tesno sodelovala z IAEA. Drug problem predstavljajo naprednejše centrifuge, ki naj bi jih vgradili v ta objekt. Te so zmožne hitreje in do večje stopnje obogatiti uran, vendar še vedno ni znano, ali ima Iran trenutno dovolj tehničnega znanja za uspešen razvoj teh centrifug. Moral bi se zanesti na ilegalni trg opreme, materialov in tehnologije, prav tako pa bi rabil tudi tuje strokovno znanje, kar bi lahko upočasnilo željo Irana po večji količini obogatene urana, pa naj gre za nizko, srednje ali visoko obogateni uran (Albright 2010).

7.5.2 Vojaške implikacije programa

Novo grožnjo mednarodni varnosti in miru ter s tem vse večjo skrb mednarodne skupnosti je po objavi članka v časopisu London Times aprila 2010, povzročilo odkritje tajnih iranskih dokumentov o razvoju nevtronskega vžigalnika. Ta nima nobenih relevantnih civilnih aplikacij, temveč je zelo pomembna komponenta za sprožitev eksplozije jedrskega orožja, baziranega na visoko obogatenem uranu (ISIS 2010).

Isto napravo je pakistanski jedrski znanstvenik A.Q.Khan, znan po svoji mreži ilegalne trgovine z jedrsko tehnologijo, objavil v svoji knjigi in s tem potrdil pakistansko osvojitve znanja razvoja jedrskega orožja. Dodatne skrbi povzroča tudi dejstvo, da ti dokumenti niso del civilnega jedrskega programa Irana, ampak spadajo pod tajni jedrski oddelek znotraj ministrstva za obrambo. Mednarodna skupnost se je zato začela spraševati, ali se je program jedrskega orožja nadaljeval po letu 2003, ko naj bi po ocenah obveščevalnih služb ZDA in EU Iran prenehal z razvojem programa. Po navedbah nekaterih zahodnih obveščevalnih služb naj bi že leta 2003 Iran imel tehnično znanje za sestavo jedrske bombe, vendar je moral dokončati potrebna testiranja za zagotovitev delovanja naprave. Manjkala naj bi mu tudi zadovoljiva količina visoko obogatenega urana za orožje. Dokument razkriva tudi tehnične podrobnosti za testiranje naprave brez detonacije eksplozije in sledov obogatenega urana. Če bi zahodne sile odkrile sledove preizkusa naprave in visoko obogatenega urana, bi to pomenilo dokaz, da Iran razvija jedrsko orožje (ISISNU 2010).

Vendar moramo upoštevati, da nikjer v dokumentu ni datuma objave, kar ne dokazuje, da je to delo povezano z raziskavami po letu 2003. Prav tako nikjer ne omenja neposredne povezave z iranskim jedrskim programom, ampak samo opisuje delovanje in razvoj naprave. Dokument ne omenja jedrskega orožja in doslej nismo bili priča nobenim odločitvam iranskega režima, da bi jih razvili. Po drugi strani pa je s tem dokumentom Iran slabo poskrbel za izboljšanje mnenja zahodnih sil o prenehanju raziskav o jedrskem orožju pred in po letu 2003. Kljub trditvam Irana, da ne razvija orožja, pa se moramo zavedati groženj varnosti, ki jih predstavlja razvoj nevtronskega vžigalnika skupaj z razvojem balističnega programa. Takšna naprava bi lahko bila del jedrske konice na balistični raketi srednjega dometa Shahab-3 (ISIS 2009).

7.5.3 Napredek v tehnologiji in stopnji bogatenja urana

Konec leta 2009 je kljub vsemu prišlo tudi do pozitivnih premikov v smeri krepitve

obojeustranskih odnosov in ustvarjanje pozitivne atmosfere, ko je Iran izjavil, da je pripravljen izvažati svoj LEU (3,5 %) v zameno za jedrsko gorivo, obogateno na 19,5 %. Problem tukaj je predvsem tehnične narave, obenem pa se kaže nezaupanje Irana v ZDA zaradi preteklih izkušenj. ZDA hočejo, da se Iran odpove celotni zalogi nizko obogatene urana, v zameno pa bi v roku enega leta dobili jedrsko gorivo za raziskovalni reaktor v Teheranu, ki ima že sedaj omejeno zalogo goriva. Iran se je zavzel za menjavo "del po del" na meji, to pomeni, da bi se odrekel delu svojega LEU goriva za del MEU goriva, ki bi ga dobil od mednarodne skupnosti. Pozornost mednarodne skupnosti je po neuspešnih pogajanjih s članicami VS OZN povzročila izjava režima v Teheranu, da je začel v svojih objektih bogatiti uran do 19,5 odstotka (Fitzpatrick 2011a).

Na tej točki ima napredek tehnologije bogatenja urana tudi vojaške implikacije. Režim si je s tem zagotovil, da v prihodnosti, če se tako odloči, z manj truda in v hitrejšem času (po navedbah nekaterih znanstvenikov vsaj 5-krat hitreje), razvije kapacitete za jedrsko orožje, kot pa bi ga porabil, če bi se lotil izdelave teh iz LEU (Fitzpatrick 2011a). Vendar trenutno zagovarjanje režima, da potrebuje 19,5 % obogatene uran za gorivo v Teheranskem raziskovalnem reaktorju, temelji na neutemeljenih trditvah in predstavlja dva varnostna izziva. Uporaba jedrskega goriva v reaktorju je vprašljiva, ker naj bi Iran že pred osmimi leti trdil, da se ta reaktor bliža koncu varne obratovalne dobe, za katero je bil narejen. Obenem naj bi bil sporno tudi dejstvo, da trenutno stanje in zastarelost Teheranskega raziskovalnega reaktorja ne dovoljuje ali omogoča zadostnih varnostnih standardov in testiranj za njegovo varno delovanje (Albright 2010). Tveganje za varnost tako predstavlja tudi sama lokacija reaktorja, ki se je ob svojem načrtovanju nahajal na obrobju mesta, sedaj pa se je zaradi intenzivne urbanizacije znašel v sami bližini stanovanjskih naselij. Tako je dejavnik ogrožanja varnosti morebitna jedrska nesreče znotraj gosto naseljene urbane populacije v Teheranu (Fitzpatrick 2011a).

Drugi varnostni izziv predstavlja dejstvo, da Iran trenutno ni sposoben tehnološko in znanstveno proizvesti povsem uporabnega jedrskega goriva za reaktorje iz obogatene urana. Tudi če bi lahko proizvedel visoko obogatene uran iz 19,5% obogatene urana, ki ga že ima v posesti, je vedno na mestu vprašanje testiranja in izdelave primerne goriva, ki bi bilo tehnološko zanesljivo za izdelavo jedrskih kapacitet, uporabnih za vojaške namene. Do točke, ko bi lahko proizvedli HEU, bi jedrski reaktor v Teheranu že predstavljal oviro za zanesljivo testiranje uporabnosti in tehnološke učinkovitosti tega jedrskega goriva. Tako bi se moral Iran

za zagotovitev kapacitet zanesti na zunanjo pomoč ali pa, kar bi bilo še bolj nevarno z vidika jedrske varnosti, testirati in uporabiti reaktor pod omejenimi, zelo zmanjšanimi varnostnimi standardi (Fitzpatrick 2011b).

7.5.4 Možnost razvoja jedrskega orožja na plutonij

Naslednji varnostni izziv in grožnja zaradi možnost širjenja orožja za množično uničevanje predstavlja 40 MW² raziskovalni jedrski reaktor na težko vodo v Araku in pripadajoči jedrski objekt za proizvodnjo težke vode. Čeprav služi reaktor predvsem za civilne namene, predstavlja primerjava z vrsto in velikostjo reaktorjev, ki so jih za razvoj svojega jedrskega orožja na plutonij uporabile Indija, Pakistan in Izrael, precejšne skrbi strokovnjakov z Zahoda. Vendar je po besedah Fitzpatricka (2011a) grožnja reaktorja v Araku še nekaj let oddaljena, predvsem zaradi nezmožnosti Irana, da osvoji tehnologijo pridobivanja in reprocessiranja plutonija iz porabljenega goriva iz reaktorja. Drugi faktor, ki zavira napredek na tem področju predstavlja tudi uspešnost mednarodne skupnosti in IAEA v sankcioniranju pomembnih elementov v iranskem jedrskem programu, ki onemogoča, da bi preko obsežne ilegalne trgovine Iran pridobil ali sam razvil tehnologijo in dele za izdelavo jedrskega orožja iz plutonija. Iran zaradi vsega naj tega ne bi bil zmožen operativno zagnati in uporabiti reaktorja v Araku do leta 2013. To pa ob možnosti, da za delovanje reaktorja uporabi manj zanesljivo in slabšo opremo iz lastnih razvojnih kapacitet, spet predstavlja grožnjo varnosti. Lahko pride do jedrske nesreče v reaktorju in povečanega sevanja v okolje.

7.5.5 Izgradnja jedrske elektrarne Darkhovin – nezanesljivost domače tehnologije

Glede na trenutne projekte jedrskega programa Irana, verjetno še večji varnostni izziv kot obogateni uran na 19,5 % in separacija plutonija, predstavlja gradnja jedrske elektrarne s 360 MW³ moči v Darkhovinu, ki se nahaja na samem začetku Perzijskega zaliva. Problem predstavlja iransko zanašanje na domače zmogljivosti za izgradnjo reaktorja, kar pomeni, da bo prvič poskušal sam izgraditi svoje kapacitete. Reaktor bo celo trikrat večji kot raziskovalna reaktorja v Teheranu in Araku ter bo imel za tretjino manjšo obratovalno moč kot reaktor v jedrski elektrarni Bushehr, ki pa je bil zgrajen pod standardi IAEA in z mednarodno pomočjo. Zaradi iranskih nenehnih kršitev varnostnih mehanizmov IAEA in nespoštovanja resolucij VS OZN, se Iran ni mogel dogovoriti z mednarodnimi partnerji za pomoč pri izgradnji in dobavi

³ MW = megawatt (10⁶ W). Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2007.
http://www.stat.si/letopis/2007/00_07/statisti%C4%8Dna%20znamenja-kraj%C5%A1ave%20in%20kratice.pdf

delov za jedrsko elektrarno v Darkhovinu. Iran bi tako lahko v prihodnosti zaradi pomanjkljivosti svoje tehnologije in doma zgrajenega jedrskega reaktorja predstavljal potencialno grožnjo, še posebej, če bi v reaktorju prišlo do izpusta radioaktivnih snovi v okolje ali celo do eksplozije reaktorja (Fitzpatrick 2011b). Tukaj se zaradi svoje lokacije v neposredni bližini urbanih naselij Kuvajta in možnosti jedrskega onesnaženja Perzijskega zaliva ogroža predvsem ekološka varnost in varnost zdravja ljudi. Kuvajt bi bil ob morebitni ekološki nesreči neposredno ogrožen, ker ribolov (predvsem lov rakcev) predstavlja velik del njegovega bruto nacionalnega prihodka (Albright 2012).

Obravnavati moramo tudi jedrsko elektrarno Bushehr, ki naj bi bila operativna v kratkem. Elektrarna naj bi letno kot stranski produkt proizvedla 25 ton porabljenega goriva, ki bi ga lahko uporabili za jedrsko orožje iz plutonija. Vendar naj bi bil po besedah strokovnjakov iz IISS, ta stranski produkt plutonija zaradi načina delovanja jedrskega reaktorja in kontrole IAEA na objektu neuporaben za izdelavo orožja. Iranski uspeh na tem projektu je tako odvisen od njegove zmožnosti, da skrivno izgradi in uporablja objekt za predelavo rabljenega goriva, kar pa je zaenkrat tehnološko zelo zahtevno. Obenem pa bi to inšpektorji IAEA zaznali in odkrili ter še pravočasno ukrepali z mednarodnimi sankcijami in pritiski (Fitzpatrick 2011b).

7.6 Trenutne zmogljivosti in omejitve

Najbolj aktualni izziv za proliferacijo jedrskega orožja tako predstavlja napredek iranske tehnologije bogatenja urana. Oči mednarodne skupnosti so uprte predvsem v obogatitvene objekte v Natanzu, kjer naj bi po navajanju iranskih oblasti v zadnjem času razvili naprednejše centrifuge. Operativno naj bi bilo uporabnih okoli 4000 centrifug, ki pa lahko v krajšem času in do večje mere obogatijo uran. Problem za napredek v tem projektu pa v zadnjem času predstavljajo tehnične napake zaradi nepopolne opreme za centrifuge prve generacije, za katere so načrte pridobili preko ilegalne trgovine z jedrsko opremo, najverjetneje preko mreže pakistanskega znanstvenika Khana. Iran je sicer sam razvil in izpopolnil centrifuge, vendar se zaradi iranske želje po čim hitrejši zagotovitvi obogatitvenih kapacitet napake pojavljajo tudi na centrifugah prve generacije v Natanzu. Obenem je v začetku leta 2011 napredek omejila industrijska sabotaza preko t. i. računalniškega črva. Po nekaterih predvidevanjih, naj bi za to sabotazo stale izraelske obveščevalne službe in celo

ZDA. Projekt v Natanzu je omejen tudi zaradi odvisnosti obogatitvene tehnologije od dostopa do določenih materialov in opreme za centrifuge (Albright 2012).

Obogatitveni program Irana je kljub vsemu napredku in razglašanju režima o neodvisnosti še vedno močno odvisen od zunanjih nabav določenih materialov in komponent. Iran bo lahko s časom presešel te ovire in postal samozadosten, vendar bo striktna kontrola uvoza in obveščevalna dejavnost mednarodne skupnosti na ilegalnem trgu jedrske tehnologije še vedno preprečevala nagel razvoj tehnologije obogatitve urana.

Iran je zaradi vojaške dimenzije jedrskega programa čedalje bolj na očeh svetovne javnosti in stroke, vendar še vedno ne obstaja noben dokaz, da se je režim v Teheranu odločil za končni korak in razvil jedrsko orožje. Po navajanju nekaterih strokovnjakov, naj se bi to najverjetneje zgodilo, ko bo osvojil obogatitvene zmogljivosti do te točke, ko bo to lahko naredil hitro in skrivno. Zaenkrat naj bi njegove obogatitvene zmogljivosti zaradi mednarodnega pritiska doživljale precej manjši napredek, kot je bilo pričakovati (Albright 2012). Iran bi lahko, če bi prišlo do odločitve režima, v enem letu sestavil delujočo jedrsko napravo za podzemno detonacijo ali dostavo preko alternativnih sredstev (npr. tovornjak, na ladji, ...). Visoko obogateni uran, ki je primeren za jedrsko orožje, bi lahko proizvedli znotraj programa obogatitvenih plinskih centrifug. Ta del jedrskega programa Irana je tudi najbolj napreden in primeren za izdelavo jedrskega eksplozivnega materiala (Albright 2012).

V svojih analizah je IAEA zaključila, da ima Iran znanje za proizvodnjo nepopolne, osnovne jedrske eksplozivne naprave, ki jo lahko detonira pod zemljo ali pa »dostavi« do cilja s pomočjo letala ali ladje. Za izdelavo dovolj majhne, zanesljive jedrske konice, ki bi bila uporabna za uporabo na balističnih izstrelkih Shahab 3 ali Sajiil 2, naj bi tako Iran potreboval še najmanj od 3 do 5 let (Albright 2012).

7.7 Glavni viri ogrožanja varnosti držav v regiji jedrsko oboroženega Irana

V primeru, da Iran razvije zmogljivosti za jedrsko orožje, bodo posledice na varnostno okolje v regiji odvisne predvsem od reakcij držav, ki so v bližini Irana. Te reakcije se lahko okrepijo v širokem spektru od sprejetja stanja in zadrževanja do odprte sovražnosti in nasprotovanja, vključno s težnjami držav po zagotovitvi lastnih zadrževalnih oz. zastraševalnih zmogljivosti

(Kaye in Wehrey 2007, 111). Poleg dejanske stopnje razvitosti tehnologije jedrskega orožja bi imel velik vpliv na razvoj dogodkov v regiji predvsem način, kako bo Iran dosegel svojo vojaško jedrsko zmogljivost. Postavlja se vprašanje, ali bo Iran to dosegel skrivno in nejasno ter s tem povzročil nejasnosti glede varnostnih kalkulacij, in ali bo to dosegel transparentno, na očeh javnosti (Kaye in Wehrey 2007, 111).

V našem razumevanju ogroženosti varnosti držav v regiji moramo upoštevati dejstvo, da večino teh držav ne zaznava neposrednega napada Irana z jedrskim orožjem kot glavni vir ogroženosti, ampak to predstavljajo tudi sekundarni učinki oziroma reakcije na jedrski Iran, ki so:

- preventivni napad Izraela ali ZDA na jedrske objekte Irana,
- eskalacija regionalne oborožitvene tekme,
- možnost jedrske nesreče v enem izmed jedrskih reaktorjev,
- vidik, da se bo jedrski Iran opogumil v svoji podpori terorizmu, podpori šiitskemu aktivizmu, agresivnejši diplomatski drži oziroma neodstopu od radikalnih stališč (Kaye in Wehrey 2007).

Poleg vseh teh virov ogroženosti pa je v debatah okoli varnosti v regiji in jedrskega orožja Irana zaznati vse večjo zaskrbljenost držav v regiji glede preoblikovanja regionalnega ravnotežja moči. S tem bi se stare varnostne norme postavile pod vprašaj in države bi se morale ponovno pogajati in potrditi varnostne vezi z zunanjimi akterji (Finaud 2012).

7.7.1 Neposredni napad

V zadnjem času se je predvsem zaradi agresivne retorike in spornih izjav iranskega predsednika Ahmadinedžada v mednarodni skupnosti razširilo prepričanje, da bi Iran, če bi imel možnost, uporabil jedrsko orožje za neposredni napad. Vendar iranske sosednje države ne zaznavajo to kot primarno grožnjo varnosti. Možnost neposrednega napada vidi država Izrael, ki zaznava jedrsko oboroženi Iran kot eksistenčno oziroma strateško grožnjo svoji varnosti. Velikokrat se ta grožnja izrablja v notranje in zunanje političnih vprašanjih Izraela, kar jim omogoča sprejetje in odobravanje različnih spornih politik in dejanj v regiji. Izrael se po besedah različnih uradnikov in vojaških generalov zaradi odsotnosti racionalističnega vodstva v Iranu ne more zanesti na zagotavljanje varnosti samo z odnosom zastraševanja (Kaye in Wehrey 2007, 112). Vendar naj po drugi strani Iran ne bi napadel Izraela

neposredno, ker naj bi bil Izrael relativno nizko na strateških prioritetah Irana. Obenem bi lahko v primeru razvoja izraelskih povračilnih vojaških zmogljivost princip strateškega zastraševanja pomenil zadovoljivo varnostno zagotovilo (Kaye in Wehrey 2007, 112).

Največji vir ogroženosti tako predstavljajo zaradi morebitne vse večje strateške moči in pokroviteljstva jedrskega Irana predvsem opogumljeni akterji, kot sta Hamas in Hezbollah. Ta dva akterja bi lahko z večjo angažiranostjo in tudi s posestjo iranskega jedrskega orožja bistveno poslabšala varnostno situacijo Izraela. Omenimo lahko tudi, da se bi s tem zmanjšal spekter morebitnega ukrepanja Izraela proti tem akterjem in tudi državam, kot je na primer Sirija (Finaud 2012).

Nekatere države GCC vidijo v neposrednem napadu Irana tudi grožnjo svoji varnosti, vendar je ne zaznavajo kot visoko prioriteto. Največkrat je spekter jedrskega napada uporabljen posredno kot pogajalska taktika z zunanjimi zavezniki za razširitev, zmanjšanje in pa potrditev področja varnostnega sodelovanja. Oman na primer zaradi svoje geografske bližine in tradicionalne pazljivosti glede odnosov z Iranom načeloma nasprotuje zunanji jedrski varnostni zaščiti, predvsem od ZDA, in ne zaznava Irana kot grožnjo varnosti. Kuvajt po drugi strani vidi Irak kot glavni vir ogrožanja svoje varnosti in se postavlja proti varnostnem zagotovitvi zveze NATO zaradi počasnosti odločanja (Kaye in Wehrey 2007, 113).

7.7.2 Jedrsko oboroženi Bližnji vzhod

Večjo grožnjo varnosti držav GCC in regiji ter tudi mednarodni varnosti predstavlja verjetnost, da bi jedrsko oboroženi Iran sprožil regionalno jedrsko oborožitveno tekmo. Ostale države v regiji bi se tako zaradi ogroženosti začele zanimati za razvoj svojega jedrskega orožja. V kontekstu vprašanja nezadostnega varnostnega zagotovila od ZDA ali katere druge zunanje velesile so se nekatere države v regiji izpostavile kot morebitne kandidatke za razvoj svojega jedrskega orožja kot protiutež iranskemu. Če bi se pokazalo, da Iran ima jedrsko bombo, bi najverjetneje Egipt ali pa Saudska Arabija poskušala z razvojem svojih jedrskih zmogljivosti (Khaitous 2009).

Glavno skrb držav v regiji predstavlja Saudska Arabija, ki bi lahko z razvojem svojega jedrskega orožja zopet uveljavila svojo premoč nad Perzijskim zalivom in sunitsko-arabskimi zadevami. Po navedbah nekaterih uradnikov iz GCC bi lahko ZDA okrepile in podprle

prizadevanja Saudske Arabije, kar bi jo postavilo kot novega "policista" ZDA v regiji in morebiti povečalo ozemeljske težnje te države. To bi lahko samo še poslabšalo bilateralne odnose ZDA z GCC (Kaye in Wehrey 2007, 113). Države GCC po drugi strani nasprotujejo razvoju jedrskega programa v Saudski Arabiji in Egiptu, ker v obeh državah obstaja močna islamska opozicija, ki bi lahko prišla tudi na oblast. To pa bi za večinsko sunitske vlade v državah GCC pomenilo nov varnostni izziv. Paradoksalno pa te države skrivno podpirajo razvoj iranskega jedrskega orožja, ker bi to pomenilo učinkovito zastraševalno protiutež jedrskemu orožju Izraela, ki je še vedno največja grožnja njihovi varnosti (Khaitous 2009).

Glavno varnostno vprašanje v regiji predstavlja verjetnost, da bi jedrsko oboroženi Iran opogumil Izrael, da bi spremenil svojo politiko nejasnosti glede svojega jedrskega orožja. Izrael bi s priznanjem obstoja svojega orožja povečal svojo strateško pozicijo zastraševanja Irana, kar pa bi državam v regiji ter mednarodni skupnosti spremenilo in ogrozilo varnostne kalkulacije glede na prejšnje stanje (Khaitous 2009). Izrael bi tako moral razviti bolj napredne in učinkovite zastraševalne kapacitete (predvsem jedrsko oborožene podmornice in napredne jedrske konice) in zmogljivosti za povračilni udar Iranu, kar bi otežilo nadaljnje ohranjanje politike jedrske nejasnosti Izraela. V mednarodni skupnosti bi tako moralo priti do večjega pritiska glede izraelskega spoštovanja NPT, kar pa bi omogočilo, da se nekatere države v regiji opogumijo v iskanju svojih jedrskih kapacitet (Kaye in Wehrey 2007, 114).

7.7.3 Povračilni ukrepi Irana

Države v Perzijskem zalivu skrbi, da bi ob morebitnem preventivnem napadu Izraela ali ZDA na jedrske objekte Irana prišlo do stranskih učinkov na varnost in gospodarski razvoj držav. Najbolj jih skrbi možnost povračilnih ukrepov Irana zaradi odobravanja ali uporabe njihovega ozemlja za napade (Khaitous 2009). Oman zaradi svoje bližine lahko doživi napad iranskih raket z morja na njegovo naftno infrastrukturo in zaloge pitne vode. Združeni arabski emirati vidijo grožnjo varnosti preko iranskih napadov na svoja pristanišča in ameriške baze. V Bahreinu se lahko Iran nasloni na pokroviteljstvo šiitske paravojaške milice ter izvaja napade in pritisk. V Saudski Arabiji vladajoča sunitska kraljeva družina lahko občuti pritisk velike šiitske manjšine, ki s podporo Irana lahko destabilizira državo. Države izven Perzijskega zaliva bolj kot napad Irana na njihovo ozemlje skrbijo predvsem sekundarni učinki preventivnega napada na Iran na notranjepolitično stabilnost in uporaba akterjev, kot so Hezbolah in Hamas, za izvajanje pritiska v državah. V Jordaniji se bojijo, da bi vpliv Irana na

sektaško razdelitev Iraka povzročil val beguncev v državo. Morda bi Iran podprl jordanske islamske stranke v njihovem antiizraelskem in antizahodnem pogledu na stanje v regiji ter državo postavil nasproti interesom ZDA in Izraela (Bahgat 2008).

7.7.4 Ekološka katastrofa

Za večino držav GCC predstavlja iranski jedrski program in možnost jedrske nesreče v enem izmed jedrskih objektov najbolj neposredno grožnjo varnosti. Drug varnostni izziv je preventivni napad ZDA ali Izraela na iranske jedrske objekte, kar bi zaradi neposredne bližine nekaterih večjih mest držav GCC ogrozilo življenja ljudi. Uradniki iz GCC očitajo ZDA in EU, da zaradi svojih strateških, gospodarskih in političnih interesov vidijo to samo kot lokalni problem (Kaye in Wehrey 2007, 117). Morda bi lahko prav zaradi te brezbržnosti Zahoda države GCC prevzele pobudo in se zavzele za regijo brez jedrskega orožja, kar bi jim omogočilo, da se osredotočijo na druge probleme, kot na primer energetske oskrbe in vpliv naftne industrije in infrastrukture na okolje.

Vprašljiva je tudi zanesljivost in varnost jedrske tehnologije, ki jo uporablja Iran. Večino let izhaja iz Rusije, ki pa se v segmentu varnosti v preteklosti (op. Černobil) ni izkazala za zanesljivo. Iran naj bi prav tako premalo vlagal v "človeški kapital", kar pomeni premalo tehnične strokovnosti in izkušenj, kar pa verjetnost človeške napake še povečuje (Bahgat 2007). Najbolj ogrožen zaradi iranskih jedrskih objektov se počuti Kuvajt, ker je največji iranski reaktor v Busheherju oddaljen samo 40 milj. Jedrska nesreča bi tako popolnoma ohromila njihovo gospodarstvo, predvsem ribiško industrijo. Zato je za to državo prisotnost jedrskih objektov ob obali Perzijskega zaliva nesprejemljiva (Kaye in Wehrey 2007, 118).

7.7.5 Opogumljen Iran in vpliv na akterje v regiji

Največjo grožnjo varnosti državam v regiji predstavlja možnost, da bo jedrsko oborožen Iran postal opogumljen ter začel agresivnejše in aktivnejše vplivati na dogajanja v regiji. To bi mu omogočilo pridobiti strateško premoč pred ostalimi akterji v regiji, kar pa ob sedanjem ravnotežju sil predstavlja izziv tako za Zahodne sile in Izrael ter prav tako države v regiji (Chubin 2009). Drug vidik predstavlja možnost, da bi lahko akterji, ki jih skrivno podpira Iran, dobili občutek za vse bolj nepremišljene in ogrožajoče ukrepe. Iranski voditelji pa bi si z jedrskim orožjem pridobili nekakšno zagotovilo proti povračilnim ukrepom nasprotnikov, če bi ti razkrili, da Iran odkrito podpira teroristične napade teh akterjev (Chubin 2009).

Palestinski akterji bi lahko opogumljeni pod jedrskim dežnikom na Zahodnem bregu in Gazi začeli z aktivnejšim in intenzivnejšim bojem za neodvisnost. Hezbolah bi lahko pridobil jedrsko orožje od Irana in ga usmeril proti Izraelu. Vse večja moč šiitskih akterjev v regiji bi lahko pod pokroviteljstvom Irana povečala nestabilnosti v državah, kar bi se razširilo v večjo varnostno vprašanje širše regije (Kaye in Wehrey 2007, 118).

Za države GCC predstavlja jedrski Iran resno grožnjo varnosti. Do padca režima Sadama Huseina je Irak služil kot močan sunitski nasprotnik šiitskemu Iranu. Ta je sedaj začutil svojo priložnost in zapolnil voditeljski vakuum v regiji, kar mu je omogočilo, da se je postavil proti edinemu zaščitniku sunitsko-arabskih monarhij v regiji – Saudski Arabiji. V njenih strateških razmišljanjih predstavlja jedrski Iran eksistencialno grožnjo obstoječemu sunitsko-arabskemu regionalnemu redu. Pod pokroviteljstvom ZDA se Saudska Arabija postavlja kot edini nasprotnik širjenju vpliva Irana v regiji, ker naj bi jedrsko orožje naredilo regijo sovražno do političnega vodstva Irana (Kaye in Wehrey 2007, 118). Saudsko Arabijo skrbi predvsem premoč šiitov v Iraku, ker bi se s tem stari strateški trikotnik dveh sunitskih sil, Iraka in Saudske Arabije, nasproti šiitskemu Iranu, podrl. Zavezništvo ZDA z sunitskimi monarhijami bi bilo ogroženo, ker bi šiitske manjšine v teh državah pod pokroviteljstvom Irana lahko začele glasneje in aktivnejše vplivati na notranje politična dogajanja ter prešle iz opozicije na oblast. Če bi jedrsko opogumljen Iran začel stopnjevati svoj vpliv na šiite in dogajanje v Iraku, bi lahko Saudska Arabija zaradi povečala svoj vpliv na sunitske militantne skupine v Iraku. S tem bi se lahko varnostna situacija v državi še poslabšala, kar pa bi se multipliciralo tudi v širši regiji (Chubin 2009).

7.7.6 Spremembe na notranjepolitičnem področju in v zavezništvu

Največje spremembe, ki bodo vplivale na regionalno in mednarodno varnost in mir, se bodo zgodile na notranjepolitičnem področju držav v regiji. Predvsem v sunitsko-arabskih državah bo prisotnost jedrsko oboroženega Irana povzročila temeljite premike v smeri premislekov glede strateških regionalnih varnostnih zavezništev.

En vidik te spremembe se lahko pokaže preko večje politične kritike ljudstva v teh arabskih državah, ki zaradi korupcije, avtoritarnosti in odvisnosti svojih vlad od Zahoda ter z vse večjo priljubljenostjo Ahmadinedžada pri »arabski ulici« povzročajo spremembe v notranjepolitičnih ravnotežjih. Iran izvaja tudi t. i. populistično strategijo naslavljanja

arabskega ljudstva, kjer s pomočjo transnacionalnih medijev nagovarja ljudstva in predstavlja voditelje v Egiptu, Saudski Arabiji in Združenih arabskih emiratih kot služabnike ZDA. Tako se ustvarja v teh državah neka politična kritika, ki s pomočjo Irana prehaja v vse večjo željo šiitskih manjšin in zatiranih po političnih, gospodarskih, socialnih in drugih pravicah (Bahgat 2008). S politično spremembo in zamenjavo oblasti bi se lahko v sunitško arabskih državah porušilo tradicionalno zavezništvo z ZDA, ki pa z svojim varnostnim zagotovitvom ustvarja nekakšno protiutež vse večji moči Irana v regiji. Potencialno bi lahko nove šiitske vlade v teh državah dobile orožje, ki so ga ZDA v zadnjih desetletjih prodale sunitskim vladam, obenem pa bi se oblast nad nafto v regiji prevesila v korist nasprotnikov monopola ZDA nad resursi. Ogrožena bi bila geostrateška varnost oskrbe z nafto, ki pa se zaradi želje Irana po jedrskem programu, ki bi mu omogočil večji izvoz nafte in zemeljskega plina, spreminja v tekmovanje v oblasti nad geostrateškimi resursi (Bahgat 2008).

Drug večji izziv regionalni varnosti predstavlja sprememba varnostnih struktur in zavezništev proti jedrsko oboroženemu režimu v Teheranu. Manjše države v GCC, nekatere države v Severni Afriki, Turčija in Jordanija bodo najverjetneje iskale varnostna zagotovila pod okriljem zveze NATO ali ZDA. Nekateri regionalni akterji, npr. Oman, bodo sprejeli jedrski Iran. Drugi akterji, npr. Sirija, pa se bodo najverjetneje zaradi zaščite pred svojimi regionalnimi nasprotniki, postavile pod jedrsko zaščito Irana (Kaye in Wehrey 2007, 120). Izrael bo najverjetneje povečal svoje obrambno sodelovanje z ZDA, da bi s tem pridobil večjo kapaciteto za zastraševanje, predvsem na področju obrambe pred balističnimi izstrelki. Morda bo Izrael prisiljen tudi skleniti formalni obrambni dogovor z ZDA in bo še povečal bilateralno varnostno sodelovanje in s tem tudi odvisnost od zagotovil ZDA (Kaye in Wehrey 2007, 121).

Pomemben vpliv na varnostno dogajanje v regiji predstavlja tudi način, kako bo Iran dosegel svojo jedrsko vojaško zmogljivost oziroma način, kako jo bo razglasil. Na eni strani imamo skrivanje kapacitet, kot je na primer storila Južnoafriška republika. Na drugi strani pa bi lahko Iran javno razglasil svoj jedrski arzenal – z grobim številom jedrskih konic in kapaciteto, kar bi mu omogočilo, da pridobi strateško prednost pred nasprotniki in s tem omogoči režimu izvajanje zastraševanja in uveljavljanja večje moči v mednarodnih zadevah (Kaye in Wehrey 2007, 121).

8 IRANSKI BALISTIČNI PROGRAM

Tako iranski balistični kot tudi njihov jedrski program sta sporna in potencialno destabilizacijska faktorja v regiji. S prizadevanji za zagotovitev celotnega jedrskega ciklusa daje Iran velik pomen razvoju balističnega programa. Oba programa se zdita povezana s ciljem zagotoviti Iranu zmogljivosti za dostavo jedrskih konic daleč preko svojih meja. Kljub temu Iran zanika interes za razvoj jedrskega orožja in trdi, da je njegov balistični program namenjen samo obrambi države.

Skrbi mednarodne skupnosti povzroča dejstvo, da je nadzor nad obema programoma v rokah konservativnih politikov, ki kontrolirajo nacionalno varnostno sfero, prav tako pa je IRGC glavna vojaška sila, odgovorna za oba programa. Po drugi strani pa se balistični program razlikuje od jedrskega po tem, da se razvija na očeh javnosti, odprto, brez kakšne pravne prepovedi ali zadržkov in brez kakšne posebne debate domače javnosti o smotnosti. To ga dela aktualnega znotraj varnostnega vprašanja v regiji. Iran ga obravnava kot glavni del svoje strategije zastraševanja, predvsem pred zračnimi napadi Izraela in invazijo ameriških vojaških sil, ki so prisotne v regiji (Chubin 2002, 53).

Skozi leta je Iran razvijal balistični program s tujo pomočjo, predvsem s pomočjo Severne Koreje, Kitajske in Rusije, sedaj pa se je osredotočil na domačo izdelavo raket. Za ogrožanje mednarodne varnosti je predvsem pomemben razvoj balističnih raket na tekoče gorivo Shahab-3 in njenih kasnejših modifikacij z vse večjimi dometi (Shahab-3A/-3B/3M-IRIS ali Ghadr-1), kar je postavilo Izrael in države GCC znotraj dosega raket (Missile Threat 2009a). Problem iranskega balističnega programa Shahab predstavlja možnost, da bo Iran posredoval te sodobne oborožitvene sisteme šibkim in propadlim državam, kot so na primer Severna Koreja, Somalija, Kongo, Libanon, Pakistan, Irak, Sudan in druge. Na drugi strani pa predstavlja največjo grožnjo varnosti ZDA in njenim zahodnim zaveznikom posredovanje balističnih izstrelkov terorističnim skupinam, ki nasprotujejo ZDA. Zaskrbljujoče je tudi, da IRGC, ki velja za radikalnejši element znotraj iranske obrambno-varnostne strukture, nadzoruje in operira s celotnim arzenalom balističnih izstrelkov Shahab-3 (Missile Threat

2009a).

Vse večje skrbi mednarodne skupnosti pa po drugi strani povzroča testiranje večstopenjskih raket, proizvedenih v Iranu, na trdo gorivo, ki jih uporabljajo za pošiljanje svojih satelitov v orbito. Te rakete bi lahko ob znatnem napredku iranske tehnologije, njihovega dometa in povečanega tovora postale medcelinske balistične rakete, ki bi dosegle cilje v Evropi in ZDA (Chipman 2010).

8.1 Razvoj iranskega balističnega programa

Začetki iranskega balističnega programa segajo v zadnja leta šahovega režima, ko je Iran zaprosil ZDA za rakete kratkega dosega tipa zemlja-zemlja. Ko so ga Američani zavrnil, je preko Izraela poskušal sodelovati pri razvoju balističnih raket, ki bi lahko nosile konvencionalno ali jedrsko bojno glavo. Z Izraelom je podpisal tajen dogovor, vreden 1 milijardo dolarjev, za stroške raziskav, razvoja in testiranja raket. Šahov režim je začel s tajnim programom razvoja jedrskih zmogljivosti in balistične rakete so bile najprimernejše sredstvo za uporabo kot nosilci orožja za množično uničevanje (Taremi 2005, 96). Z revolucijo leta 1979 se je končala šahova obrambna politika in klerikalni režim je zavrnil politiko odvrtaevalne države ter s tem nabavo orožja iz tujine. Novi režim je občutil grožnje varnosti novi državi z vseh strani in novi voditelji niso razumeli narave novih virov ogrožanja Irana ter obenem niso razvili vojaške strategije za soočenje z njimi. Posledično novi režim tudi ni videl potrebe po jedrskih zmogljivostih in balistični program se je zaustavil (Taremi 2005, 96).

Novo obdobje v razvoju balističnega programa Irana pa je predstavljala iraško-iranska vojna. Iraška vojska je s svojo superiornostjo zračnih sil, topništva in raketnimi zmogljivostmi (dobavila je sovjetske rakete Scud-B) preko obsežnega bombardiranja iranskih mest terorizirala iransko populacijo in s tem poskušala prisiliti Iran k podpisu mirovnega sporazuma (Taremi 2005, 96). Razlog za obnovitev balističnega programa Irana leži v zastraševanju Iraka pred napadi na iranske civilne in vojaške tarče. Režim je verjel, da bo iranska grožnja z raketnim napadom na sovražnikova mesta zadržala napade Iraka na njegove civilne cilje (Taremi 2005, 97). Iran je v drugi polovici vojne z Irakom spoznal pomembnost balističnih izstrelkov za nadaljevanje vojne, zato se je sprva odločil pridobiti balistične sisteme od zunaj. Prve balistične rakete Scud-B in artilerijske rakete Oghab je pridobil od

Sirije in Libije leta 1984. Obenem je uvozil kitajsko tehnologijo in opremo za izdelavo Oghab raket z dosegom 40 km. Ker na črnem trgu ni mogel zagotoviti dovolj velikega arzenala za boj proti iraškim kapacitetam, se je režim odločil za razvoj neodvisne domače industrije balističnih raket (Feickert 2004). Po končani vojni so iranska oblast in vojaško vodstvo spoznali, da je edini način zastraševanja proti raketnim napadom sovražnikov na Iran razvoj močnih povračilnih zmogljivosti. V praksi je to pomenilo največjo možno neodvisnost od tujih dobaviteljev, posedovanje velikega števila raket, transportnih sistemov in izstrelitvenih zmogljivosti. Od takrat naprej je glavna prioriteta Islamskega režima pomenil razvoj domačih zmogljivosti industrije balističnih izstrelkov (Cordesman 2008, 16).

Drugo medvojno izkušnjo, ki je vplivala na razvoj balističnega programa, predstavlja iraška uporaba kemičnega orožja za množično uničevanje. Zaradi neodzivnosti mednarodne skupnosti proti iraški uporabi tega orožja in nepomoči Iranu, ki je utrpel veliko žrtev, se je režim odločil, da bo obrambo lastne države zagotovil z razvojem neodvisnih zmogljivosti za proizvodnjo orožja za množično uničenje. V tem kontekstu so balistične rakete pomenile najbolj primeren način za dostavo biološkega, kemičnega in jedrskega orožja v razvoju. Razvoj balističnega sistema je predstavljal edino učinkovito sredstvo zastraševanja proti nasprotnikovemu orožju za množično uničevanje (Taremi 2005, 98). V povojnem obdobju je balistični program Irana doživel hiter razvoj. Z dodatno pomočjo Severne Koreje, ki je priskrbela tehnologijo za razvoj raket Shahab-2 (bazira na Scud-2), se je doomet raket z 300 km povečal na 600 km. Iran je osvojil znanje konstrukcije, produkcije in testiranja teh raket, obenem pa se je za dodatno pomoč obrnil na Kitajsko in Rusijo (Cordesman 2008, 16).

Po Zalivski vojni, v kateri je iraška vojska zgubila na moči, je mednarodna inšpekcija OZN v Iraku odkrila razsežnost njegovega programa orožja za množično uničevanje. Odkritja, da je Irak razvil kemijske in biološke bojne glave za balistične izstrelke, delal na razvoju izstrelkov z 2500 km dosega in dosegel napredek v razvoju jedrskega orožja, je samo povečalo iranske težnje za razvoj balističnega programa in nekonvencionalnega orožja (Taremi 2005, 100). Poleg izkušenj iz vojne z Irakom je Iran poudarjal pomen balističnega programa tudi zaradi politične in vojaške učinkovitosti. Ta izhaja iz zmožnosti preboja obrambe, zmožnosti preživetja pred izstrelitvijo, kar pomeni, da jih je težko izslediti in uničiti, ter dolgega dometa, kar daje raketam strateški pomen. S tem bi Iran pridobil možnost uničenja tarč, ki so daleč oddaljene ter tako zastraševal države, ki bi lahko napadle njegovo ozemlje (Feickert 2004, 17).

8.1.1 Razvoj od konca hladne vojne do danes

S koncem hladne vojne in razpadom Sovjetske zveze se je spremenilo zaznavanje glavnih virov ogroženosti mednarodnega miru in varnosti. ZDA so s svojo politiko boja proti islamskemu radikalizmu in željo po dominaciji bližnjevzhodne regije zaradi strateških energetskih zalog, videle Iran kot glavni vir islamskega fundamentalizma. Zadrževanje iranske grožnje je postalo bistvenega pomena za dosego ciljev ZDA v regiji. Obenem so ZDA porazile Irak in znotraj iranske države se je pojavilo vprašanje, ali ni Iran naslednji. V času Clintonove administracije se je s t. i. politiko dvojnega zadrževanja (Dual Containment Policy), ki je imenovala Iran skupaj z Irakom za največja sovražnika ZDA, situacija samo poslabšala (Taremi 2005, 101). V tem obdobju je Iran začel tudi izdelovati izboljšano verzijo balistične rakete Shahab-3, ki je temeljila na tehnologiji rakete No-Dong 1/A in No-Dong B iz Severne Koreje. Razvoj in izdelava te rakete je postala povsem domača, sčasoma pa se je njena zmogljivost razvila. Njen doseg se je povečal na 900-1300 km, vendar se je zaradi številnih začetnih težav z učinkovitostjo, zanesljivostjo, testiranjem njen učinkoviti doseg z razvojem še večal. Do poletja 2001 je Iran uspešno testiral in spravil v serijsko proizvodnjo raketo Shahab-3, ki je imela doseg 1300 km (Cordesman 2006, 10). Tako je večina izraelskih mest, vojaških oporišč ZDA in naftne infrastrukture znotraj GCC držav postalo potencialna tarča raketnih napadov Irana. Že leta 1999 so ameriške obveščevalne službe domnevale da bo Iran razvil medcelinske balistične zmogljivosti, ki bi lahko ogrozile ozemlje ZDA. Nekateri strokovnjaki so trdili, da bi se to lahko zgodilo že leta 2010, drugi so govorili o obdobju v 2015 ali dlje, kar bi bilo odvisno od zunanje tehnološke pomoči (Moss 2009).

S terorističnimi napadi na ZDA leta 2001 se je pozornost mednarodne javnosti preusmerila na ogrožanje varnosti ZDA s strani teroristov in orožja za množično uničevanje. ZDA so s svojo interpretacijo mednarodnega terorizma v Iranu videle največji vir ogrožanja mednarodne varnosti. Iranska podpora različnim akterjem, ki jih ZDA definira kot islamske teroriste, in iranska želja po zagotovitvi orožja za množično uničevanje sta postavili Iran skupaj z Severno Korejo in Irakom na t. i. os zla (Taremi 2005, 101). Po napadu koalicijskih sil na režim Sadama Huseina leta 2003 in zaradi vojaške navzočnosti ZDA v sosednjem Afganistanu se je ameriška zaznava grožnje Irana samo še povečala. Zaradi svoje vojaške inferiornosti, predvsem v smislu zračnih sil in mornarice, se je Iran zopet obrnil na razvoj svojih balističnih zmogljivosti. Osredotočil se je na asimetrično vojskovanje z zastraševanjem ZDA in Izraela,

zato so balistične rakete služile predvsem temu namenu. Povečano varnostno sodelovanje držav GCC z ZDA v obliki nakupa sodobnih oborožitvenih sistemov, predvsem proti raketnih sistemov Patriot, postavljanje ameriških vojaških baz v regiji in odprte grožnje Izraela z napadom na Iran so postavile klerikalni režim v zastraševalni položaj proti celotni regiji (Senn 2009, 57).

Iran je začel z odprtimi grožnjami z napadom na naftne zmogljivosti v Perzijskem zalivu, kar bi močno prekinilo proizvodnjo nafte, njen izvoz na svetovni trg in posledično povzročilo globalno krizo na naftnem trgu. Če bi bile te rakete opremljene z jedrskimi konicami, bi onesposobile naftne zmogljivosti teh držav za več let. Iran se je s svojim balističnim programom in z njegovim hitrim napredkom postavil proti močni prisotnosti ameriških vojaških baz v državah GCC, Iraku in Afganistanu. S tem je poskušal otežiti projekcijo ameriške moči v regiji, ker so ZDA močno odvisne od teh oporišč za izvajanje svojih operacij (Taremi 2005, 103).

V tem času so iranske oblasti spoznale, da lahko balistične rakete še bolj okrepijo zastraševalni učinek Irana, in ne samo v regiji, kjer ameriške sile izvajajo operacije. S povečevanjem dometa njihovega balističnega programa bi lahko potencialne tarče postale ZDA in zahodne države. Veliko število civilnih žrtev doma bi pomenilo večji zastraševalni učinek kot sami boji v regiji in žrtve v teh bojih. Čeprav Iran nima balističnih izstrelkov, ki bi dosegli ZDA in zahodne zaveznike, predstavlja zmogljivost in kapacitete ter nedavni napredek pri raketah srednjega dosega Shahab-3 korak naprej k povečanju dosega in mogoče celo k izdelavi medcelinske balistične rakete (Taremi 2005, 103).

8.2 Arzenal balističnih izstrelkov

Tabela 8.1: Iranski arzenal balističnih izstrelkov

Balistični izstrelki kratkega dosega – do 1000 km							
Ime	Faze	Izvor	Pogonsko gorivo	Domet (km)	Koristen tovor (kg)	Leto izdelave	Inventar
Zelzal-1/Mushak-120	1	CSS-8 (RUS)	trdo	130	500	2001	200

Zelzal-1A/Mushak-160	1	CSS-8 (RUS)	trdo	160	500	2002	?
Zelzal-2/Mushak-200	1	SA-2	trdo	200-300	500		?
Shahab-1	1	SCUD-B	tekoče	300	980-1000	1995	50-300
Shahab-2	1	SCUD-C	tekoče	500	750-1000	?	40-150
Balistični izstrelki srednjega dosega – med 1000 in 3500 km							
Shahab-3	1	No-Dong (S KOR)	tekoče	1300	1040-1500	2002	300
Ghadr-101/Samen	1	Shaheen-1 (PAK)	trdo	800-1000	ni znano	2008	?
Sejjil/Ghadr-110	2	Shaheen-2 (PAK)	trdo	2000-2500	ni znano	2009	ni operativna
Ashura/Ghadr-110A	3	ni znano	trdo	3000	ni znano	2010	v testiranju
IRIS/Shahab-3D	1	M-18 (KIT)	trdo/tekoče	3000	ni znano	2005	ukinjena ?
X-55 LACM	1	AS-15 (SZ)	reaktivni	3000	ni znano	2001	12
Balistični izstrelki dolgega dosega – med 3500 do 7000							
Shahab-5	3	Taep'o-Dong (S.KOR)	tekoče	5500	390-1000	ni znano	0
Shahab-6	3	Taep'o-Dong (S.KOR)	tekoče	10000	270-1220	ni znano	0

Vir: (Bruno 2009)

8.2.1 Balistični izstrelki kratkega dosega – do 1000 km dometa

Iran je že kmalu po začetku vojne z Irakom spoznal strateško prednost balističnih izstrelkov. Uspeh in učinkovitost izstrelkov med vojno je vodil Iran, ki je kupil rakete Scud-B in Scud-C ter rakete No-Dong od Severne Koreje. Na podlagi tehnologije teh raket je Iran razvil in izboljšal učinkoviti domet teh raket ter s tem postavil temelje domači industriji balističnih izstrelkov (Bruno, 2009).

Najštevilčnejšo vlogo v silah iranskega balističnega programa predstavljajo rakete na tekoče gorivo Shahab-1 (300 km dometa) in Shahab-2 (500 km dometa), ki temeljijo na tehnologiji raket Scud-1 in Scud-2 iz Severne Koreje (glej tabelo 8.1). Izkazale so se posebej učinkovite v vojni z Irakom, predvsem v zadnjih fazah vojne, ko sta obe državi z obstreljevanjem mest poskušali prenesti premoč na svojo stran. Iran naj bi posedoval od 50 do 300 raket Shahab-1 in od 50 do 150 raket Shahab-2. Kljub temu, da je bil razvoj teh raket v preteklosti močno odvisen od tuje pomoči, je danes Iran razvil povsem svoje zmogljivosti za proizvodnjo teh raket (Global Security 2009).

V svojem arzenalu naj bi imel Iran tudi rakete kratkega dosega, ki so služile predvsem za obstreljevanje oporišč iranske opozicijske skupine MEK v Iraku. Vključujejo rakete na trdo gorivo zemlja-zemlja Fazeat (80-150 km dosega), Fadj in Zezeal rakete (150-200 km dosega) in prav tako protiladijske rakete in manevrirne izstrelke, podobni ameriški verziji manevrirnega izstrelka Tomahawk (Cordesman 2006, 3).

8.2.2. Balistični izstrelki srednjega dometa⁴ - med 1000 in 3500 km dometa

Shahab-3

Shahab-3 je balistični izstrelak srednjega dometa na tekoče pogonsko gorivo. Njegov učinkovit dolet je 900 do 1300 km, v nekaterih izboljšanih verzijah (Shahab-3A in Shahab-3B, ki uporabljata manjše bojne konice) celo 2500 km, kar omogoča Iranu da zadane tarče v Izraelu, Turčiji, indijskem podkontinentu in ameriške sile v Iraku, Afganistanu in Perzijskem zalivu (glej sliko 8.1). Balistični izstrelak Shahab-3, ki predstavlja glavni vir nevarnosti za države v regiji, ima nominalno težo tovora od 1000 do 1200 kg in ga domača industrija operativno uporablja in proizvaja od leta 2003. Nizka natančnost izstrelka naj bi pomenila, da je izstrelak uporaben samo za napade civilne populacije in nima nobene druge vojaške aplikacije kot zastraševanje sovražnikove civilne populacije (Missile Threat 2009a).

Iran naj bi tudi razvil večji balistični izstrelak Shahab-3A z dometom od 1500 do 1800 km z bojnimi glavami, ki lahko nosijo orožje za množično uničevanje. Njegov učinkovit premer cilja (CEP - circular error probability) naj bi znašal 1000 metrov, kar je v primerjavi s premerom 2500-4000 metri Shahab-3 velik napredek v natančnosti in sistemih za vodenje izstrelka (Missile Threat 2009a). Poleg tega naj bi skupaj z Severno Korejo razvijal balistični izstrelak Shahab-3B z učinkovitim dometom 2000-2500 km. Podatki nekaterih obveščevalnih služb predvidevajo, da ima Iran približno 6 Shahab-3/Ghadr-1 mobilnih izstrelitvenih sistemov (TEL- transporter-erector-launcher) in 12 - 18 Shahab-1/-2 TEL sistemov. Skupaj naj bi imel Iran 25 do 100 balističnih izstrelkov tipa Shahab-3 (Iran Watch 2010).

Čeprav Iran trdi, da je Shahab-3 namenjen za konvencionalne bojne konice, se nekateri znanstveniki strinjajo, da se njegova uporabnost in učinkovitost poveča s kemičnimi, biološkimi in jedrskimi bojnimi konicami. Po poročanju MEK-a aprila 2004 naj bi Iran razvil in testiral novejšo različico Shahab-3D/IRIS s 2400 km dosega, za katero so tudi razvili manjšo bojno glavo, kar zmanjša težo tovora in podaljša doseg rakete. S pomočjo kitajskega sistema za vodenje se je natančnost zadetka zmanjšala učinkovit premer cilja na 250 metrov

(Cordesman 2006, 13). Večji doseg Shahab-3 IRIS je pomenilo velik tehnološki napredek iranske balistične industrije in prehod iz tekočega goriva na trdo gorivo, kar je pospešilo

⁴ Kratica MRBM - MEDIUM RANGE BALLISTIC MISSILE. Domet 1000 do 3500 km.

iranske želje po izdelavi medcelinskih raket dolgega dosega. To potrjuje tudi poročilo izraelskih obveščevalnih služb, ki navajajo, da Iran poskuša razviti rakete Shahab-5 in Shahab-6 (Cordesman 2006, 13).

Shahab-4

Shahab-4 predstavlja novejšo generacijo balističnega izstrelka, ki ga je Iran v preteklosti razvijal s pomočjo dosedanjega znanja o raketah Shahab-3 in s tehnično pomočjo Rusije, Kitajske in Severne Koreje. Imel naj bi domet od 2200 do 2800 km ter koristen tovor do 1500 kg, temeljil pa naj bi na 3-stopenjski severnokorejski raketi Taepo-Dong (Global Security 2009).

Do sedaj naj Iranci ne bi uspešno razvili še nobene operativno uporabne rakete, kar so tudi potrdili leta 2003, ko so zavrnili nadaljno produkcijo. Njen podaljšan domet naj bi nasprotoval iranski zastraševalni politiki v regiji in naj bi povzročal preveč skrbi mednarodne skupnosti, predvsem Evrope. Je pa prizadevanje za njen razvoj nakazalo iranske želje in ambicije za razvoj balistične rakete, ki bi bila potencialno uporabna za pošiljanje satelitov v vesolje (Bruno 2009).

Shahab-5 in Shahab-6

Izraelske obveščevalne agencije so leta 2005 navajale, da naj bi Iran poskušal razviti balistične izrelke Shahab-5 in Shahab-6 od 3000 do 5000 km dometa. Temeljijo na severnokorejski 3-fazni raketi Taepo-Dong. Če bi Iran razvil te rakete, bi pridobil kapacitete za medcelinske balistične rakete omejenega dosega, kar bi ogrozilo območja celotne Evrope, večino Rusije, Kitajsko, Indijo, večino Afrike ter bi se močno približal vzhodnim obalam ZDA. Do sedaj Iran ni razvil nobene operativno uporabne rakete, vendar je s pridobitvijo načrtov in poizkusom proizvodnje naredil velik korak naprej v razvoju balističnega programa (Cordesman 2006, 15).

8.2.3 Balistični izstrelki na trdo gorivo Ghadr-1 in Sejvil-2

Ghadr-1

Ghadr-1 je dvostopenjska balistična raketa s pogonom na trdo gorivo, ki so jo iranski znanstveniki razvili in izdelali leta 2004, ko so začeli s testiranjem modificirane verzije Shahab-3A rakete. Ima povečan doomet okoli 1800 km in lahko nosi 750 kg težko bojno glavo, kar ji omogoča napadati cilje v Izraelu in Bližnjem vzhodu. Po nekaterih podatkih naj bi bila ta raketa oblikovana tako, da bi lahko nosila jedrsko konico, obenem pa lahko z dodelavami v večstopenjsko raketo poveča svoj doomet (Missile Threat 2009b).

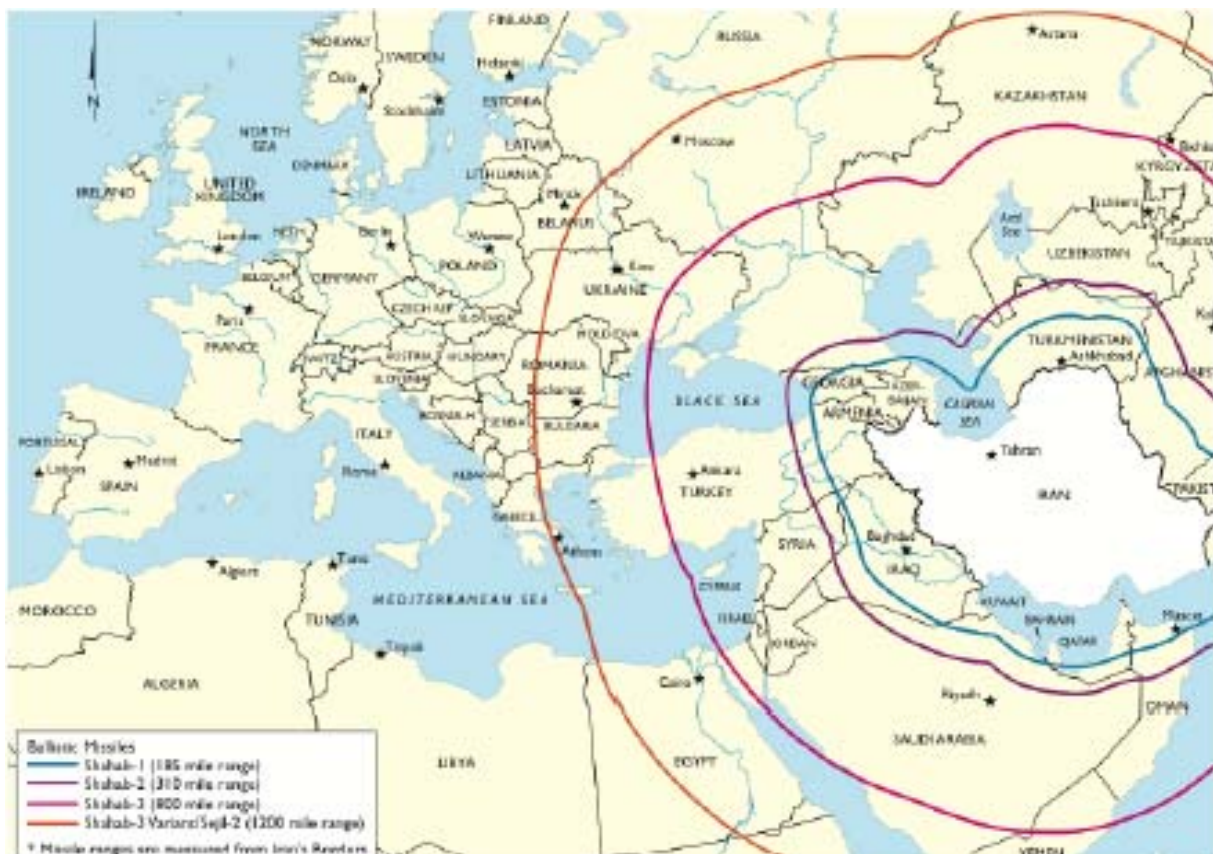
Sejvil-2

Iran prav tako razvija nov balistični izstrelak srednjega dosega na trdo gorivo, Sejvil-2, ki lahko nosi 750 kg težko bojno glavo in ima doomet približno 2000 km daleč. To označuje Iran kot edino državo, ki je razvila raketo s tako dolgim dometom preden je razvila jedrsko orožje. Sistem balističnih raket na trdo gorivo nudi veliko strateških prednosti, med drugim je manj ranljiv na preventivne zračne napade sovražnikov zaradi krajšega časa za pripravo izstrelitve (Thielmann 2010). Najnovejša testiranja in izboljšave naj bi po navajanju iranskih oblasti podaljšala doomet do 2200 km ter povečale nosilnost konice do 1200 kg, obenem pa so spremenili nastavitve rakete, da lahko uporabi različne bojne glave ter jo opremili z materialom, ki odbija radarske žarke. Iranske oblasti trdijo, da nova raketa dosega večje hitrosti med letom, zato naj bi jo bilo še težje prestreči, obenem pa naj bi bila natančnejša od Shahab-3 raket. Uzi Rubin, ustanovitelj izraelskega obrambnega programa ocenjuje, da bo Iran postopoma popolnoma nadomestil rakete Shahab na tekoče gorivo s Sejvil raketami na trdo gorivo ter si s tem povečal možnosti za preživetje in manevriranje svojih strateških balističnih sil (Missile Threat 2009b). Novi balistični izstrelak Sajvil-2, ki so ga prvič uspešno testirali novembra 2008, potrebuje še tri do pet let testnih letov preden lahko postane uporaben za vojaške enote. Iran mora še demonstrirati, da posamezne faze rakete delujejo konsistentno in se na njih lahko zanesejo v različnih operacijskih pogojih. Glede na izkušnje z ostalimi državami in zgodovino razvoja raket na trdo gorivo lahko pričakujemo uporabnost teh raket leta v petih letih (Hoffman 2010).

8.2.4 Medcelinski balistični izstrelki dolgega dosega⁵ - več kot 5500 km

Analitiki so razdeljeni glede ambicij iranskega balističnega programa dolgega dosega. Po navajanju kongresne raziskovalne službe ZDA in po podatkih obveščevalnih služb naj bi bil Iran sposoben razviti takšne kapacitete šele proti koncu desetletja ali kasneje. To je vodilo predsednika Obama, da je preusmeril politiko prejšnje administracije, ki je videla medcelinske balistične izstrelke dolgega dosega kot direktno grožnjo varnosti ZDA (Bruno 2009). Iran naj bi začel razvijati ICBM že sredi devetdesetih let (Shahab-6), vendar obstajajo zelo majhne verjetnosti, da so ti programi še vedno aktivni. Kolikšno grožnjo varnosti ZDA predstavljajo iranski ICBM program lahko vidimo tudi v poročilu Nacionalnega zračnega in vesoljskega obveščevalnega centra ameriških zračnih sil. Tukaj ne dajejo nobenega poudarka tem balističnim izstrelkom, omenjajo samo, da je z uspešnim testiranjem večstopenjske rakete za pošiljanje satelitov v vesolj Safir, Iran postavil osnovo za tehnologijo ICBM (Bruno 2009).

Slika 8.1: Predvideni domet iranskih balističnih raket

Vir: Cordesman (2012).

⁵ Kratica ICBM - INTERCONTINENTAL BALLISTIC MISSILES. Domet nad 5500 km.

8.3 Iranski vesoljski program – implikacije za medcelinske balistične izstrelke

Z izstrelitvijo svojega prvega satelita Sinah-1 27. oktobra 2005 je Iran prikazal pomemben tehnološki korak k svojim vesoljskim ambicijam. Sedanje in prihodnje vesoljske kapacitete so zaenkrat še močno odvisne od zunanje tehnološke in znanstvene pomoči, predvsem Rusije, Severne Koreje in Kitajske, vendar lahko glede na sedanji razvoj balističnega in jedrskega programa domnevamo, da bo ta program sledil tema dvema programoma (Hoffman 2010).

Teheran strmi k napredku vesoljskega programa zaradi civilnih in vojaških ciljev. Z pošiljanjem naprednih satelitov v vesolje bi dobili zmogljivosti za natančno vodenje svojih Shahab balističnih izstrelkov. S pomočjo satelitov lahko opazuje zemeljsko površje in pridobi pomembne obveščevalne podatke (Kass 2006).

V zadnjem času se Iran trudi izboljšati vesoljski program in pošilja čedalje bolj napredne satelite na čedalje bolj zmogljivih nosilnih raketah. To sledi vzorcu Kitajske, Pakistana in Severne Koreje, ki so pod "krinko" civilnega programa razvijali nosilne rakete za satelite, ki pa so zlahka uporabne tudi kot balistični izstrelki z daljšim dosegom (Kass 2006). Kaže, da tudi Iran sledi tem ambicijam, predvsem zaradi dejstva, da najpomembnejšo vlogo pri razvoju tega programa igra ministrstvo za obrambo. Del odgovornosti pa nosi tudi IRGC, ki je odgovorna za program Shahab, katerega lahko Iran modificira za uporabo nosilne rakete za vesoljski program (Blanche 2009, 20).

ZDA in njene zaveznice vidijo iranska prizadevanja po zagotovitvi naprednega vesoljskega programa kot vir ogrožanja njihove varnosti in miru. Preko satelitov si želi Iran po njihovem mnenju izboljšati vojaške zmogljivosti za napad na potencialne sovražnike in obenem opazovati regijo. S tem ko bi izboljšali izstrelak Shahab, da bi postal satelitsko voden, bi lahko precej natančno zadeli tarče v Izraelu in ameriške sile v regiji. Ambicije je nakazal tudi bivši direktor Iranske vesoljske agencije, ko je dejal, da je lahko ista tehnologija uporabljena za balistične izstrelke uporabljena tudi za nosilne rakete za satelite (Kass 2006).

Velik tehnološki napredek je februarja 2009 pomenila izstrelitev iranskega satelita Omid-1 na nosilni raketi Safir-2. Ta raketa temelji na dvostopenjski raketi na trdo gorivo, ki je bolj zanesljiva, priprava na izstrelitev pa poteka hitreje. Nekateri zahodni analitiki so tako sklepali, da so Iranci korak bližje v razvoju rakete z dometom daljšim od 2500 km. Zaskrbljujoči

element je prehod iz tekočega goriva na trdo, kar pomeni, da so rakete lahko mobilne in izstreljene takoj po polnitvi goriva in s tem jih je težje opaziti z sateliti ter uničiti (Blanche 2009, 21).

Po navajanju Jane's Defence Weekly-a, ki nadzira iranski balistični program, naj bi izstrelitev satelita domače proizvodnje na raketi, ki temelji na Shahab-3 programu pomenila velik napredek balističnega programa. Vendar naj bi ta raketa lahko nosila samo omejene količine tovora, kar zmanjšuje njihovo uporabnost za bojne konice. Postavlja se tudi vprašanje, ali bi bila lahko ob morebitnem razvoju jedrskega orožja iranska balistična industrija sposobna dovolj zmanjšati bojno konico za uporabo na teh balističnih izstrelkih (Blanche 2009, 20).

Iranci naj bi razvijali vesoljski program zaradi različnih razlogov. Preko njega se jim povečuje občutek nacionalnega ponosa. Desetletja dolga politika razvoja programa naj bi državi prinesla tudi neka status prestiža, saj naj bi poleg jedrskega in balističnega programa imela pravico do razvoja napredne tehnologije, ki pa jo ZDA in njeni podporniki z različnimi sankcijami hočejo omejiti. Iran kot vesoljska sila bo še bolj združil iransko populacijo in legitimiziral politiko vodstva. Z dosego tehnološkega napredka in uspešnim testiranjem nosilne rakete se je Iran razglasil za vesoljsko silo in okrepil svojo globalno pozicijo ter s tem povečal skrbi mednarodne skupnosti glede namena režima v Teheranu (Cordesman 2006, 17).

Omeniti moramo, da so sedanje kapacitete vesoljskega programa omejene. Iran naj bi bil po navajanju strokovnjakov IISS še leta stran od razvoja rakete, ki bi lahko nosila večji tovor, kot npr. najsodobnejši izvidniški satelit. Sedaj lahko pošiljajo v vesolje samo manjše satelite, ki tehtajo manj kot 200 kg, kar pa ni uporabno za večje konvencionalne bojne konice. Zaradi velikih stacionarnih silosov in velikih nemobilnih nosilnih raket je ta tehnologija občutljiva na preventivne napade nasprotnikov in naj ne bi bila ravno primerna za vojaške namene, kar pa bo v prihodnosti predstavljalo velik tehnološki in operativni izziv (Fitzpatrick 2011a).

Skrbi mednarodne skupnosti glede iranskega balističnega programa je povzročil prispevek iranske državne televizije 28. junija 2011, ki je prikazoval podzemne silose, v katerih naj bi bile balistične rakete srednjega in dolgega dosega, pripravljene zadeti oddaljene tarče. Podzemni silosi so težje tarče za uničenje kot nadzemni in Iran jih je po besedah režima postavil, da bi morebitne sovražnike odvrnil od napada. Po besedah predstavnika IRGC naj bi silosi služili kot enota za hitro ukrepanje, ki so v vertikalnem položaju in pripravljene za

izstrelitev na sovražnikove tarče (Broad 2011).

IISS je v svojih analizah že maja 2010 poročala o dokazih o obstoju podzemnih silosov, kjer bi zaradi lokacije na severozahodu Irana, lahko izstrelile balistične rakete na tarče v Iraku, Turčiji, Izraelu in v Perzijskem zalivu. Po njihovih predvidevanjih je logičen razlog za gradnjo silosov priprava za postavitve večjih raket, ne pa zagotovitev podzemne zaščite za obstoječe rakete Shahab-3. Večje rakete zahtevajo fiksne postavitve v obliki silosov ali izstrelitvenih ploščadi, obstoječe iranske balistične kapacitete pa so lahko izstreljene tudi iz mobilnih platform. V vseh prejšnjih prikazovanjih raket Shahab-3 je režim uporabljal mobilne transporterje in izstrelitvene transporterje, sedaj pa je spremenil način uporabe le-teh. Po besedah poveljnika zračnih sil IRGC, Hajizadeha, naj bi »silosi predstavljali ključno sredstvo Irana pri soočanju z Zahodom. S temi zmogljivostmi smo sigurni, da se lahko soočimo z nasprotnikom in obranimo Islamsko republiko Iran« (Broad 2011).

8.4 Iranski balistični program in regionalna oboroževalna tekma

Ameriški predsednik Obama je 17. septembra 2009 naznanil, da je po poročilih obveščevalnih služb glede nevarnosti iranskega balističnega programa spremenil dosednji načrt postavitve ameriške protiraketne obrambe na češkem in poljskem ozemlju. Fiksne obrambne sisteme naj bi nadomestili s kopensko in morsko nameščenimi sistemi znotraj območja Perzijskega zaliva. Po besedah predsednika Obame in obrambnega sekretarja Roberta Gatesa predstavljajo iranski balistični izstrelki srednjega dosega (glej sliko 8.1), ki so v zadnjem času dosegli znaten napredek v tehnologiji, glavno potencialno grožnjo varnosti ameriškim vojaškim silam v regiji in prav tako ameriškim zaveznikom in partnerjem v Evropi in Bližnjem vzhodu (Mader 2009, 36).

Po navajanju Senna (2009, 55) se je v zadnjem času preveč pozornosti namenilo iranskemu jedrskemu programu, predvsem zaradi jedrskega orožja, zato mednarodna javnost ni bila pozorna na povečanje oboroževalne tekme na Bližnjem vzhodu. Napredek iranskega balističnega programa je povzročil dinamiko nakupov in razvoja protiraketnih obrambnih sistemov v državah GCC in Izraelu. Vse države so videle grožnjo v iranskih balističnih izstrelkih, vendar niso računale na stranske učinke teh obrambnih sistemov na Iran. Kakor pravi avtor članka, bo pospešena razporeditev protiraketnih obrambnih sistemov na zahodni

obali Perzijskega zaliva samo vodila Iran k sprejetju protiukrepov, ki bodo pospešili regionalno oboroževalno tekmo proti interesom iranskih sosedov, Evrope in ZDA (Senn 2009, 55).

Obrambne sisteme sosednjih držav vidijo v Teheranu kot rastočo grožnjo njihovemu zastraševalnemu učinku balističnega programa. Napačne domneve držav GCC, da bodo ti sistemi odvrnili Iran od svojih balističnih ambicij, povzročajo zato samo še večje skrbi mednarodne skupnosti. Iranske balistične rakete niso samo sredstvo izbire, ampak strateška nujnost, predvsem zaradi slabe vojaške moči konvencionalnih sil. Predstavljajo tehnološki napredek in so simbol iranske želje po statusu velesile (Senn 2009, 62).

Zavedati se moramo, da ti obrambni sistemi ne bodo veliko pripomogli k prizadevanju ZDA po zagotavljanju varnosti v regiji. Ker bodo reakcije Irana zaznane kot nadaljevanje agresivne oborožitvene tekme, si bodo države v regiji prizadevale pridobiti še več varnostnih zagotovil ZDA - nabava večjega števila obrambnih sistemov, povečanje števila ameriških sil v regiji, nabava novih naprednejših oborožitvenih sistemov, itd. Tako bo Iran postal še bolj ogrožen in bo prisiljen k povečanju in posodabljanju svojih balističnih kapacitet, lahko pa bo tudi začel množično razvijati orožja za množično uničevanje. Zato bi morale ZDA omejiti dobavo novih obrambnih sistemov v regijo in poskušati s politiko soočanja z Iranom (Senn 2009, 63).

8.5 Izrael in iranski balistični program

Nobena država ni bolj zaskrbljena glede napredka iranskega jedrskega programa kot Izrael, ki se najbolj med vsemi državami v regiji prizadeva, da bi ga preprečil, omejil in nevtraliziral. V kontekstu prekrivajočih se rivalstev in večstranskih strateških osi povzroča širjenje balističnih izstrelkov grožnje miru in varnosti v regiji. Paralelni razvoj programov kemičnega, biološkega in jedrskega orožja dviga vprašanje uporabe teh orožij za bojne konice na balističnih izstrelkih. Nekateri uradniki v državah GCC in svetu vidijo te tri potencialne iranske programe kot način "kompenzacije" za nedeklarirano, vendar sprejeto jedrsko orožje ali kot strateški "stabilizator" proti izraelski konvencionalni vojaški premoči (Chubin 2002, 60).

Z razvojem iranskega balističnega programa, proliferacijo balističnih raket in potencialnim iranskim razvojem jedrskega orožja se je zaznava ogroženosti Izraela povečala. S tem se je

zmanjšala izraelska strateška globina, kar je približalo oddaljene grožnje in zmanjšalo odzivni čas, obenem pa je bila izraelska premoč v zračni sili postavljena pred izziv (Feickert 2004). Iransko zanikanje obstoja izraelske države kot okupatorke palestinskih ozemelj, izjave predsednika Ahmadinedžada o uničenju sionističnega režima in zanikanju holokavsta ter pogosti napisi na balističnih raketah, usmerjeni proti Izraelu in ZDA, samo dodajo k zmanjšanemu občutku varnosti (Weiss 2009, 81). Izrael občuti zastraševalni učinek iranskih raket tudi neposredno v svoji bližini, ker večina raket izstreljenih iz palestinskih območij izvira iz Irana. V Libanonu pa je Hezbolah leta 2009 opremil svoje vojaške sile s 40.000 različnimi raketami, nekaterimi najnaprednejšimi, ki izvirajo iz Irana in lahko dosežejo glavno mesto Tel Aviv (Weiss 2009, 83).

Glavni vir ogrožanja varnosti predstavlja možnost uporabe bojnih konic z orožjem za množično uničevanje na balističnih izstrelkih. Iranski balistični industriji je uspelo razviti raketo Shahab-3, kar je v očeh izraelske javnosti pomenilo, da so njihova mesta znotraj dosega tega orožja (glej sliko 8.1). Iransko zanikanje legitimnega obstoja Izraela in razvoj balističnega programa skupaj z možnostjo uporabe nekonvencionalnih bojnih glav predstavlja tako strateško grožnjo obstoju Izraela (Weiss 2009, 84).

S tem so se grožnje obeh strani povečale, obe državi pa sta skušali preko prikaza svojih vojaških zmogljivosti preprečiti morebitno direktno konfrontacijo. Na eni strani imamo tako Izrael, ki se po njegovih besedah trudi zaveziti širjenje orožja za množično uničevanje, največkrat z odprtimi grožnjami z napadi na sporne objekte. Na drugi strani pa se Iran kot podpisnik NPT poskuša preko civilnega jedrskega programa vsaj približati, če ne razviti, kapacitete za jedrsko orožje in odkrito grozi z uničujočimi povračilnimi ukrepi v primeru izraelskega napada (Chubin 2002, 62).

Poleg napredka balističnega programa je za varnost Izraela zaskrbljujoče istočasno prizadevanje Irana zagotoviti zadostne količine obogatene urana, s katerim bi lahko razvil jedrske vojaške zmogljivosti. Izraelske oblasti predvidevajo, da je čas potreben za izdelavo jedrskega orožja krajši od potrebnega časa za izdelavo operativno uporabnega balističnega izstrelka, ki bi lahko dosegel Evropo ali ZDA. Obenem pa ni nujno, da to orožje Iran uporabi za bojne konice balističnih izstrelkov. Večjo skrb mednarodne skupnosti in predvsem Izraela pomeni morebitno posredovanje jedrskega orožja terorističnim skupinam, ki lahko orožje uporabijo oziroma dostavijo s pomočjo alternativnih sredstev, na primer plovil ali vozil.

Vendar, dokler ni neposrednih dokazov, da Iran ima ali razvija jedrsko orožje, predstavlja iranski balistični izstrelak Ghadr-1 s svojo večjo natančnostjo in zelo močno konvencionalno bojno glavo trenutno najbolj očitno grožnjo varnosti (Fitzpatrick 2010).

Izrael velikokrat izrablja povečevanje zaznave ogroženosti s strani Irana za notranjepolitične namene, z njo povečuje odvrtačno politiko ter išče načine za povečanje obrambnih zmogljivosti. Preko ZDA in neposredno poskuša aktivno upočasniti in omejiti prenos tehnologije in znanja izdelave orožja, kar je omejilo in postavilo iranski balistični program v odvisen položaj od tuje asistencije (Chubin 2002, 64).

Tukaj pa lahko omenimo dvojne standarde mednarodne skupnosti glede zaznave ogroženosti varnosti v regiji. Izrael trdi, da je zaskrbljen zaradi iranskih obrambnih programov, ki so po besedah iranskih oblasti namenjene izključno odvrtačanju izraelske grožnje. Po drugi strani pa ima Izrael monopol v regiji na področju jedrskega orožja, razvija in uporablja najnaprednejše obrambne sisteme, lasti največji arzenal balističnih izstrelkov v regiji, ima najmočnejšo in najnaprednejšo vojsko, zračne sile, kemično in biološko orožje in se istočasno poskuša izogniti zavezi mednarodnim konvencijam (predvsem NPT) (Broad 2011).

8.6 Omejitve balističnega programa

Iranske balistične rakete predstavljajo predvsem uporabnost kot politično orožje za vodenje ustrahovanja proti nasprotnikovim mestom. Čeprav takšni napadi povečujejo ogroženost varnosti civilistov, bi bile pričakovane žrtve majhne. Mogoče celo manj kot 100, tudi če upoštevamo celoten konvencionalni balistični arzenal Irana in dejstvo, da večina raket prebije obrambne zmogljivosti. Vojaška koristnost iranskih raket je zelo omejena zaradi njihove omejene natančnosti. Če bi hotel Iran uničiti natančno določeno vojaško tarčo, bi moral uporabiti večino, če ne celo vse kapacitete balističnih raket za eno vojaško operacijo. Lahko bi na primer omejil dostop do zalog goriva ali omejil nasprotnikove operacije, vendar balistični izstrelki ne bi bili primerni za prenehanje glavnih vojaških aktivnosti (Chipman 2010). Tudi uporaba biološke ali kemijske bojne konice ni izključena, čeprav se je Iran zavezal z mednarodnimi pogodbami proti razvijanju tega, vendar ni znano ali poseduje takšno orožje. Ravno zaradi omejene natančnosti, majhnega števila raket in malo mobilnih izstrelitvenih zmogljivosti ne bi mogel znatno omejiti nasprotnikove vojaške operacije v regiji

(Chipman 2010).

Omeniti moramo, da je iranski balistični program v zadnjih letih dosegel zelo velik napredek, vendar še vedno ostaja močno odvisen od zunanje pomoči in podpore za zagotovitev ključnih materialov, opreme in komponent. Zaenkrat ne obstajajo dokazi, da lahko Iran sam razvije in proizvede ključne elemente za navigacijo in vodenje balističnih izstrelkov. Predvsem natančnost izstrelkov naj bi po njihovem mnenju predstavljala največjo šibkost balističnega programa, zato se mednarodna skupnost z različnimi sankcijami trudi, da bi Iranu onemogočila dostop do tehnologije za nadaljnji razvoj balističnega programa (Broad 2011).

Za naše razumevanje časovnega intervala razvoja balističnega programa Irana moramo obravnavati izkušnje drugih držav na tem področju. Iran bo moral balistične izstrelke Shahab-3 in Ghadr-1, ki temeljijo na motorjih na tekoče gorivo, v naslednjih letih še bolj zavzeto testirati. Zato naj ne bi bil Iran razviti izstrelk, sposoben doseči cilje v Zahodni Evropi pred letom 2015 ali še kasneje. Razvoj v smeri tehnologije balističnih izstrelkov na trdo gorivo Sajjil, ki bodo nosili tovor ene tone z dosegom 3700 km pa naj bi bil 4 do 5 let daleč od zagotovitve ustreznih kapacitet (Fitzpatrick 2011a).

Grožnja varnosti, predvsem državam v Evropi naj bi predstavljal tudi razvoj balističnih izstrelkov na trdo gorivo druge generacije z dosegom 4000 do 5000 km, ki pa naj bi bil oddaljen več kot 5 let. Izkušnje podobnih programov v Franciji in na Kitajskem pričajo o razvoju v desetih letih, čeprav je Indija zaradi ogromne pomoči različnih mednarodnih akterjev skrajšala razvoj na šest do sedem let. Vendar Iran naj ne bi bil sposoben skrajšati to obdobje desetih let, predvsem zaradi zanašanja na uvoz tehnologije, komponent, tehnične pomoči in dolgotrajnih testnih izstrelitev (Fitzpatrick 2011a).

Strokovnjaki IISS sklepajo, da bi Iran glede na pretekli razvoj iranskega balističnega in vesoljskega programa najprej razvil program izstrelkov vmesnega dosega (2500-3500 km) preden bi se odločil za razvoj medcelinskih balističnih raket, ki bi lahko dosegle vzhodne obale ZDA (le te so oddaljene od Irana 9000 km). Tako sklepajo, da je razvoj ICBM programa, ki temeljijo na tehnologiji raket Scud in No-Dong, oddaljen najmanj 13 do 15 let (Fitzpatrick 2011a).

9 PODPORA TERORISTIČNIM SKUPINAM

9.1 Iran in strateška uporaba terorizma od 1979 do 1996 kot ideološka podpora

Iran je začel s podporo radikalnih skupin kmalu po islamski revoluciji leta 1979, ko je bil strmoglavljen šahov režim. Klerikalni voditelji so verjeli, da preveliko vmešavanje ZDA v iransko kulturo in družbo pomeni grožnjo islamski kulturi. Glavno vodilo Teherana je postal izvoz revolucije po svetu, kar je vodilo Iran, da je začel podpirati razne radikalne skupine, in mnoge med njimi so sprejele terorizem kot način delovanja proti nasprotnikom. Znotraj tega je glavno teološko opravičilo za podporo revolucije predstavljala želja klerikov po širjenju islama ne glede na meje držav (Bahgat 1999). Po Bymanu (2008, 170) naj bi celo iranska ustava pozivala k razširitvi suverenosti božjega prava preko celega sveta. Za iranske voditelje je podpora islama pomenila podporo revoluciji in preko promocije revolucije so sebe postavili v obrambo, kar jim je omogočilo preživetje režima. Kot predstavnik največje šiitske skupnosti na svetu je Iran kmalu po revoluciji postal aktiven podpornik številnih šiitskih muslimanskih skupin po svetu. V večini muslimanskih držav so se šiitske skupnosti soočale z zatiranjem in diskriminacijo, zato jih je revolucionarna ideja spodbudila k ukrepanju in k iskanju iranske pomoči. Tako je Iran podprl šiitske skupine v Iraku, Bahreinu, Saudski Arabiji, Pakistanu, Kuvajtu in drugod. Obenem pa so idejo "osvoboditve zatiranih" sprejele tudi druge, levo orientirane revolucionarne skupine, in nekatere izmed njih so izhajale celo iz sekularnih ideologij (Byman 2008).

Prva večja akcija Teherana je bila leta 1981, ko je Iran podprl radikalne šiite v Bahreinu oz. Islamsko fronto za osvoboditev Bahreina v njihovem prizadevanju izvesti državni prevrat proti vladajoči družini Al Khalifa. Med iraško-iransko vojno so leta 1982 organizirali različne šiitske skupine v Vrhovni svet za islamsko revolucijo v Iraku (SCIRI), ki ni predstavljala samo oborožene skupine, ampak tudi nekakšno vlado v čakanju. Z njo so se borili proti sunitskemu diktatorju Sadamu Huseinu in obenem želeli ustanoviti Iranu podobno islamsko vlado v Iraku (Bahgat 1999).

Ideološka podpora pa je v očeh iranskih sosednjih držav spodbudila veliko sovražnosti. Te države so z znatno pomočjo ZDA redno obsojale Iran, zamrzovale ali prekinile trgovanje z njim, ustanovljale so proti-iranska zavezništva, sprejemala so iranske disidente (vključno z

več skupinami, ki so podpirale terorizem proti Iranu) in kako drugače ukrepale za zmanjšanje moči in izolacijo novega režima. Zato se je med Iranom in mnogimi državami v regiji razvilo strateško rivalstvo, v katerem sta terorizem in podpora prevratnikom postala glavno "orožje" Irana. Podpora subverzivnim gibanjem je postala iransko sredstvo zmanjšanja moči in destabilizacije sosednjih režimov, preko katerega so širili revolucijo in poskušali odstraniti nelegitimne režime (Bahgat 1999).

Zaradi odvisnosti legitimnosti režima od njegovega statusa zaščitnika muslimanov, predvsem šiitov, po celem svetu, dodaten razlog za podporo radikalnim skupinam predstavlja tudi iranska zunanja politika. Da bi podprl svojo vlogo vse močnejše sile v regiji, je Iran v osemdesetih letih podprl različne šiitske skupine, od stranke Dawa v Iraku, Islamske fronte za osvoboditev Bahreina, skupine Tehrika Jafariya v Pakistanu in podobne (Byman 2008, 171).

Po drugi strani pa mu je podpora skupin, kot sta libanonski Hezbolah in palestinski Hamas ter Palestinski islamski jihad omogočila, da se je posredno soočil z interesi Izraela in prisotnostjo ZDA v regiji. Tako je leta 1983 Hezbolah pridobil veliko pozornost ZDA, ko je izvedel teroristični napad na ameriško ambasado in mornariško vojašnico v Bejrutu, kjer je umrlo 304 ljudi. Po teh dogodkih je ameriški predsednik Reagan februarja 1984 ukazal umik ameriških sil iz območja. Prav tako je bil Hezbolah odgovoren za nekatere ugrabitve ljudi, izvedel naj bi atentate na iranske disidente v Evropi, sodeloval pa naj bi tudi z Iranom v bombnem napadu na židovski center v Buenos Airesu, kjer je umrlo 86 ljudi. Iran naj bi sodeloval z različnimi skupinami, ki so napadale Izrael ter s tem kompenziral vojaško inferiornost proti močnejšemu nasprotniku s teroristično aktivnostjo brez direktne vpletenosti (Bahgat 1999).

9.2 Implikacije podpore terorizmu

V obdobju med letoma 1979 in 1996 je bila uporaba terorizma za doseg političnih ciljev močno razširjena znotraj iranskega režima. V tej svoji "militantni" fazi si je Iran prizadeval širiti svoj vpliv in revolucijo s sredstvi, ki niso sovpadali z njihovimi ambicijami. Terorizem kot način vpliva je bil z lahkoto sprejet in celo soroden z revolucionarno idejo. V času, ko režim še ni bil utrjen, je terorizem pomenil podaljšek revolucionarne politike: tajne, prisilne, takšne, ki se je ne da zlahka pripisati Iranu. Njegova uporaba je zagotovila režimu, da se izogne dvema ekstremoma. Na eni strani neposredni vpletenosti, kar bi mogoče sprožilo konfrontacijo, in na drugi strani popolni "vzdržnosti" skupaj z zmanjšanjem možnosti

vplivanja na dogajanja (Chubin 2002, 89–90).

Zavedati se moramo, da se je iransko sodelovanje s terorističnimi skupinami precej spremenilo od osemdesetih in devetdesetih let. Najpomembnejše iz vidika ZDA je, da ne cilja več ameriške tarče direktno, ampak uporablja terorizem kot obliko odvracjanja. Obenem pa pušča odprto možnost, da lahko uporabi ameriške ambasade in druga poslopja kot morebitne tarče, če bi ZDA nenadoma povečale pritisk na Iran ali grozile z vojaško intervencijo (Byman 2008, 172).

Teheran je v začetku devetdesetih let močno zmanjšal tudi operacije v Evropi in v državah Perzijskega in Arabskega zaliva. Iranski uradniki so se bali, da bi evropske države lahko zaradi pritiska tamkajšnjih iranskih disidentov, stopnjevale podporo za sankcije in zmanjšale gospodarsko sodelovanje z Iranom. Sredi devetdesetih let je takratni iranski predsednik Rafsanjani ponovno vzpostavil boljše odnose z državami Arabskega zaliva, kar je vodilo v prekinitev aktivne podpore spremembi režimov, čeprav so obdržali stike s tamkajšnjimi šiitskimi skupinami (Byman 2008, 172).

Po Bymanu je podpora terorističnim in radikalnim skupinam omogočila dve stvari:

1. oslabitev svojih sosednjih držav preko projekcije moči;
2. vpliv na dogodke na bolj oddaljenih območjih, zlasti preko pridobitve glasu v opoziciji določenim režimom – predvsem v arabsko-izraelskem konfliktu preko Hamasa in Palestinskega islamskega Jihada v Palestini ter Hezbolaha v Libanonu (Byman 2008, 171).

Kot pravi Chubin (2002, 89), v tem času terorizem kot sredstvo državne politike ni predstavljal izjemo, ampak predvsem orodje za doseg določenih političnih ciljev:

1. Kot del "vojne" je bil uporabljen za spremembo politike ali za izgon nasprotnikov, kar pričajo bombardiranja oporišč ameriških marincev in francoskih ciljev v Libanonu v osemdesetih letih ter bombni incidenti v Kuvajtu.
2. Uporabljen je bil za izsiljevanje, ustraševanje in spodkopavanje režimov sosednjih držav za spremembo politik v interesu iranskih oblasti. Primer predstavlja podpora držav GCC Iraku med iraško-iransko vojno.
3. Služil je za širjenje iranskega islamskega modela ureditve, na primer v Libanonu in v manjšem obsegu tudi v Severni Afriki in Aziji.

4. Zagotavljal je sredstva in načine za pridobitev vpliva ali moči v določeni zadevi, največkrat okoli vprašanja Palestine in mirovnega procesa (Chubin 2002, 89).

Prav tako pa je znotraj Irana terorizem pripomogel k ohranjanju militantnosti revolucije. Večkrat je bil produkt domače in strankarske politike ter je predstavljal sredstvo za ohranjanje režima in kontrole – umori iranskih opozicijskih privrženecv, intelektualcev, kritikov režima doma in po svetu (Chubin 2002, 89–90).

Kljub temu, da se je v letih do 1996 spreminjala politika in vodstvo Islamske republike Iran in da so bili posamezni voditelji različno naklonjeni palestinskemu vprašanju, arabskim režimom na Bližnjem vzhodu in navzočnosti tujih sil v regiji, je do tega obdobja ostal terorizem močno uveljavljeno orodje državne politike Irana. Iran je pod vodstvom predsednika Khatamija zmanjšal podporo terorizmu in prešel na bolj "zmerno" podporo osvobodilnim gibanjem na Bližnjem vzhodu. Khatami je celo izboljšal odnose s sosednjimi državami in dosegel neke vrste "varnostni dogovor" s Saudsko Arabijo, preko katerega sta se obe državi zavzeli za bojevanje proti terorizmu, tihotapljenju in trgovini z drogami in organiziranemu kriminalu. Iranske oblasti so se tako osredotočile na pravico palestinskih prebivalcev do svoje države in na svojo vlogo voditelja arabsko-muslimanskega sveta (Byman 2006).

9.3 11. september 2001 in vojna proti terorizmu

Z napadom Al Kaide 11. septembra 2001 na Svetovni trgovinski center so ZDA terorizem postavile kot prioriteto njihove nacionalne varnosti. ZDA so napovedale vojno terorizmu in se zavzele za nadaljevanje vojne, če bo potrebna za njegovo uničenje. V prvi fazi so se zavzeli za uničenje mreže Al Kaide in zavetišča, ki so ga tej mreži nudili talibani v Afganistanu (Byman 2008, 12). Iran kot sosednja država je tako postal direktno ogrožen zaradi prisotnosti vojske ZDA v njegovi bližini. V svojem iskanju široke koalicije za napad na Afganistan in dolgotrajno večdimenzionalno vojno proti terorizmu, so morale ZDA upoštevati vlogo Irana v regiji. Na eni strani je Iran kot sosednja država Afganistana (s katerim je imel slabe odnose, predvsem z režimom talibanov) imel potencial za pomoč koaliciji. Po drugi strani pa je še vedno Iran ostal na listi ZDA kot država podpornica terorizma in je s tem pomenil grožnjo ZDA, obenem pa bi se lahko tudi sam znašel kot možna tarča (ITIC 2003). Kar je najbolj skrbelo Iran, je bila verjetnost, da bodo ZDA opredelile terorizem po svojih željah, kar bi jim omogočilo pridobiti širšo koalicijo za izvajanje svojih zunanje- in notranjepolitičnih nalog.

Neposreden vpliv na Iran je imela tudi ameriška objava imen nekaterih teroristov, ki naj bi živeli v Iranu, prav tako pa se je v širjenju definicije terorizma po meri ZDA pojavilo opredeljevanje nekaterih organizacij (Hamas in Hezbolah) kot terorističnih, ki pa jih je Iran označil za osvobodilna gibanja (Byman 2008, 12).

Iran je bil ena izmed prvih bližnjevzhodnih držav, ki je javno obsodila napade Al Kaide v ZDA ter s tem tudi obsodil terorizem na splošno, vendar se je znotraj Irana pojavil različen pogled na vojno ZDA proti terorizmu. Konservativci, ki na splošno nasprotujejo ZDA in zahodnim silam, so:

- videli v Afganistanu željo ZDA, da širi svoj vpliv v Centralni Aziji,
- obsodili bombardiranje nedolžnih muslimanov v Afganistanu,
- nasprotovali ameriški podpori izraelski agresiji in invaziji Palestine,
- obtožili ZDA, da obravnava terorizem selektivno,
- obsodili ZDA, da poskušajo izrabiti nastalo situacijo za spodkopavanje revolucije v Iranu (Chubin 2002, 97).

Po drugi strani so bolj zmerne iranske notranjepolitične sile zagovarjale uporabo mednarodnega pravnega okvirja in ukrepov OZN v nasprotju z ameriško željo, da sama poskuša obračunati z grožnjo terorizma in definira terorizem v skladu s svojimi željami (Chubin 2002, 97).

Iran je zavrnil uporabo svojega zračnega prostora in s tem zavrnil politiko ameriškega predsednika Busha mlajšega, ki je želel postaviti Iran na nasprotno stran z delitvijo na zaveznike ZDA in zaveznike teroristov. Vrhovni voditelj ajatola Khamenei je zavrnil obe možnosti in tako postavil Iran v težek položaj do mednarodne skupnosti, vendar se je kasneje pokazalo, da je nasprotovanje kakršnemu koli sodelovanju z ZDA predstavljalo samo sredstvo za iranski notranjepolitični boj konservativcev z reformisti (Sheikneshin 2009, 101).

Iran se je zavedal, da bo vojaška navzočnost ZDA v Afganistanu predstavljala veliko varnostno grožnjo tudi za njih. Ogromen val beguncev iz Afganistana bi lahko zamajal varnostno ravnotežje ob mejah, direktna vojaška navzočnost pa bi legitimizirala uporabo zahodnih vojaških sil v regiji, kar pa je z vojno v Iraku postalo še bolj visoko na seznamu varnostnih dilem Irana. Vendar to ni izključilo tajnega sodelovanja ZDA in Irana na področju izmenjave obveščevalnih podatkov, iranske podpore Severnega zavezništva proti talibanom in

dovoljenja za uporabo zračnega prostora samo za reševalne misije. Iran se je postavil deloma na stran ZDA, ki so odstranile talibanski režim, vendar so se zavzeli za hitro operacijo in odhod tujih sil iz regije takoj po operaciji (Hastert 2007).

9.4 Vzroki za iransko podporo različnim akterjem

Po Quantu naj bi bile obtožbe o podpori terorizmu, predvsem iz vrst ZDA, zelo različne. Ne obstajajo neposredni dokazi o povezavi med iransko vlado in mednarodnim terorizmom. Po navedbah Irana naj bi bila podpora palestinskim skupinam samo moralne narave in morali bi razlikovati med terorizmom in odporom proti okupaciji. Če odštejemo civilne žrtve, ki so moralno sporne, je palestinski boj povezan s pravico legitimne obrambe, samoobrambe, pravico do neodvisnosti, avtonomije in samoodločbe (Quandt 1993, 34).

Iran tako razlikuje med:

1. nelegitimno uporabo sile držav, odporikov – terorizem,
2. legitimno uporabo sile držav, odporikov za odvrnitev invazije in zatiranja - kar počne Hamas v Gazi in Zahodnem bregu ter Hezbolah v Libanonu (Quandt 1993, 34).

Vzrokov za nasilje v Izraelu, Libanonu, Egiptu, Alžiriji in drugod ne smemo iskati samo v iranski podpori terorističnim organizacijam. Sheikneshin (2009, 100) pravi, da Iran ni svetovno središče teroristične podpore in ga ne smemo kriviti za vse nasilne incidente v islamskem svetu. Po njegovem ne smemo iskati vzrokov za nasilje samo v iranski vpletenosti, ampak v drugih razlogih, kot na primer v verskih in političnih konfliktih ter socialno-ekonomskih neenakostih ljudi v regiji. Sheikneshin (2009, 100) pravi tudi, da ameriški politiki manjka konsenz, definicija in konsistenca glede terorizma.

Po Chubinu (2002, 93) obstaja več razlag, zakaj Iran uporablja terorizem, ki se medsebojno podkrepijo in ne medsebojno izključujejo, kar določa inkoharentno in težko interpretativno iransko politiko. Eni jo vidijo kot sredstvo politike okoli katerega obstaja v vodstvu države velik konsenz. Podpora palestinskim skupinam in vloga voditelja muslimanskega sveta skupaj z uporabo sile kot edinega legitimnega orodja za osvoboditev arabsko-muslimanskega sveta se tako legitimizira znotraj vodstva in zaradi pomanjkanja diplomatskih ter drugih sredstev vpliva pripomore k primerjalni prednosti proti drugim naporom držav proti Iranu (Chubin 2002, 93). Druga interpretacija vidi uporabo terorizma kot rezultat strankarskih politik znotraj

Irana. Glavno vodilo konservativcev, zagovornikov t. i. "trde linije", predstavlja nasprotovanje oz. sovražnost proti ZDA in Izraelu, s katerimi želijo mobilizirati svoje volivce in s tem spregledati notranjepolitične napake. Svojo legitimnost tako izpeljujejo iz občutka pripravljenosti na boj in iz poslanstva (Chubin 2002, 93).

Tretja razlaga se naslanja na vlogo interesnih skupin, institucionalnih interesov ali osebnih povezav. Kot pravi Chubin (2002, 94) so nekateri deli nacionalne varnostne politike izolirani iz aktivne vloge ali debate o določenih temah. Nekaj podobnega se dogaja tudi z vojaško-obveščevalnim delom v zvezi z Libanonom, Palestino in drugimi območji vpliva. Glavne institucije, ki izvajajo naloge na teh področjih so tako Revolucionarna garda (IRGC-Islamic Revolutionary Guard Corps) in Ministrstvo za obveščanje in varnost, v katerem tudi predsednik nima veliko pristojnosti. Iranski kleriki imajo dolgo trajajoče zveze in sorodstvo z Libanonom in z njimi presegajo vse politične zadeve, kar zagotavlja trajnost in odpornost vzpostavljene zveze. Politiko za podporo različnim skupinam pa zagotavlja kontinuiteta odgovornih posameznikov, ki skupaj s stopnjo institucionalne avtonomije in interesi na različnih področjih odgovornosti omogočajo prenos moralne in drugačne podpore kljub političnim spremembam (Chubin 2002).

Četrta interpretacija se opira na vztrajnost, standardno operativno načelo in pomanjkanje potrebe po povzročanju sprememb z močnim šokom. Eno od načel se nanaša na vidik terorizma, ki uporablja način nizkih stroškov nasproti visokim izkupičkom oziroma "low cost/high return" načinom. Iranski uradniki niso nikoli doživeli povračilnih vojaških ukrepov zaradi terorističnih dejanj, zato niso nikoli označili to "orožje" kot neučinkovito ali nevarno. Drugo načelo znotraj tega se nanaša na kulturo ali način delovanja. Terorizem je tako podaljšek revolucionarne politike, skrivno orožje, ki se ga da zanikati. To načelo se poda k drugim aspektom načina režima, katerega obnašanje je včasih karakterizirano z oportunizmom in prav tako z ideologijo (Chubin 2002).

Iran se tako kot glavni igralec na Bližnjem vzhodu počuti dolžan braniti pravice Palestincev in muslimanov v Libanonu. Poziva vse radikalne skupine iz izraelsko-arabskega konflikta, da sprejmejo zmerne ukrepe, in sicer:

- poziva Hezbolah, da proti Izraelu pokažejo preudarnost in samosvoj odpor,
- sprejema vsak dogovor, ki odgovarja Palestincem, in ne vsiljuje določenih pogojev s silo (Sheikneshin 2009, 105).

Izjema so samo določeni radikalni elementi v Iranu, ki pozivajo k izrazitim antiizraelskim dejanjem, vendar moramo vedeti, da ima večino islamskega sveta negativen pogled na Izrael (Sheikneshin 2009, 105).

Gledano kot celota so iranski motivi za podporo različnim terorističnim skupinam predvsem strateški, čeprav igra vlogo tudi ideologija. Za razliko od Pakistana, kjer različne frakcije na notranjepolitičnem področju podpirajo različne teroristične akterje, v Iranu notranja politika ni pomemben faktor.

Povezave s terorističnimi in militantnimi skupinami dajejo Iranu naslednje strateške prednosti:

1. Projekcija moči. Iranska vojska je v primerjavi z zahodnimi v slabšem položaju in iransko gospodarstvo ostaja omejeno kljub visokim cenam nafte. Iran zato uporablja terorizem za "projekcijo moči" in s tem vpliva na dogodke izven meja. Z uporabo nasilja in terorja lahko tako vpliva na političen proces v Libanonu in Iraku in otežuje dosego mirovnega sporazuma med Palestinci in Izraelom (Byman 2008, 12).

2. Prisilna moč, vpliv. Iranska podpora različnim akterjem v Iraku omogoča velik vpliv v državi, predvsem na iraško vlado. Iranska finančna pomoč, organizacijska sposobnost in ostale oblike pomoči močno vplivajo na politično ravnotežje v Iraku. Obenem pa Iran pomaga pridobiti skupinam podporo "ulice", kar mu omogoča preživetje in politično prosperiteto (Byman 2008, 12).

3. Lokalna moč. Iranski vpliv obsega lokalno in prav tako nacionalno raven. Zaradi državne ureditve je moč centralne vlade v nekaterih območjih in provincah omejena, zato iranske vezi z različnimi milicami in frakcijami omogočajo Iranu vplivanje na lokalne odločitve (Byman 2008, 13).

4. Zastrăevanje. Iran že dolgo ceni svoje povezave s terorističnimi organizacijami zaradi svoje zastraševalne vloge. Grožnja z napadom ameriških ambasad po svetu zagotavlja odgovor na odločitve ZDA za napad Irana. Zastrăevanje je postalo še posebej pomembno v zadnjem času zaradi naraščanja napetosti glede iranskega jedrskega programa, služi pa tudi kot sredstvo boja proti različnim vladnim programom ZDA za zamenjavo islamskega režima. Tako iranski komentatorji opozarjajo ZDA, da lahko v primeru napada na Iran, desetisoči Američanov v sosednjih državah postanejo talci. S tem so naznanili, da ima Iran možnost spremeniti že tako nasilno situacijo v Iraku v še bolj destabilizacijsko (Byman 2008, 13).

9.5 Iranska podpora različnim palestinskim akterjem

Odnosi Irana z Izraelom so bili v času šaha Pahlavija dobri in so se razširili preko varnostnih vprašanj na ekonomske in politične interese. Pravzaprav je bilo tesno sodelovanje Teherana s Tel Avivom eden izmed glavnih vzrokov, ki je pripomogel k strmoglavljenju šaha in vzpostavitvi islamskega režima. Po revoluciji je verski voditelj ajatola Homeini razglasil Izrael za sovražnika in nasprotovanje ter sovražnost proti njemu sta postala njihovo glavno ideološko vodilo (Sheikneshin 2009).

Iranska podpora palestinskim skupinam predstavlja glavno "orodje" Irana za doseg svojih interesov. Preko spodbude in pomoči poskuša prilagoditi "libanonski model" Hezbolahovega odpora palestinskemu odporu ter s tem doseči:

- povečanje moči radikalne iransko-sirijske osi na Bližnjem vzhodu,
- oslabitev Izraela z ustvarjanjem razkola in razcepitve v njegovi družbi ter povzročanjem gospodarske škode,
- preusmeritev izraelske pozornosti in sredstev na palestinski konflikt in s tem zmanjšanje pritiska na Iran,
- povečanje moči ekstremističnih islamističnih sil na palestinskih območjih,
- sabotazo izraelsko-palestinskega dogovora in političnega procesa (Byman 2006).

Vse od madridske konference oktobra leta 1991 je bil Iran aktiven v svojem poskusu oviranja bližnjevzhodnega mirovnega procesa, ki je grozil z vse večjo politično izolacijo Irana v regiji in omejeval njegov vpliv in interese v Libanonu. To nasprotovanje je vodilo Iran v povečanje povezav s tistimi palestinskimi skupinami, ki so nasprotovale mirovnemu procesu. Ti dve organizaciji sta Palestinski islamski jihad in Hamas (Byman 2006). Iran je upal, da bodo teroristična dejanja palestinskih organizacij, skupaj s tistimi Hezbolaha, spodkopali izraelsko-palestinska pogajanja. Ta cilj sovпада s sovražnostjo Irana proti Izraelu, ki izvira iz islamske vere in ideologije. Iran zavrača priznanje države Izrael in ga naslavlja kot "okupatorja muslimanske zemlje" ter nenehno poziva k njegovemu uničenju (Byman 2006).

Iran naj ne bi skrival svojih vezi s palestinskimi organizacijami, ki nasprotujejo političnemu procesu. Te organizacije celo javno naznanjajo svoje povezave in sodelovanje z Iranom. Tako je večino palestinskih organizacij, ki nasprotujejo mirovnemu procesu sodelovalo na Kongresu za podporo odpora, ki ga je organiziral Teheran leta 1990 in 1991. Takrat so se voditelji

palestinskih organizacij srečali z vodilnimi uradniki v Iranu in ustanovili poseben komite za palestinski upor, ki je ponudil vojaško, finančno, politično in humanitarno pomoč. Vrhovni voditelj Khomeini je takrat v želji po vcepitvi sovražnosti do Izraela v ostalem muslimanskem svetu celo razglasil zadnji petek v mesecu ramadanu kot "jeruzalemski dan" (al-Qods Day), kar naj bi zaznamovalo željo muslimanov za osvoboditev Jeruzalema (MEHR 2007).

Februarja 1996 je v srečanju z desetimi palestinskimi organizacijam v Damasku, iranski podpredsednik Habibi poudari, da je treba koordinirati boj proti Izraelu. Iran je tudi opravičeval teroristične bombne napade v Jeruzalemu in Ashkelonu (25. februarja 1996) kot odgovor na izraelsko nehumano politiko do Palestincev (MEHR 2007).

Iranska politika glede palestinskega vprašanja ima jasna stališča:

- nepriznavanje Izraela kot države,
- podpora pravici Palestincev do svoje države z Jeruzalemom kot glavnim mestom,
- vrnitev okupiranih ozemelj,
- pravica vseh palestinskih beguncev do vrnitve v domovino,
- pravica do referendumu o prihodnosti države (Chubin 2002).

Iran ima dolgo zgodovino podpiranja palestinskega nasilja proti Izraelu in nadaljuje s to pomočjo od izbruha druge intifade v septembru leta 2000. Iranu ta podpora koristi zaradi različnih razlogov. Prvič, iranski voditelji imajo dolžnost pomagati Palestincem v njihovem boju proti Izraelu, kar oni vidijo kot ilegalni okupacijski režim. Drugič, podpora Palestincem povečuje ugled Irana v muslimanskem svetu. Tretjič, s prekinjanjem bližnjevzhodnega mirovnega procesa Iran zmanjšuje svojo izolacijo v regiji. Z ohranjanjem palestinsko-izraelskega konflikta, kar je Iranu s podporo terorizma v devetdesetih letih uspevalo, je Teheran preusmeril pritisk ZDA, skupaj z željo po zamenjavi režima, proti drugim akterjem v regiji (Byman 2008, 173).

9.6 Podpora libanonskemu gibanju Hezbolah

Od vseh gibanj, ki jih je Iran podpiral preko svoje dobro razpredene obveščevalne mreže in agentov IRGC, predstavlja libanonski Hezbolah najpomembnejšega "partnerja". Njuna tesna

povezanost je primer najmočnejšega in učinkovitega odnosa med teroristično skupino in državo podpornico terorizma.

Pomemben faktor v nastanku skupine je bil tudi nastanek Islamske republike Iran, po kateri ta radikalna skupina povzema ideološko inspiracijo iz iranske revolucije in nauka ajatole Homeinija. Islamska revolucija je takrat postavila nove temelje islamski miselnosti, predvsem v smislu nasprotovanja Zahodu in Izraelu, njihovi hinavščini glede namenov, ciljev, interesov in zagovarjanju zatiranih, predvsem šiitskih skupnosti na Bližnjem vzhodu. Ta ideološka doktrina je pridobila podporo znotraj Libanona in je hitro prešla v odkrito direktno podporo Islamske republike Iran, predvsem preko IRGC in njenih enot Qods in obveščevalnih agentov (Global Security 2008).

Iran je pripomogel k nastanku gibanja in igra veliko vlogo pri njegovem vzdrževanju, kar mu omogoča vpliv na njegove odločitve v vsakodnevnih operacijah. Iransko pokroviteljstvo Hezbolahu predstavlja glavni razlog, zakaj ZDA nenehno postavljajo Iran na svoj seznam držav podpornic terorizma. Po nekaterih podatkih ta pomoč znaša 100 milijonov dolarjev letno, kar pa je po vsej verjetnosti naraslo po Hezbolahovi vojni z Izraelom poleti leta 2006. Obenem naj bi iranske enote IRGC urile pripadnike gibanja in jim omogočale obveščevalne podatke. Visoki predstavniki gibanja redno potujejo na sestanke v Iran, nekateri med njimi pa so dobili tudi iransko državljanstvo. V zameno za to podporo je Iran tako pridobil "orožje" proti svojim nasprotnikom in zmožnost vpliva daleč preko svojih meja (Menashri 2007, 161-162).

Zaradi Hezbolaha je Iran presegel svojo geografsko odmaknjenost od vplivnih območij in je postal pomemben akter v bližnjevzhodnem mirovnem procesu. Hezbolah ima operativne celice po vsem svetu, kar omogoča Iranu, da uporabi taktike terorizma, če ga razmere v to prisilijo. Njegov voditelj, Hassan Nasrallah, je zelo popularna osebnost v arabskem svetu, kar pa islamskemu režimu v Teheranu zagotavlja legitimnost podpore (Menashri 2007, 161).

Iranski motivi za podporo Hezbolaha izhajajo iz kombinacije ideoloških in strateških kalkulacij. Iran je vedno poudarjal svojo odločenost za spremembo regionalnih norm in je širil svojo sporočilo preko celotnega Bližnjega vzhoda. Osredotoča se predvsem na podporo svojim šiitskim sovernikom, ki pa so se v večino državah podredili vladajočim elitam. Pred pridobitvijo politične moči šiitskih skupin v Iraku, je Hezbolah predstavljal edini primer

uspeha izvoza iranske revolucije. Na strateški fronti je tako Hezbollah omogočil Iranu, da je projiciral svojo moč in vpliv za minimalno ceno (Takeyh 2006, 88).

Zadnja vojna Hezbollaha z Izraelom je samo okrepila njegovo ideološko in strateško vlogo Irana. Po tednih boja z nekajkrat večjo in močnejšo vojsko je preživetje gibanja pomenilo veliko politično zmago, še posebej zato, ker je v preteklosti veliko vojsk arabskih držav v spopadih z Izraelom doživelo poraz. Preživetje Hezbollaha je Iranu prinesla strateško korist v njihovem prizadevanju za razvoj celotnega jedrskega cikla, ki je pod drobnogledom in kritiko mednarodne skupnosti. Neuspeh izraelske vojske in vojna v Iraku predstavljajo močno opozorilo mednarodni skupnosti glede konfrontacije z Iranom na Bližnjem vzhodu (Takeyh 2006, 89).

10 SKLEP

V diplomski nalogi sem skušal analizirati Iran kot grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. Ugotovil sem, da obstaja več dimenzij ogrožanja varnosti, osredotočil pa sem se predvsem na štiri najbolj izpostavljene, ki zaradi svoje nejasnosti in dvoumnosti predstavljajo predvsem potencialno grožnjo. Zelo pomemben faktor v analizi groženj predstavlja opis preteklih dejanj in dogodkov Irana, ki nam služi predvsem kot osnova za sklepanje potencialnih ukrepov Islamske države Iran. Zaradi svoje trenutne aktualnosti v mednarodnem okolju in vplivu na zaznavanje varnosti predvsem v bližnjevzhodni regiji, predstavlja iranski jedrski program najbolj izpostavljen dejavnik ogrožanja varnosti.

Iran je kot podpisnik NPT upravičen do razvoja jedrske tehnologije za civilne namene. Vendar kot ugotavljamo, mednarodno skupnost v zadnjem času skrbijo aktivnosti in napredek jedrskega programa. Za oceno ogrožanja mednarodnega miru in varnosti moramo upoštevati najprej vidik tehničnega napredka - tako kvalitativnega kot tudi kvantitativnega. Ugotovil sem, da največjo grožnjo mednarodnemu miru in varnosti predstavlja tehnologija bogatenja urana. Tukaj se v mednarodni skupnosti največkrat postavlja vprašanje, do katere mere je Iran razvil centrifuge za bogatenje in do katere stopnje je sposoben obogatiti uran. Zaenkrat je tehnološko sposoben proizvajati 19,5 % MEU, ki je uporaben za raziskovalni reaktor Teheran. Vendar naj bi bil Iran s tem tehnološkim prebojem bližje izdelavi HEU za jedrsko orožje. Obenem pa je s tem mednarodni skupnosti dokazal, da je sposoben sam, brez zahodne pomoči, tehnološko izpopolniti svoj obogatitveni program. Grožnjo varnosti predstavlja vprašanje, koliko tega MEU je Iran že proizvedel in koliko ga res potrebuje za znanstvene in medicinske namene? Ali je s tem naredil tehnološki korak, ki ga postavlja v položaj bližje HEU ali pa je s tem zgolj odgovoril na nezanesljivost zahodnih držav pri dobavi MEU za reaktor v Teheran? Sporna je tudi količina LEU, ki jo trenutno poseduje Iran, glede na to, da obratujeta samo 2 jedrski elektrarni. Zahodni strokovnjaki se sprašujejo ali kopičenje LEU pripomore k hitrejši izdelavi HEU, če se režim kadarkoli znajde v situaciji, da se odloči proizvesti jedrsko orožje. Omeniti moramo tudi stalno povečevanje števila delujočih centrifug v obogatitvenih objektih ter napredek v nadgrajevanju te tehnologije. Iran naj bi razvil napredne centrifuge IR-2, ki so zmožne v krajšem času in do večje mere obogatiti uran.

Čeprav so obogatitveni objekti pod nadzorom IAEA, je zaradi nenehnih kršitev določil IAEA ter zaradi pretiravanja Irana v svojih javnih objavah glede napredka (predvsem zaradi nacionalnega ponosa) težko podati realno oceno stopnje napredka obogatitvenega programa. Drugo zaskrbljujoče dejstvo in s tem povečanje skrbi zaradi nejasnosti ukrepov Irana, predstavlja skrivna gradnja spornih obogatitvenih objektov, ki so utrjeni globoko pod zemljo. S tem je Iran zaščitil sporne objekte pred morebitnim zračnim napadom Izraela ali ZDA. Skrbi mednarodne skupnosti je povzročila tudi najdba dokumentov, ki naj bi izvirali iz ilegalne mreže jedrske tehnologije, kjer so opisani postopki za izdelavo nevtronskega vžigalnika, ki nima nobene civilne implikacije in je uporaben samo kot del jedrske konice na balistični raketi. Tukaj moram poudariti, da je dokument vseeno brez datuma objave in nima direktne povezave z jedrskim programom Irana. Vendar je zaskrbljujoče že dejstvo, da zahodne obveščevalne službe povezujejo dokument s tajnim iranskim oddelkom znotraj IRGC. Sporna naj bi bila tudi raziskovanje in razvoj opreme in komponent za jedrski program, ki ga izvajajo institucije in podjetja, ki so neposredno ali posredno povezani z elementi IRGC in vojske.

Dvome mednarodne skupnosti povečuje tudi iransko interpretiranje Dodatnega protokola k NPT, kjer naj bi objekte, ki jih namerava podpisnica izgraditi, prijavila 180 dni pred začetkom gradnje. Iran pa se je po odkritju obogatitvenega objekta Fordow izgovarjal, da bi moral objekt prijaviti šele 180 dni pred uporabo jedrskega goriva v objektu. Tu se nam postavlja vprašanje, ali ni Iran namenoma tajno začel graditi objekt in ga dodatno utrdil pod zemljo, ker sta ZDA in predvsem Izrael javno razpravljala in grozila z zračnim napadom objektov kot odgovor na morebitni iranski skrivni vojaški jedrski program.

Mednarodna skupnost vidi kot grožnjo mednarodnemu miru in varnosti tudi izgradnjo jedrskega reaktorja Arak za proizvodnjo električne energije na težko vodo, ker naj bi bil kot stranski produkt v reaktorju prisoten tudi plutonij, ki je prav tako uporaben za izdelavo jedrske eksplozivne naprave. Obstaja sum, da bo Iran nadaljeval tradicijo izdelave orožja iz plutonija, ki so ga razvile vse dosedanje nepodpisnice NPT, ki imajo jedrsko orožje – Izrael, Indija, Pakistan in Severna Koreja. Vendar so te domneve pretirane tudi zaradi dejstva, da je ta del jedrskega programa še leto ali dve oddaljen od civilne uporabe za pridobivanje električne energije, prav tako pa obstajajo velike tehnične omejitve za predelavo plutonija v vojaške namene.

Pri ocenjevanju ogroženosti varnosti, predvsem držav v neposredni bližini Irana, moramo obravnavati tudi ekološko dimenzijo varnosti. Zaradi nezmožnosti pridobitve jedrske tehnologije na mednarodnem trgu je bil Iran primoran razviti svoje kapacitete. Jedrska elektrarna Darkhovin naj bi bila zgrajena skoraj povsem z domačim znanjem in tehnologijo, vendar se tukaj pojavlja vprašanje varnosti in zanesljivosti domače tehnologije, predvsem v smislu morebitne jedrske nesreče zaradi človeške ali tehnološke napake. Ob najavi predsednika Ahmadinedžada o izgradnji še desetih elektrarn, se je večino sosednjih držav pritožilo, ker nimajo zagotovila o ustreznosti teh objektov varnostnim standardom. Mogoče še večjo in bolj realno nevarnost kot morebiten razvoj jedrskega orožja, predstavlja jedrska nesreča, podobna tisti v Černobilu.

V naši obravnavi iranskega jedrskega programa kot grožnjo mednarodnemu miru in varnosti moramo razumeti tudi varnostne kalkulacije glavnih akterjev na Bližnjem vzhodu. Tukaj mislimo predvsem na države GCC in njihovega glavnega varnostnega pokrovitelja ZDA. Čeprav kot glavno jedrsko grožnjo varnosti v regiji države GCC največkrat izpostavljajo nikoli deklarirani jedrski program Izraela, predstavlja verjetnost, da bo Iran prav tako razvil jedrsko orožje, spremembo varnostnega okolja v regiji. Grožnjo mednarodnemu miru in varnosti v prvi vrsti predstavlja verjetnost povračilnih ukrepov Irana proti državam GCC, ki bi ob zračnem napadu na iranske jedrske objekte podprle ZDA ali Izrael. Drugo grožnjo predstavlja jedrski Iran, ki bi v pretežno sunitskih monarhijah držav GCC podprl šiitske manjšine v svojih zahtevah po večjih pravicah, ter se po vsej verjetnosti opogumil v svoji podpori terorizmu, šiitskemu aktivizmu, agresivnejši diplomatski drži oziroma neodstopu od radikalnih stališč. Še bolj kot vse to pa bi lahko jedrsko oboroženi Iran povzročil intenzivno oborožitveno tekmo v regiji. Države, kot sta npr. Saudska Arabija in Egipt, pa bi zaradi te nevarnosti lahko same začele razvijati svoj vojaški jedrski program.

Vendar moramo v naši oceni ogroženosti mednarodnega miru in varnosti, ki naj bi jih povzročal iranski jedrski programa upoštevati naslednja dejstva. Obogatitveni program urana predstavlja pravico države podpisnice NPT-ja in Iran si zaradi svoje energetske diverzifikacije želi razviti celoten cikel pridobivanja električne energije. Tako bi mu lahko večina nafte in zemeljskega plina ostala za prodajo na mednarodnem trgu. Premik k jedrski energiji predstavlja logičen ukrep energetske politike države.

Že vse od ustanovitve Islamske Republike Iran predstavlja orožje za množično uničenje kršenje načel islama, verski voditelj Homeini pa je na jedrsko orožje razglasil celo versko fatvo, ki prepoveduje uporabo le-tega. Homeini se je tudi prvi v regiji zavzel za cilj, da Bližnji vzhod postane območje brez orožja za množično uničevanje. Tudi dejstvo, da Iran v zadnjih 200 letih ni napadel nobene države, govori v prid pretiranim ocenam groženj. Omeniti pa moramo tudi domneve nekaterih strokovnjakov za jedrsko proliferacijo, da bi morebitno jedrsko orožje Irana predstavljalo strateške zastraševalne kapacitete nasproti jedrskemu orožju Izraela ter s tem spremenil strateško ravnotežje v regiji. Arabske države, ki vidijo jedrski Izrael kot grožnjo svoji varnosti, bi tako sprejele jedrski Iran in se morda kot varnostno zagotovilo postavile pod njegovo jedrsko zaščito.

Za oceno ogroženosti mednarodnega miru in varnosti z iranskim balističnim programom moramo poudariti, da je Iran v zadnjih letih najbolj napredoval v tehnologiji balističnih raket Shahab-3 s srednjim dometom od 1300 do 1500 km, za izdelavo katerih se naslanja povsem na domačo vojaško industrijo. V svoji lasti naj bi imel okoli 300 balističnih raket, ki pa je v celoti pod nadzorom IRGC. Po zadnjih podatkih naj bi Teheran razvijal rakete z daljšim dosegom do 2000 km, ki potencialno ogrožajo večja mesta sosednjih držav. Po trditvah režima naj bi razvoj tehnologije omogočil serijsko produkcijo.

Strokovnjaki se strinjajo, da balistične rakete oborožene samo s konvencionalnimi bojnimi konicami same po sebi ne predstavljajo velike grožnje mednarodnemu miru in varnosti, predvsem zaradi napredka tehnologije obrambnih sistemov, ki jih Izrael razvija ali jih države GCC dobavljajo iz ZDA. Vendar obstaja jasna grožnja mednarodnem miru in varnosti v primeru balističnih izstrelkov, oboroženih z jedrskimi konicami, proti katerim ne bi bil primeren noben raketni obrambni sistem. Teheran pospešeno razvija balistični program zaradi dveh razlogov. Prvič, Iran se počuti zelo ranljivega v primeru izraelskega vojaškega napada na jedrske objekte in zato pospešeno razvija obrambne sposobnosti, kljub nezanesljivosti o dometu, natančnosti in učinkovitosti raket srednjega dosega s konvencionalnimi bojnimi glavami. Obenem pa mu razvoj in povečan domet balističnih izstrelkov omogoča prenos ognjene moči iz iranskega ozemlja na izraelska območja, s čimer pa bi ogrozili tudi palestinska območja. Drugi argument pospešitve razvoja programa služi namenom pogajanj in koristi. Iran z izboljšanjem dosežkov tehnologije na tem področju pošilja jasno sporočilo Zahodu in vsem svetu, da naj posvetijo pozornost nanj in da je pomemben akter v regiji.

Največjo grožnjo mednarodnemu miru in varnosti zaradi razvoja balističnega programa Irana tako predstavlja pospešena oboroževalna tekma v regiji, kjer države GCC zaradi ne dovolj trdnih varnostnih zagotovil ZDA, pospešeno nakupujejo konvencionalne oborožitvene sisteme. Tukaj moramo poudariti predvsem naraščajoč trend nakupa protiraketnih obrambnih sistemov. Zaenkrat je iranski arzenal balističnih izstrelkov Shahab-3 najbolj realistična grožnja varnosti državam GCC, vendar samo v primeru, če se Iran odloči spremeniti svojo defenzivno strateško držo v ofenzivno. Omeniti pa moramo tudi dejstvo, da je celoten balistični program v rokah IRGC, ki velja za bolj radikalen in nepredvidljiv del iranske varnostne strukture.

Iran je z izvolitvijo skrajno konservativnega predsednika Ahmadinedžada zaostрил svojo zunanjepolitično usmeritev ter se pojavil na mednarodni skupnosti kot okrepljen, aktivnejši akter. To je prineslo na politično področje nov način konfrontacije z Zahodom, ki je skozi sporne izjave predsednika še spremenilo način gledanja na Iran. Glavno vodilo nove politike je postal »sovražnik z Zahoda«, kar je še bolj omogočilo režimu, da je preusmeril pozornost z ekonomskih in socialnih težav doma. Teheran se je tako podal na nevarno pot konfrontacije zaradi nenehnega neizpolnjevanja obvez, mednarodnih zakonov in agresivne, neodgovorne retorike. Sporne izjave predsednika, da iranski jedrski program »nima nobenih zavor«, izjave o izbrisu Izraela in o dvomu obstoja holokavsta, o zmanjšanju moči ZDA in svetu brez ZDA ter o premoči Islama nad demokracijo Zahoda predstavljajo velik del zunanjepolitične usmeritve režima. To pa Iran na Zahodu predstavlja kot neodgovorno, konservativno in nepredvidljivo državo, ki je kadarkoli pripravljena sprejeti ukrepe in dejanja, ki lahko ogrozijo mednarodni mir in varnost.

Zavedati se moramo, da je radikalizacija političnih ciljev preko spornih izjav predsednika in politika konfrontacije predvsem odraz notranje politike Irana, kjer se konservativnejša politična struja Ahmadinedžadovih podpornikov bori za prevlado na gospodarskem, političnem in varnostnem področju. Prav tako pa je dejansko vodenje države in tudi zunanje politike v rokah verskega voditelja Khameneija, ki se je že večkrat izkazal kot pragmatičen in racionalen voditelj. Radikalne izjave predsednika tako ne predstavljajo tako veliko grožnjo mednarodnemu miru in varnosti kot nekateri ameriški in predvsem izraelski strokovnjaki navajajo, predvsem zato, ker so zahodni mediji z svojimi prispevki povečevali njegovo vlogo v Iranu. Pravo grožnjo predstavljajo nerazumevanje namenov režima zaradi vse bolj napetih odnosov z Zahodom in Izraelom. Islamisti na čelu z Khameneijem poskušajo svojo državo, ki

je obkrožena z ameriško vojaško navzočnostjo, prikazati kot največjo nasprotnico ameriške geostrateške politike. Prav položaj v katerem je sedaj, sili Iran k sprejemanju radikalnejših ukrepov. Izraelske grožnje z napadom dvigajo vojaško pripravljenost Irana, povečujejo napredek balističnega programa in povzročajo še večje zanašanje režima na možni jedrski zastraševalni učinek. Podpora sirskega režimu kot protiutež sunitškemu bloku z ZDA na čelu tudi zastruje njegov položaj v mednarodni skupnosti. Tukaj se nam postavlja vprašanje, ali radikalnost režima ni posledica vseh ukrepov, ki jih nasprotniki Irana poskušajo uveljaviti? Iran se čuti potisnjenega v kot, kar pa ga sili še v bolj skrajne ukrepe in zdi se, da nasprotniki Irana čakajo, da bo prestopil mejo, ki bi dovolila skrajne ukrepe, pa naj bo to vojaški napad na jedrske objekte, direktna vojaška operacija za zrušitev režima ali pa visoko intenzivna diplomatska osamitev. Takšen razplet pa bi pomenil za regijo in celo mednarodno skupnost spremembo vseh varnostnih kalkulacij in bi samo še bolj ogrozilo mednarodni mir in varnost.

Skrb mednarodne skupnosti povzroča tudi dejstvo, da je Iran postal vse bolj aktiven v regionalni varnostni, energetske in politični diplomaciji. S tem, ko so ZDA odstranile režim Sadama Huseina in talibski režim, je Iran začutil priložnost in zapolnil strateški vakuum, kar mu je omogočilo, da se je pojavil na mednarodnem prizorišču kot dvigajoča se regionalna sila. To pa je pomenilo, da se je postavil nasproti strateškim interesom Zahoda, predvsem ZDA, ki želijo nemoten dostop do energetskih virov in stabilno varnostno strukturo (po svoji želji) v regiji. Okrepljen in opogumljen Iran se je tako pojavil kot nasprotnik kapitalističnega tipa demokracije, ki naj bi ga Zahod poskušal uveljaviti v regiji. S podporo šiitskim manjšinam v pretežno sunitških arabskih monarhijah v regiji pa je odprl vprašanje stabilnosti vlad v državah GCC in povezav teh držav z ZDA. Grožnjo mednarodnemu miru in varnosti predstavljajo predvsem možnosti spremenjenih zavezništov v regiji, ki niso v interesu ZDA ter spremenjene varnostne kalkulacije držav GCC. Tukaj se nam postavlja vprašanje, ali Iran ni zaradi svoje regionalne pozicije, zgodovine, energetskih virov in vse večje moči na arabskih ulicah, upravičen do statusa regionalne sile? Morda pa ZDA s svojo vojaško prisotnostjo v regiji in svojo politiko »sebičnega« sledenja strateškim interesom v regiji predstavljajo večjo grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. Iran v svoji odločenosti, da razširi svoj vpliv v regiji in svoji želji, da izključi iz varnostnega okolja neregionalne države predstavlja izziv za države v regiji in njihove zaveznike. Ameriško-iransko rivalstvo predstavlja tako dva tekmujoča koncepta regionalne ureditve, obenem pa se to rivalstvo v bližnjevzhodni politiki predstavlja tudi kot boj med radikalnim islamom in zahodnim svetom.

Od islamske revolucije leta 1979 naprej je bil Iran v mednarodni skupnosti prepoznan kot eden najbolj aktivnih sponzorjev terorizma na svetu. Teheran je oborožil, treniral, financiral, organiziral in drugače podpiral več skupin po svetu. Iran ni podprl samo skupine v Perzijskem zalivu, ampak tudi radikalne skupine v Libanonu, palestinskih območjih, Bosni in Hercegovini, Filipinih in drugod. Zato se je med Iranom in mnogimi državami v regiji razvilo strateško rivalstvo, v katerem sta terorizem in podpora prevratnikom postala glavno "orožje" Irana. Podpora subverzivnim gibanjem je postala iransko sredstvo zmanjšanja moči in destabilizacije sosednjih režimov, preko katerega so širili revolucijo in poskušali odstraniti nelegitimne režime. Vendar se je intenzivnost in način podpore od konca devetdesetih let spremenila. Iran ni bil vpleten več toliko v sama teroristična dejanja, ampak je postal aktivni podpornik zatiranih, predvsem šiitskih manjšin v muslimanskem svetu v njihovem prizadevanju za doseg večjih pravic.

Medtem, ko se je narava sodelovanja Irana z skupinami v Libanonu in palestinskih območjih spreminjala počasi, se je odnos Irana z različnimi skupinami po padcu Sadamovega režima v Iraku leta 2003 močno spremenil. Teheran je poslal v Irak na tisoče obveščevalnega in vojaškega osebja, ki skušajo na lokalnem in nacionalnem nivoju vplivati na kulturno, versko, politično, gospodarsko in socialno področje. V Iraku se Iran osredotoča predvsem na šiitsko večino, ki ima tudi vpliv na političnem področju ter na SCIRI (Supreme Council for Islamic Revolution in Iraq), ki je glavni akter za spremenitev iraške države v islamsko republiko. Zaradi povezav z nekaterimi militantnimi skupinami v Iraku, ki naj bi dobavljale orožje iz Irana, se je razširilo prepričanje o aktivni iranski podpori terorizmu, ki so ga te skupine izvajale nad ostalimi prebivalci Iraka in prav tako nad koalicijskimi silami na čelu z ZDA.

S podporo palestinskih skupin, ki jih ima Iran za osvobodilna, odporniška gibanja, ki nasprotujejo okupaciji Izraela na palestinskih območjih, pa je pridobil pomemben vzvod za vpliv na palestinsko-izraelska mirovna pogajanja. S tem si obenem večja ugled v muslimanskem svetu in se predstavljajo kot zagovornik zatiranega ljudstva. S prekinjanjem mirovnega procesa pa zmanjšuje diplomatsko izolacijo v regiji ter s tem preusmerja pritisk ZDA in Izraela proti drugim akterjem v regiji.

Motivacije Irana za podporo radikalnih skupin so primarno strateški, čeprav ideologija igra neko vlogo, domača politika pa je tudi pomembno gonilo podpore tem skupinam. Iran uporablja različne skupine za projekcijo moči in s tem vpliva na akterje in dogodke zunaj svojih meja. V Iraku podpora omogoča vpliv na ravnotežje politične moči in na proces

nastanka države. Iran izkorišča svojo podporo radikalnim skupinam, ker mu dajejo velik spekter možnosti izbire odgovora na pritiske drugih držav z zaostrovanjem razmer v svoji neposredni bližini.

Na začetku diplomske naloge sem postavil štiri hipoteze, ki jih v nadaljevanju argumentiram in potrjujem oziroma zavračam.

Hipoteza 1: Vse večje prizadevanje Irana, da si zagotovi celoten jedrski cikel, povečuje možnost razvoja jedrskega orožja, in s tem večjo stopnjo ogroženosti mednarodnega miru in varnosti.

Po pregledu razvoja, predvsem tehnološkega vidika jedrskega programa, lahko to hipotezo potrdim. Napredek v tehnologiji centrifug za bogatenje urana, povečanje stopnje bogatenja urana na 19,5 %, pospešeno kopičenje zalog LEU in predvsem raziskave tehnologije v povezavi z vojaško dimenzijo programa povečujejo sume mednarodne skupnosti glede namenov iranskega režima. Problem predstavlja dvonamenskost tehnologije, ker je lahko uporabna v civilne in prav tako vojaške namene. Nesodelovanje Irana z IAEA in utrjevanje ter skrivanje nekaterih jedrskih objektov samo še povečuje stopnjo ogrožanja varnosti. Sam ocenjujem, da trenutno ne kaže, da se je režim v Teheranu odločil, da bo naredil jedrsko orožje, vendar obstaja velika verjetnost, da hoče Iran s svojimi prikritimi ukrepi državi zagotoviti tehnologijo in kapacitete za razvoj jedrskega orožja, če se tako odloči. S tem si bi v prihodnosti zagotovil hiter prehod od nejasnosti k odkritim jedrskim vojaškim zmogljivostim. Zaenkrat se režim v Teheranu še ni odločil, da bo razvil jedrsko orožje. Po nekaterih domnevah naj bi pospešeno bogatenje urana in kopičenje LEU ter skrivanje in gradnja podzemnih objektov v nepredvidljivih razmerah omogočilo režimu, da spremeni pozicijo nejasnosti vojaške dimenzije programa v smeri razvoja orožja za množično uničevanje.

Zaenkrat ne obstajajo natančne analize, kako in če sploh bo Iran dosegel zmogljivosti, vendar se strokovnjaki za mednarodno varnost strinjajo, da bi bolj transparentna razglasitev pomenila večji izziv za varnostne kalkulacije v regiji in s tem bi države morale reagirati na grožnjo varnosti bolj robustno, intenzivno in aktivno. S tem pa bi se povečal tudi pritisk na Izrael, da spremeni svojo držo nejasnosti glede svojega jedrskega orožja, kar pa bi v regiji pomenilo še večjo grožnjo varnosti kot pa potencialen jedrski program Irana.

Po drugi strani pa bi se jedrsko oborožen Iran postavil nasproti jedrsko oboroženemu Izraelu,

kar bi lahko pomembno vplivalo na strateško varnostno ravnotežje v regiji. Odprta razglasitev zmogljivosti obeh držav bi lahko podobno, kot se je to zgodilo v primeru Pakistana in Indije, pomenila zmanjšanje odprte sovražnosti zaradi nevarnosti medsebojnega jedrskega napada. Izraelsko jedrsko orožje kot največja grožnja mednarodni varnosti v regiji, bi se tako postavilo predvsem nasproti Iranu, kar bi razbremenilo varnostne dileme regionalnih držav. Iran pa bi lahko z svojim orožjem deloval kot zagotovilo varnosti državam v regiji, če bi se te odločile stopiti pod njegov »jedrski dežnik«. Nekatere države bi se lahko celo odločile za močnejše politične in vojaške vezi s Teheranom, kar bi jim omogočilo, da se ne zatečejo k skrajnim ukrepom za zagotavljanje varnosti. Vendar je bolj verjetno, da bi arabske države iskale varnostna zagotovila Zahoda, razen v primeru, da oblast v rokah sunitov prevzamejo v roke šiitske opozicijske skupine.

Moramo omeniti tudi, da bi v primeru testiranja jedrskega orožja Irana, lahko v regiji prišlo do jasnih ukrepov nekaterih držav in s tem povečanja stopnje ogroženosti mednarodnega miru in varnosti. V nasprotju s povečanjem zavezništev za zagotavljanje varnosti se omenja zmanjševanje oziroma prekinitev nekaterih bilateralnih dogovorov in pogodb, pozivanje k večji vojaški pomoči in sodelovanju z zunanjimi akterji (ne samo z ZDA) in v primeru Egipta in Saudske Arabije, zagotavljanje lastnih jedrskih kapacitet oziroma orožja. Vsa ta ukrepanja lahko pri vsaki državi posebej spremenijo njihov mednarodni položaj in v očeh Irana pomenijo še večjo grožnjo varnosti v regiji. Iran lahko to vidi kot grožnjo njegovi varnosti, zato bi vsako agresivnejše delovanje držav proti iranskemu jedrskemu programu samo povečalo in ne zmanjšalo bodočo iransko agresivno politiko vmešavanja v regionalne zadeve in obenem okrepilo radikalne akterje v Teheranu.

Hipoteza 2: Napredek tehnologije iranskega balističnega programa povečuje stopnjo ogroženosti mednarodnega miru in varnosti.

Po pregledu literature lahko to hipotezo potrdim. Najbolj aktualno grožnjo predstavlja program balističnih izstrelkov srednjega dometa (1300-1500 km) Shahab-3, ki pa ogroža predvsem države v Perzijskem zalivu. Izstrelki, oboroženi s konvencionalnimi konicami sicer zaradi svoje nenatančnosti in nezanesljivosti niso operativno učinkovito uporabne za večje vojaške operacije. Povečano stopnjo ogroženosti mednarodnega miru in varnosti je sredi leta 2012 povzročila izjava poveljnika IRGC, da je Iran izboljšal vodljivost in natančnost svojih

balističnih izstrelkov kratkega dosega Sejvil-2. Ti izstrelki imajo učinkovit doomet 300 km in tako ogrožajo večino mest in naftne infrastrukture držav na vzhodni obali Perzijskega zaliva. Znotraj dosega pa je tudi ameriško mornariško ladjevje in vojaške baze v tem zalivu. Ta napredek iranske mornarice in IRGC je povečala zmožnost zaprtja energetske pomembne transportne poti nafte skozi ožino Hormuz.

V kombinaciji z domnevnim razvojem delov za jedrsko konico je postal balistični program Irana aktualno varnostno vprašanje. Napredek v vesoljskem programu pa Iranu omogoča, da pod krinko civilnega programa razvija tudi balistične izstrelke dolgega dometa. Vendar je zaenkrat zaradi tehnoloških ovir in pomanjkanja znanja program omejen, kar prelega operativno uporabo izstrelkov na 10 ali več let. Največjo grožnjo tako predstavlja reakcija držav GCC in držav v regiji, ki zaradi napredka Irana pospešujejo oboroževalno tekmo. Skrbi mednarodne skupnosti pa povečuje tudi dejstvo, da je balistični program in njegov razvoj v celoti v rokah IRGC in ni podvržen nobenim mednarodnim konvencijam.

Zavedati pa se moramo, da je med nameni in zmožnostjo režima velik prepad in obstaja dvom, da je Iran zmožen zagotoviti zadovoljive zmožnosti za zastraševanje in potencialno možen napad z balističnimi izstrelki daljšega dosega. Pri naši oceni ogroženosti mednarodne varnosti se moramo zavedati, da je število in karakteristike iranskih balističnih izstrelkov predvsem špekulativne narave. Iran nenehno javno objavlja posnetke testiranj in namenoma pretirava in špekulira s podatki o programu, kar naj bi mu omogočilo, da se v očeh njegovih nasprotnikov pokaže kot regionalna velesila z močno vojaško kapaciteto zaradi zastraševalnega učinka. Velikokrat se namreč pri poročanju zahodnih strokovnjakov pokažejo precej različne ocene o številu raket, njihovih imenih, učinkovitih dometih in drugih lastnostih.

Hipoteza 3: Radikalni politični cilji iranskega režima in politika konfrontacije povečujejo stopnjo ogroženosti mednarodnega miru in varnosti.

Podano hipotezo lahko potrdim, ker se je zaradi spremembe na notranje političnem področju z izvolitvijo Ahmadinežada leta 2005 in njegovo agresivnejšo retoriko, Iran znova postavil kot okrepljen akter na mednarodnem prizorišču. Iran je začutil, da se mora v regiji pojaviti kot aktiven zagovornik odhoda okupacijskih sil (ZDA) in nasprotnik politike Izraela, kar ga je postavilo nasproti strateškim interesom Zahoda v regiji. S svojo mehko močjo in vplivom na politične procese v Iraku in tudi v Afganistanu se je pokazal kot pomemben faktor v

vzpostavljanju varnosti v obeh državah.

Odkar je Iran na svojih mejah občutil pritisk ameriških sil, se je njegovo obnašanje v mednarodni sferi spremenilo v zaskrbljeno, skoraj agresivno obrambno držo. Ta drža vsebuje ukrepe, ki se raztezajo od jasne retorične krivulje k manj jasni in nevarni pretvezi svojih dejanj do odkrite politike, ki meji na vojno. Iran je tako sprejel doktrino zastraševanja, ki dviga nasprotnikova tveganja in stroške namesto zniževanja svojih. Od začetka invazije na Irak se je Iran postavil v položaj, v katerem lahko igra konstruktivno vlogo v stabilizaciji Iraka preko svojega vpliva na šiitsko večino in preko obnovitvenih naporov. Pozabiti pa ne smemo, da lahko velik vpliv na destabilizacijo in prisotnost okupatorskih sil povzroči preko svojih izrazito anti-ameriških varnostno obveščevalnih elementov režima.

Najbolj negativen vpliv na podobo Irana v svetu in s tem povečano stopnjo ogrožanja mednarodnega miru in varnosti pa je s svojimi izjavami o izbrisu Izraela in dvomih o obstoju holokavsta, izjavami o svetu brez ZDA in o premoči Islama nad demokracijo Zahoda povzročil prav iranski predsednik Ahmadinežad. Pojavil se je kot aktivni zagovornik radikalne politike in ciljev islamskega režima v Teheranu. Iran se je tako zaradi pomanjkanja lastnih varnostnih zagotovil in vse večjega pritiska mednarodne skupnosti, predvsem zaradi jedrskega programa, moral nasloniti na politiko konfrontacije. Radikalni politični cilji in politika konfrontacije v kombinaciji z možnim razvojem jedrskega orožja, napredkom balističnega programa in podporo skupinam, ki jih Zahod deklarira kot teroristične, tako povečuje stopnjo ogrožanja mednarodnega miru in varnosti.

Radikalnost predsednika Ahmadinežada je zaradi njegove šibke politične moči in vse bolj intenzivne koncentracije oblasti ter politične moči v rokah Vrhovnega voditelja (skupaj z islamisti okoli njega) eno leto pred iranskimi predsedniškimi volitvami leta 2013 postala manj intenziven dejavnik ogrožanja mednarodnega miru in varnosti. Dejansko je Ahmadinežad izgubil svojega podpornika Khameneija ter s tem postal manj pomemben iranski akter. Problem za varnostna razmišljanja ZDA, Izraela in EU predstavlja dejstvo, da islamski režim, predvsem vrhovni voditelj, kontrolira vse sporne dejavnike ogrožanja mednarodnega miru in varnosti. Jedrsko politiko in odločitve o razvoju kapacitet v celoti nadzoruje Khamenei, balistični program je v celoti pod nadzorom Vrhovnemu vodji podrejene IRGC, podpora akterjem v regiji poteka predvsem preko obsežnih humanitarnih fundacij, ki izvajajo socialne, kulturne in verske oblike pomoči šiitskim sovernikom, kar daje Khameneiju močan spekter vpliva v regiji. Zaradi sankcij je v ospredju tudi energetska politika, kjer lahko islamski režim

s svojo kontrolo nad ogromnimi resursi in industrijo močno vpliva na globalni energetski trg. Vse vojaške vaje v strateško pomembni ožini Hormuz, ki so bile izvedene kot posledica mednarodnih sankcij in pritiska, so izvajale vojaške sile mornarice in enot IRGC, ki direktno odgovarjajo Vrhovnemu voditelju. Dejansko je Ahmadinedžad služil predvsem kot glas režima v svetu in to do takrat, ko je služil njihovim interesom. Njegova dejanska in politična moč je omejena z ustavnimi omejitvami, ki pa so se po političnem spopadu s Khameneijem še zmanjšale. Tako lahko zaključimo, da je režim na čelu z Vrhovnim Voditeljem Khameneijem bolj radikalen, ker vsi najbolj sporni dejavniki ogrožanja mednarodnega miru in varnosti spadajo direktno pod njegovo avtoriteto. Dejansko povečano stopnjo grožnje mednarodnemu miru in varnosti zaradi vse bolj zaostrenega nasprotovanja politiki ZDA v regiji predstavlja tako islamski režim Vrhovnega voditelja ajatole Khameneija, ki se zanaša na konfrontacijsko politiko in radikalne politične cilje za ohranitev svoje legitimnosti in obstoja.

V prid podani hipotezi lahko omenimo tudi vse večja zanašanje režima na grožnje z zaprtjem strateško pomembne ožine Hormuz, ki služi kot asimetrično nasprotovanje zaostrenim sankcijam Zahoda nasproti iranskemu energetskemu sektorju. Drugi argument potrditve hipoteze predstavlja tudi militarizacija režima, ki se za dosego svojih strateških interesov zanaša na vse večjo asimetrično vojaško moč IRGC in vojske. Režim se čuti obkoljen z vojaško prisotnostjo nasprotnikov, sankcije mednarodne skupnosti negativno vplivajo na notranjepolitični položaj režima, vojaške grožnje Izraela povečujejo napetost v regiji in nasprotovanje sunitskega bloka držav GCC iranski viziji ureditve regije vzajemno silijo režim v sprejem ukrepov, ki samo še bolj radikalizirajo situacijo v že tako napeti regiji.

Hipoteza 4: Večja iranska podpora terorizmu preko različnih akterjev vpliva na stopnjo ogroženosti mednarodnega miru in varnosti.

Hipotezo lahko samo delno potrdim, ker sedanje domneve o podpori terorističnim skupinam temeljijo še vedno preveč na preteklih dejanjih Irana, v fazi takoj po revoluciji leta 1979, ko so aktivno podpirali različne skupine po svetu. Tako se je skozi čas podpora spremenila od aktivne vojaške in finančne v samem začetku nastanka Islamske Republike Iran do sedanje bolj ideološke in humanitarne pomoči. Proti potrditvi hipoteze govori dejstvo, da so se v zadnjem času Hamas, Hezbollah in skupine v Iraku preko političnih udejstvanj spremenile v smeri zagotavljanja večjih socialnih, gospodarskih, političnih in drugih pravic svojih podpornikov. To pomeni, da terorizem ni več njihov glavni način delovanja, temveč so postali predvsem politično-socialni akterji v regiji. Iran je tako na eni strani označen kot podpornik

terorističnih skupin, po drugi strani pa s svojo pomočjo (finančno, infrastrukturno, socialno, dobrodelno, ...) omogoča tem skupinam, da se okrepijo v zagotavljanju temeljnih pravic. Problem predstavlja predvsem razvejan sistem podpore preko iranskih elitnih enot Qods, ki so sestavni del IRGC. V prid potrditvi hipoteze govori dejstvo, da mednarodna skupnost obtožuje Iran, da različnim skupinam, ki jih označujejo za teroristične, zagotavlja vojaško pomoč, v obliki orožja in urjenja, obenem pa naj bi s financiranjem pripomogel k vse večji moči teh skupin. Vse večja iranska podpora sirijskemu režimu predsednika al Assada, katerega Zahod obtožuje izvajanja terorizma nad lastnim prebivalstvom, zaradi naraščanja intenzitete državljanske vojne in vse večjega vmešavanja arabskih držav ter svetovnih velesil, po drugi strani tudi negativno vpliva na stopnjo ogrožanja mednarodnega miru in varnosti. Iran je tako edini regijski akter, ki ideološko, versko, finančno ter prav tako vojaško stoji za ukrepi sirijske vlade in s tem še povečuje svojo mednarodno izolacijo, kar tudi negativno vpliva na bližnje-vzhodno hladno vojno med šiitskim Iranom, Sirijo in Hezbolahom in arabskimi državami GCC, Turčijo ter ZDA in deloma tudi EU.

Ugotovil sem, da mednarodna skupnost predstavlja Iran kot podpornika terorizma, vendar se v svoji definiciji terorizma prevečkrat naslanja na interpretacijo ZDA in Izraela. Nekatere t. i. teroristične skupine so v svojem bistvu gibanja, ki se borijo proti ilegalni okupaciji (skupine na palestinskih območjih) ali pa so to skupine, ki zahtevajo večje politične ali druge pravice (Hezbollah). Velikokrat pa se iranska podpora nanaša predvsem na socialno, ekonomsko, izobraževalno, infrastrukturno oz. podobno pomoč. Po drugi strani pa Iran zagotavlja tem skupinam tudi dobavo orožja in preko svojih elitnih sil Qods tudi vojaško izobraževanje, kar pa seveda ne pripomore k zmanjšanju zaznanih groženj miru in varnosti znotraj posameznih držav, celi regiji in v mednarodnem okolju.

Na podlagi potrditve treh hipotez in ene delne potrditve lahko sklepam, da Iran predstavlja grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. V svojem diplomskem delu sem skušal te dejavnike ogrožanja predstaviti iz različnih zornih kotov. Jedrski program služi režimu kot simbol nacionalnega ponosa in kot morebitni strateški zastraševalni dejavnik, balistične rakete mu omogočajo asimetrično nasprotovanje v primeru napada na njegovo ozemlje, podpora različnim akterjem pa mu nudi širok spekter ukrepanja in odnosov v regiji. To mu omogoča, da se v regiji pojavlja kot vse bolj pomemben in samozavesten akter. Omeniti moramo, da veliko zahodnih strokovnjakov, državnikov in medijev enostavno ne pozna dovolj kompleksnosti iranskega političnega sistema, njegovih odločitev in posledično njegovih

dejanj, ki so vse prevečkrat opisani z povečevanjem dejanske grožnje. Prav to pa omogoča vsem vpletenim akterjem, da se z realno oceno ogrožanja mednarodnega miru in varnosti lahko manipulirajo. Ker v regiji obstaja strateško ravnotežje arabskih sunitskih držav na čelu z ZDA nasproti osi Sirija-Iran-Hezbollah, v prihodnosti ne vidim priložnosti za izboljšanje razmer. Morda so ravno proti-iranski ukrepi, sankcije, grožnje z napadi, podpora nasprotnikom režima v državi, vojaška navzočnost ZDA v regiji, uboji iranskih jedrskih znanstvenikov in poskus sabotaže jedrskega programa, tisti povzročitelji vse bolj skrajnega režima v Teheranu. Ta se boji izgube oblasti in se vse bolj zanaša na tiste elemente države, ki mu omogočajo asimetrično nasprotovanje hegemoniji ZDA v regiji. Za zmanjšanje napetosti med državami in zmanjšanje grožnje mednarodnemu miru in varnosti bi morali glavni akterji sprejeti varnostna zagotovila Irana v regiji. Iran pa bi moral izboljšati diplomatske odnose z ZDA, dovoliti sprejetje izraelsko-palestinskega mirovnega procesa, zmanjšati vojaške grožnje regiji in povečati dobronamernost odnosov z ostalimi državami v regiji.

Naj povzamemo - Iran predstavlja državo, ki je revizionistična v smislu statusa, ki mu pripada in ne v smislu teritorija. Preko povezav z različnimi akterji in okrepljenim položajem znotraj regije, se postavlja kot protagonist svoje vizije varnostne in geopolitične ureditve regije. Prav to pa je tisto, kar najbolj moti zagovornike trenutnega regionalnega varnostnega sistema.

12 LITERATURA

Abdo, Geneive. 2012. *Iran: Ahmadinejad vs Khamanei*. Dostopno prek: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/06/201162994514399969.html> (8. avgust 2012).

AJE. 2012. *The Iranian political system*. Dostopno prek: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2009/06/200961111422655588.html> (6. avgust 2012).

Albright, David in Cristina Walrond. 2010. *Iran's Gas Centrifuge Program: Taking Stock*. Dostopno prek: <http://isis-online.org/isis-reports/detail/irans-gas-centrifuge-program-taking-stock> (24. marec 2010).

Albright, David, Paul Brannan, Andrea Stricker, Cristina Walrond in Houston Wood. 2012. *Preventing Iran from getting nuclear weapons: Constraining its future nuclear options*. Dostopno prek: http://isis-online.org/uploads/isis-reports/documents/USIP_Template_5March2012-1.pdf (13. februar 2012).

Ansari, Ali. 2007. *Iran under Ahmadinedžad: The politics of confrontation*. London: Routledge.

Bahgat, Gawdat. 1999. Iran and Terrorism: The Transatlantic responses. *Studies in Conflict and Terrorism* 22 (1): 141–152.

--- 2006. Nuclear Proliferation: The Islamic Republic of Iran. *Iranian Studies* 39 (2): 307–372.

--- 2007. Iran and the United States: The emerging security paradigm in the Middle East. *Parameters* 37 (2): 5–18.

--- 2008. Security in the Persian Gulf: Two Conflicting Models. *Defense and Security Analysis* 24 (3): 237–245.

Blanche, Ed. 2009. Iran's Great Leap: The February launch of an experimental satellite moves the Islamic Republic closer to developing intercontinental ballistic missiles. *Current Affairs. The Middle East* 4 (4): 20–22.

Brito, Dagobert in Amy Myers Jaffe. 2009. *Reducing the Vulnerability of the Strait of Hormuz*. Dostopno prek: <http://www.npolicy.org/userfiles/file/Getting%20Ready-Reducing%20Vulnerability%20of%20the%20Strait%20of%20Hormuz.pdf> (22. marec 2012).

Broad, John. 2011. *Iran Unveils Missile Silos as It Begins War Games*. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2011/06/28/world/middleeast/28iran.html?_r=3 (15. julij 2011).

Bruno, Greg. 2009a. *Iran's Ballistic Program*. Dostopno prek: http://www.cfr.org/publication/20425/irans_ballistic_missile_program.html (15. maj 2011).

--- 2009b. *Iran's Revolutionary Guards*. Dostopno prek: http://www.cfr.org/publication/14324/irans_revolutionary_guards.html (7. april 2010).

Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.

Buzan, Barry, Morten Kelstrup, Pierree Lemaitree, Elizabeta Tromer in Ole Weaver. 1990. *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.

Buzan, Barry, Ole Weaver in Jaap de Wilde. 1998: *Security: A new framework for analysis*. London: Lynee Rienner Publishers.

Byman, Daniel. 2006. Proxy Power - Understanding Iran's Use of Terrorism. *Slate*, 26. julij. Dostopno prek: <http://www.slate.com/id/2146532/> (8. april 2010).

--- 2008. Iran, Terrorism, and Weapons of Mass Destruction. *Studies in Conflict & Terrorism* (31): 169–181.

Carpenter, Galen Ted in Malou Innocent. 2008. The Iraq War and Iranian Power. *Survival* 49 (4): 67–82.

CFR. 2012. Crisis Guide. *Iranian Regime*. Dostopno prek: http://www.cfr.org/interactives/CG_Iran/index.html#/the-iranian-regime/ (8. avgust 2012).

Chipman, John. 2008. *Iranian Weapons of Mass Destruction. Capabilities, developments, and Strategic Uncertainties*. Dostopno prek: http://csis.org/files/media/isis/pubs/081015_iran_wmd.pdf (14. april 2011).

--- 2010. *Iran's Ballistic Missile Capabilities. A net assesment. Press Statement*. Dostopno prek: <http://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/irans-ballistic-missile-capabilities/press-statement/> (10. maj 2010).

--- 2011. *Iran's Ballistic Missile Capabilities: A net assesment – Press Statement*. Dostopno prek: <http://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/irans-ballistic-missile-capabilities/> (26. marec 2012).

Chubin, Shahram. 2002. *Whither Iran? Reform, Domestic Politics and National Security*. The International Institute for Strategic Studies. New York: Oxford University Press.

--- 2009. Iran's Power in Context. *Survival* 51 (1): 165–190.

Cirincione, Joseph. 2007. *Time For Clear Public Understanding of Iranian Threat*. Dostopno prek: <http://www.cfr.org/publication/10331/cirincione.html> (22. oktober 2008).

Cordesman, Anthony. 2006. *Iranian Nuclear Weapons. Iran's missiles and possible delivery systems*. Dostopno prek: http://csis.org/files/media/isis/pubs/060417_irandelivsystem.pdf (14. april 2010).

--- 2007. *Iran, Oil and the Strait of Hormuz*. Dostopno prek: http://csis.org/files/media/isis/pubs/070326_iranoil_hormuz.pdf (24. marec 2012).

--- 2008. *Iranian Weapons of Mass Destruction. Capabilities, Developments, and Strategic Uncertainties*. Dostopno prek: http://csis.org/files/media/isis/pubs/081015_iran.wmd.pdf (14. april 2010).

--- 2012a. *The Gulf Military Balance in 2012. An Overview*. Center for Strategic and International Studies. Washington: Palgrave Macmillan.

--- 2012b. *Gulf Military Balance in 2012*. Dostopno prek: http://csis.org/files/publication/120518_Gulf_Military_Balance_2012.pdf (15. junij 2012).

Dolan, Daniel. 2012. *Rethinking Strait of Hormuz*. Dostopno prek: <http://www.marsecreview.com/2012/05/rethinking-the-strait-of-hormuz/> (12. avgust 2012).

Escobar, Pepe. 2012. *What is really happening in Iran?* Dostopno prek: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/02/2012226892751941.html> (6. avgust 2012).

Feickert, Andrew. 2004. *Missile Survey: Ballistic and Cruise Missiles of Foreign Countries - CSR Report for Congress*. Dostopno prek: <http://fpc.state.gov/documents/organization/31999.pdf> (10. maj 2011).

Finaud, Marc. 2012. *A Nuclear Iran: Avoiding a Self-Fulfilling Prophecy*. Dostopno prek: <http://www.gcsp.ch/Middle-East-North-Africa/Publications/GCSP-Publications/PolicyPapers/A-Nuclear-Iran-Avoiding-a-Self-Fulfilling-Prophecy> (22. marec 2012).

Fitzpatrick, Mark. 2011a. *Iran's Nuclear, Chemical and Biological Capabilities – Executive Summary*. Dostopno prek: <http://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/irans-nuclear-chemical-and-biological-capabilities/press-statement/> (26. marec 2012).

--- 2011b. *Briefing - Iran's Nuclear Program: Status and Prospects*. Dostopno prek: <http://www.armscontrol.org/events/Irans-Nuclear-Program-Status-and-Prospects> (23. maj 2012).

Gasirowski, Mark. 2007. The New Aggressiveness in Iran's Foreign Policy. MESA Roundtable: Mutual Threat Perceptions in the Gulf. *Middle East Policy* 14 (2): 125–132.

Godson, Roy, Richard Schultz in George Quester. 1997. *Security studies for the 21st century*. Washington: Brassey's Corporation.

Global Security. 2008. *Al-Mahdi Army/ Al-Sadr's Group*. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/al-sadr.htm> (9. april 2010).

--- 2009. *Iran Missile Program*. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/iran/missile-overview.htm> (14. maj 2011).

Grizold, Anton. 1992. Oblikovanje slovenske nacionalne varnosti. V *Razpotja nacionalne varnosti*, ur. Anton Grizold, 59–93. Ljubljana: FDV.

--- 1998. Institucionalizacija zagotavljanja mednarodne varnosti. V *Perspektive sodobne varnosti*, ur. Anton Grizold, 2–14. Ljubljana: FDV.

--- 1999. *Evropska varnost*. Ljubljana: FDV.

Haji-Yousefi, Amir. 2010. Foreign Policy during Ahmadinejad: From Confrontation to Accommodation Alternatives: *Turkish Journal of International Relations* 9 (2). Dostopno prek: <http://www.alternativesjournal.net/volume9/number2/haji-yousefi.pdf> (25. april 2012).

Halpin, Jacob. 2008. *Iranian support for violence in Iraq: a review of the evidence*. *British American Security Information Council: BASIC Project on Preemptive Engagement with Iran*. Dostopno prek: <http://www.basicint.org/pubs/Papers/iran03.pdf> (10. april 2010).

Hen-Tov, Elliot. 2007. Understanding Iran's New authoritarianism. *The Washington Quarterly* 30 (1): 163–179.

Hofmann, David. 2010. *Iran's Missile to Watch?* Dostopno prek: <http://www.iiss.org/whats-new/iiss-in-the-press/may-2010/irans-missile-to-watch/> (11. maj 2010).

IAEA. 2011. *Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions in the Islamic Republic of Iran*. GOV/2011/65. Dostopno prek: <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2011/gov2011-65.pdf> (23. marec 2012).

Iran Terror Database 2005. *The Qods Force*. Dostopno prek: <http://www.iranterror.com/content/view/28/42/> (7. april 2010).

Iran Watch 2010. *Iran's Ballistic Missile Program*. Dostopno prek: <http://www.iranwatch.org/wmd/wmd-iranmissileessay.htm> (14. april 2010).

ISIS. 2009. *New Document Reopens Question on Whether Iran's Nuclear Weaponization Work Continued Past 2003*. Dostopno prek: http://www.isisnucleariran.org/assets/pdf/Neutron_Initiator_14Dec2009.pdf (25. marec 2012).

--- 2010. *Questions and answers regarding Iranian document: Outlook for special neutron related activities over the next 4 years*. Dostopno prek: <http://isis-online.org/isis-reports/detail/questions-and-answers-regarding-iranian-document/> (26. marec 2012).

ISISNU. 2010. *New Evidence of Iranian Weaponization Studies*. Dostopno prek: <http://www.isisnucleariran.org/news/detail/new-evidence-of-iranian-weaponization-studies> (26. marec 2012).

ITIC. 2003. *Iran as a State Sponsoring and Operating Terror*. Dostopno prek: http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/ENGLISH/IRAN/PDF/APR_03.PDF (8. april 2010).

Jafarzadeh, Alireza. 2007. *The Iran Threat: President Ahmadineja and the coming nuclear crisis*. New York: Palgrave MacMillan.

Kass, Lee. 2006. Iran's Space Program: The Next Genie in a Bottle? *The Middle East Review of International Affairs* 10 (3). Dostopno prek: http://www.naba.org.uk/CONTENT/news/Daily/MERIA/MERIA_60905.pdf (15. maj 2011).

Katzmann, Kenneth. 2007. Iran's Influence in Iraq. V *Surging out of Iraq*, ur. Steven Costel, 169-177. New York: Nova Science Publishers.

Kaye, Dalia Dassa in Frederic Wehrey. 2007. A Nuclear Iran: The Reactions of Neighbours. *Survival: Global Politics and Strategy* 49 (2): 11–128.

Khaitous, Tariq. 2009. *Arab reactions to nuclear-armed Iran*. Dostopno prek: http://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Arab_Reactions_to_a_Nuclear-Armed_Iran.pdf (2. april 2012).

Khalaji, Mehdi. 2011. *Iran's Shadow Government in Lebanon*. Dostopno prek: <http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=2489> (27. marec 2011).

Kotnik-Dvojmoč, Igor. 2002. *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav*. Ljubljana: FDV.

Mader, Georg. 2009. Assessing the Iranian Missile Threat. Could the SEJIL Reach Eastern/Central Europe? *Military Technology* 33 (11): 36–37.

Maloney, Suzzane in Ray Takeyh. 2011. Ahmadinejad's Fall, America's Loss, *The New York Times*. 15. junij. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2011/06/16/opinion/16Takeyh-Mal>

oney.html?_r=4&scp=2&sq=takeyh&st=cse (8. avgust 2012).

MEHR. 2007. *Mission for Establishment of Human Rights in Iran. Iranian Support of Terrorism*. Dostopno prek: http://www.mehr.org/iran_terrorism.htm (14. april 2011).

Menashri, David. 2007. Iran's Regional Policy: Between Radicalism and Pragmatism. *Journal of International Affairs* 60 (2): 153–165.

Michael, George. 2007. Mahmoud Ahmadinejad's Sponsorship of Holocaust Denial. *Totalitarian Movements and Political Religions* 8 (3-4): 667–671.

Missile Threat 2009a. *Missiles of the World: Shahab-3. A Project of the Claremont Institute*. Dostopno prek: http://www.missilethreat.com/missiles-of-the-world/id.107/missile_detail.asp (15. maj 2011).

--- 2009b. *Missiles of the World: Ghadr-101*. Dostopno prek: http://www.missilethreat.com/missiles-of-the-world/id.41/missile_detail.asp (15. maj 2011).

Montagne, Rene. 2007. *The Evolution of Iran's Revolutionary Guard*. Dostopno na: <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=9371072> (7. april 2010).

Moss, Kenneth. 2009. Defining Strategic Priorities: Ballistic Missile Defense, Iran, and Relations with Mayor Powers. *Mediterranean Quarterly* 20 (1): 31–51.

O'Neil, William in Caitlin Talmadge. 2009. Correspondence: Costs and Difficulties of Blocking the Strait of Hormuz. *International Security* 33 (3): 190–198.

Ozcan, Nihat Ali in Ozgur Ozdamar. 2009. Iran's Nuclear Program and the Future of U.S. – Iranian Relations. *Middle East Policy* 8 (1): 145–165.

Phillips, James. 2009. *Iran's Nuclear Threat: The Day After*. Dostopno prek: <http://www.scribd.com/Silendo/d/16192847-Irans-Nuclear-Threat-The-Day-After> (22. marec 2012).

Prezelj, Iztok. 2000. *Varnost sodobne družbe kot večdimenzionalen pojav: oblikovanje metodološkega modela ocenjevanja ogrožanja varnosti*. Magistrsko delo. Ljubljana: FDV.

--- 2001a. Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi. Razreševanje nekaterih terminoloških dilem. *Teorija in praksa* 38 (1): 127–141.

--- 2001b. Vojaško ogrožanje nacionalne in mednarodne varnosti po koncu hladne vojne. *Teorija in praksa* 38 (5): 848–860.

Quandt, Wiliam. 1993. *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict*

since 1967. Washington: University of California Press.

Raščan, Stanislav. 2005. *Spremembe varnostne politike ZDA po 11. septembru 2001*. Ljubljana: FDV.

Sadjapour, Kareem. 2012. *The Supreme Leader*. Dostopno prek: <http://iranprimer.usip.org/site/s/iranprimer.usip.org/files/The%20Supreme%20Leader.pdf> (8. april 2012).

Senn, Martin. 2009. The Arms-Dynamic Pacemaker: Ballistic-Missile Defense in the Middle East. *Middle East Policy* 16 (4): 55–67.

Sheikhneshin, Ghorbani Arsalan. 2009. Iran and the US: Current Situation and Future Prospects. *Journal of International and Area Studies*. 16 (1): 93–113.

Šket-Jarm, Valerija. 2006. *Orožje za množično uničevanje v Iranu, Iraku in Severni Koreji*. Magistrsko delo. Ljubljana: FDV.

Švarc, Dominika. 2011. *Mednarodno pravo uporabe sile v kontekstu sodobne mednarodne politike*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.

Takeyh, Ray. 2006. Iran, Israel and the Politics of Terrorism. *Survival* 48 (4): 83–96.

--- 2012. *Irans leaders must choose between enmity and economy*. Dostopno prek: <http://www.cfr.org/iran/irans-leader-must-choose-between-enmity-economy/p28279> (5. avgust 2012).

Talmadge, Caitlin. 2008. Closing Time: Assessing the Iranian Threat to the Strait of Hormuz. *International Security* 33(1): 82–117.

Taremi, Kamran. 2005. Beyond the Axis of Evil: Ballistic Missiles in Iran's Military Thinking. *Security Dialogue* 43 (1): 93–108.

Thielmann, Greg. 2010. *Evaluating the Latest Iranian ICBM Threat Assessment*. Dostopno prek: <http://www.armscontrol.org/issuebriefs/IranICBMThreatAssessment> (18. julij 2012)

Ullman, Wolfgang. 1983. Redefining security. *International Security* (8): 24–29.

UNHC 2004. *A More Secure World. Our Shared Responsibilities of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change*. Dostopno prek: <http://www.un.org/secureworld/> (12. avgust 2012).

UNSCR 2006a. *United Nations Security Council Resolution 1696*, S/RES/1696/2006. Dostopno prek: http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaeaairan/unsc_res1696-2006.pdf (23. marec 2010).

--- 2006b. *United Nations Security Council Resolution 1737*, S/RES/1737/2006. Dostopno prek: http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaeairan/unsc_res1737-2006.pdf(23. marec 2010).

--- 2007. *United Nations Security Council Resolution 1747*, S/RES/1747/2007. Dostopno prek:http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaeairan/unsc_res1747-2007.pdf (24. marec 2010).

--- 2008a. *United Nations Security Council Resolution 1803*, S/RES/1803/2008. Dostopno prek:http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaeairan/unsc_res1803-2008.pdf (24. marec 2010).

--- 2008b. *United Nations Security Council Resolution 1835*, S/RES/1835/2008. Dostopno prek:http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaeairan/unsc_res1835-2008.pdf (24. marec 2010).

Videmšek, Boštjan. 2012. Šiitski boj za preživetje, *Delo*, 8. avgust. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/svet/siitski-boj-za-prezivetje.html> (8. avgust 2012).

Weiss, Leonard. 2009. Israel's Future and Iran's Nuclear Program. *Middle East Policy* 16 (3): 78-88.

Zalman, Amy. 2008. *Islamic Jihad - A profile of Palestinian Islamic Jihad*. Dostopno prek: <http://terrorism.about.com/od/groupsleader1/p/IslamicJihad.htm> (14. april 2010).